

59119

Dvajset
pedagogičnih pogovorov

v poljubni razverstitvi.

Spisal

Josip Ciperle,

učitelj na Dunaji.

Ponatis iz „Učiteljskega Tovariša“ 1. 1879.

III. del.

Karj. Zerkovnik

V LJUBLJANI.

Tiskal in založil R. Milic.

1880.

59119

D. (25. 4. 35)

030019/151

Predgovor.

vojski govori vojak, o poljedelstvu kmetovalec, o tergovstvu in kupčiji tergovec, o sadjereji vertnik, a ljudski učitelj rad govori o izreji mladine.

Tega posla se je lotil preteklih treh let v „Učiteljskem Tovarišu“ gospod Josip Ciperle, rodom Ljubljančan, sedaj učitelj na Dunaji VI. Tretjo versto teh „Pedagogičnih pogovorov“ sem sebral v posebni knjigi, ter jih pošiljam med slovenski svet, tovarišem in prijateljem ter sploh občinstvu v pretres in prevdarek. Pisatelj teh „Pedag. pogov.“ kaže, da se je mnogo učil, in da z odpertimi očmi gleda svet ter ga bistro presoja, posebno se to vidi v 8. in 9. pogovoru, v katerem govori o „sentimentalnosti, preobčutljivosti“ in o zlegu, ki iz tega izvira na današnji svet. Toda, berite in prepričajte se sami, in marsikaj se Vam bode pojasnilo!

Ker je pa ta dan danes ženska emancipacija na poveršji vsakdanjih vprašanj, se tudi g. C. ne izogiba tega vprašanja, ter ga razpravlja nekako šaljivo, a vendar po večem resnično.

Kakor v marsičem, tudi tukaj naš svet ne pozna ali noče poznati modri namen stvarnika, in razmerje, v katerem so si vse stvarjene stvari, tem bolj človek in njegov rod.

Ali se ženska preveč prezira in ponižuje, ali pa nad vrednost povzdiguje in hvali, oboje je le ženski, oziroma človeški družbi v kvar in škodo.

Mož je za javno življenje, ženska bolj za domačo, tiho, mirno življenje; ona ni služnja, pa tudi večkrat ni dobro, ako v hiši gospodari. — Ako so žene spridene, je navadno možki spol več tega kriv, kakor ženski, to se pravi, kedar so ženske spridene, je občni svet spriden, dokler pa žena ostane npravna in verna, ne more biti občne samopašnosti.

Emancipacija vabi ženske v javno življenje, a tu se prav pokaže, kaj ženska more, kaj ne more izverševati. Vsakemu spolu je tu modri stvarnik odločil gotove meje, katerih ne more prestopati. (Izjeme pravilo poterjujejo). Isto tako se tudi da soditi vprašanje, so li ženske sposobne za učilništvo? Ako se namreč ženske preveč silijo v to, kar preseza njih moči, škoduje to njim samim, a tudi stvari ne koristi. V podrobnosti se tukaj ne spuščam, ker ne pišem kako učeno razpravo o koristi in škodljivosti ženske emancipacije, marveč le vpeljujem te „pedagogične pogovore“ mladega pisatelja, ki nam tukaj v prostih pogovorih kaže, da ni kakti najemnik pri svojem delu v šoli, marveč da sam premišljuje in sodi o težkem svojem nalogu: „o odgoji in poučevanji mladine.“

V Ljubljani, meseca aprila 1880.

M. M.

1.

Ko bi prišel sedanji čas stari gerški modrijan Sokrat zopet na svet, gotovo bi ne bil nič zadovoljen. Mi sicer občudujemo tega moža, pojemo slavo njegovi modrosti, ker ga poznamo le iz zgovovine. Ali naj bi stopil med nas, naj bi nas jel malo izpraševati po svoji stari navadi, naj bi si upal dokazati, da ne vemo nič, ne znamo nič in ne premoremo nič; oj, kako bi se nam zameril! Dvomim, da bi se mu godilo bolje, kakor nekaj v Atenah. Tam so ga umorili telesno, mi bi ga pa duševno. Najberže bi moral v norišnico, kamor spadajo po najnovejših nazorih vsi tisti, ki govoré resnico.

Ali mi ga občudujemo, ker je že davno umerl. Kako lepó se pa tudi bere o njem pri Platonu ali pri Ksenofontu! Vsak, ki ima v sebi le količkaj romantike, mora se navdušiti za njega, ki je hodil bos in z razterganim plaščem po mestu, ter dokazoval najviši gospôdi, da ne vé nič in ne zna nič. Vprašam pa: Ali bi ga pustili zdáj tako ravnati? Kdo bi poslušal bosonogega Sokrata, kdo bi si pustil reči od njega, da nič ne zna! In policija? Ali bi ga ne ugrabila takoj, ter ga poslala z družimi razterganci tje doli na Gerško, od koder je doma? —

Naj bi si upal ustaviti Sokrat kacega mladega gizdalina na cesti, ter ga vprašal: „Ali veš, kje prodajajo modrost?“ Ali bi ga ne razžalil s tem vprašanjem? In mladi gizdalin bi mu odgovoril: „Ti gotovo ne prodajaš modrosti, raztergani berač!“ — Tako zna odgovarjati sedanja mladina, ker zdaj vsakdo že učen z neba pade.

Kako bi bilo Sokratu pri serci, ko bi čul kaj o novih ženskih učiteljščih, kakor je n. pr. pripravnica! Poslušajmo ga, njegova sodba o tej zadevi je važna, kajti on je bil svoje dni tudi šolmošter, ali ne šolmošter s 400 gld. plače, ampak brezplačni, kajti veselilo ga je podučevati. Zato je pa tudi učil, kjer je hotel, kogar je hotel in kedar je hotel. Ko bi

on slišal ime: ženska pripravnica, bi vprašal gotovo pred vsem: „Za kaj se pa tukaj pripravljajo ženske?“ — To vprašanje mu moramo že odpustiti, kajti takrat, ko je on živel, še ni bilo tacihih zavodov. — Mi bi mu odgovorili tedaj: „Tukaj se pripravljajo ženske v to, da podučujejo deklice po šolah“. — „Kaj mi poveste“, bi se začudil Sokrat, „ali ne rodé več matere svojih otrok?“ — To je gotovo; ali ne učé jih več. „Za to so ravno učiteljice“. — „To je bilo pa pri nas na Gerškem vse drugače. Mi smo zaperli matere in njihove hčere v najzadnji kotec v hiši. To je bila njihova pripravnica za življenje. I pa saj so se naučile tudi mnogo lepega: presti in plesti, šivati in prati. So pa tudi narejale take srajce, kot bi bile iz železa“. — Glej, ljubi Sokrat, zdaj je pa to vse drugače: mi smo napredovali in ženski spol je napredoval tudi, zato je pa pozabil, kako naj se odgojajo otroci“. „Imate prav“, bi dejal Sokrat, ali na tihem bi deklamiral znane Vodnikove verze:

— — — — „To je zmota,
Vse po svet' narobe gré;
Doživela kaj sem s'rota:
Jajce več ko puta vé“.

Kaj bi dejal Sokrat, ko bi videl stopati ponosno te ženske študente z atlanti, cirkeljni in debelimi knjigami, v katerih je vsa modrost, kar so jo spravili vsi modrijani na dan! Čudno bi se mu zdelo. Gotovo bi pisal takoj pismo v Olimp na svoje znance, da bi tudi ti izvedili, „kako vse po svet' narobe gré“.

In nesel bi pismo na pošto. Tje prišedši hotel bi je izročiti človeku, ki je zato tam, da je sprejme in odpošlje tje, kamor je namenjeno. Ali glej, kdo steguje roke po njem! Oj groza, ženska je! Sokrat bi potegnil gotovo pismo nazaj, ter vprašal: „Kje pa so gospod poštar, jaz bi jim rad dal pismo, da bi je odposlali tje in tje“. — „Zato sem pa jaz tukaj“, bi dejala uradnica, in Sokrat bi spet godernjal: „Vse po svet' narobe gré“. Ravno taka bi se mu pa tudi prigodila, ako bi hotel telegrafirati.

Take in enake stvari bi videl Sokrat seveda povsod pri nas. Ali naj bi se podal v Ameriko. Mislimo si, da je bral tam slučajno v kacem časopisu: Jutri bo obsojen I. I. zarad tega in tega hudodelstva pri tej in tej sodniji. On bi gotovo rekel: „Pojdem pa pogledat, kako sodijo zdaj ljudi; saj sem bil že tudi jaz enkrat obsojen in še celo na smert“. — In glej! Pričakoval je Sokrat, da bode videl pri zeleni mizi sodnika z resnim obrazom, ostrim pogledom i. t. d. Motil se je. Namesto tega pa sedi tam ženska, ter izprašuje hudodelca, da se ji izpove vsih storjenih pregreškov. — Oj ti ubogi Sokrat, kako se deržiš! Kaj postajaš tako bled, kaj se ti gerbanči tvoje čelo, kaj kremžiš tako svoja usta! Ali ti je slabo, ali boš padel v omotico? Pojdi, pojdi ven, čist zrak te bo pokrepčal kmalu, kmalu“. — In Sokrat se pusti brez ugovora peljati

ven pod prosto nebo, tam pa vzdihne: „Oj hvala bogovom, večna hvala jim, da so mene obsodili enkrat možjé na smert!“

Tako bi govoril modri Sokrat, ko bi prišel še kedaj na svet. Ali bi ne bil usmiljenja vreden? Oj, starim ljudem se je težko navaditi na novosti, posebno pa tacim, ki so živeli 300 let pred Kristusom. Kdo bi se jezil zato nad njim! Pa tolažimo se, saj Sokrata ne bode več na svet. On sedi srečen gori v Olimpu pri možéh, ki so mu sorodni po duhu, ter pije na pogin vseh novih iznajdeb ambrozijo in nektar. Slava Sokratu!

2.

Dovoli naj se mi, da navedem v tem pogovoru izreke nekterih slavnih mož o ženskih, o njihovem namenu in o njihovi omiki. Vsi so edini v tem, da ženski ni treba, Bog zna, kako visocega izbraženja, vsi so dalje edini v tem, da je ona vstvarjena le za dom, za domača opravila, za oskerbovanje in odgojevanje svojih otrok. Take in enake misli razpravljaj sem že mnogokrat. Ali reklo se mi je, da zaničujem ženski spol, da mi je ležeče le na tem, da se ohranijo one v nevednosti, da je potem toliko lože gospodariti možém nad „temi ubogimi in pomilovanja vrednimi stvaricami“.

Ako se moti kdo, se gotovo tisti, ki govori tako. Stoletja in stoletja so živele ženske le kot zveste spremljevalke možev, stoletja in stoletja so bile oné matere in odgojiteljice svojih otrok, — in bile so srečne, bile so zadovoljne. Ali je pa zdaj tako, ko so jele stopati na stopinje, ktere so imeli nekdam v rokah le možje? Ne, tudi zakoni niso nič več tako srečni, kot so bili nekdam, odkar ženska hoče več znati, kakor kar ji je treba! Zoper poštene ženske, t. j. zoper take, ki zvesto spolnujejo svoje dolžnosti, ktere so ohranile vse one lastnosti, ki tako lepo pristujejo ženstvu, z eno besedo zoper one ženske, ki so ostale ženske, nisem in ne bom ničesa pisal. Klobuk z glave pred tacimi! Ali zoper emancipacijo in zoper one, ktere so se nalezle te kužne bolezni, bom pa vedno.

Prestopimo tedaj k izrekom slavnih pisateljev. Pervi, ki ga hočem navesti, je gerški zgodovinar Ksenofont. On piše: „Bog je odločil žensko natoro za dela in oskerbovanja v hiši, a možko za opravila zvonaj hiše, ako ga njegov poklic slučajno ne veže na dom. Kajti duha in telo njegovo je uredil tako, da zna mnogo bolje prenašati mraz in vročino, potovanja in vojaške službe, zato mu je zaupal opravila zvonaj hiše. Ženski je pa dal telo, ki je manj narejeno za vse to, zato ji je izročil Bog tudi opravila v hiši. Jaz menim, — nadaljuje Ksenofont — da je

dobra gospodinja ravno tako važna pri gospodarstvu kakor mož; kajti dohodki prihajajo največ po možu v hišo, izdatki pa po ženinih rokah iz hiše, in ako ona oskerbuje to dobro, se množi premoženje, nasproti se pa vedno manjša“.

Te besede so jasne že same na sebi. Tako je govoril tudi že marsikdo drugi, ki Ksenofonta še nikdar videl ni. Ne bilo bi mi jih prepisovati ravno od tega moža, ali storil sem to zato, da sem pokazal, da so stari narodi mnogo bolje znali ceniti človeško naravo, nego jo sedanji; oni so pustili vsako stvar tam, kjer ima biti, in tako je prav. Rastlina, ki jo presadiš iz prav nerodovitnih tal v dobro zemljo, pogine ravno tako, kakor če bi jo presadil iz dobrih tal v nerodovitna.

Stari narodi sploh niso pisali knjig o odgoji, najmanj pa o ženski odgoji. Kako naj se izreja mladina, to je bilo več ali manj popisano v sv. pismih vsacega naroda, v katerih je bila vsaka beseda, celo vsaka čerka v pravem pomenu sveta. Sv. pisma Kitajcev so bile 4 knjige Konfucija, Indi so imeli svoje „vede“, Perzijani Zoroastrovo „Zendavesto“, Izraelci Mozesove bukve, Gerki pa Homerja in za tem dva postavodajalca Likurga in Solona, ki sta, prvi v Šparti, drugi v Atenah dala razen drugih postav tudi take, po katerih naj se odgojajo otroci.

Debele knjige o odgoji so se jele pisati tedaj še le v novejšem času. In o ženski odgoji posebej je spisal prvi knjigo francoski škof Fenelon, ki je živel od leta 1651 do l. 1715. On je bil odgojitelj nekega francoskega princa, o katerem francoski pisatelj Voltaire pravi: „Pod njegovo vlado bi bila francoska država presrečna“, — tako izverstno ga je odgojil Fenelon. In za tega princa je spisal tudi knjigo z naslovom „Telemah“, ktera naj bi ga podučila o njegovih dolžnostih do svojih podložnikov, zraven naj bi ga pa tudi opozorila na težavno nalogo, ki jo imajo vsi tisti, ki vladajo narode. Poleg te knjige, ki ima častno mesto v francoskem slovstvu, je spisal še knjigo „O odgoji hčera“, in iz te hočem navesti nekatere izreke:

„Hčericim“ — pravi Fenelon — „ni treba učenim biti; želja po učenosti jih naredi le nečimerne in domišljave. Dovolj je, če znajo enkrat le gospodinjiti ter se razumeti z možmi. Ker so po naravi slabotne, jih moramo toliko bolj krepčati. Ali nimajo tudi one spolnjevati dolžnosti — dolžnosti, ki so za celo življenje odločilnega pomena? Ali niso one podpora in propad celih družin? Razumna, pridna in pobožna žena je duša cele hiše, v kateri skerbi za časni in večni blagor. Kako naj imajo možje kakov vžitek od življenja, ako se jim prigreni zakon, ona najserčnejša zveza! In kaj bo iz otrok, ako jih pokvarijo matere že v prvi mladosti? Ženska opravila tedaj niso nič manj važna za državo, kot moška. Koliko zapletek, koliko prekucij postav in mravnosti, koliko

kervavih vojsk, koliko uporov zoper državo so že zakrivile razuzdane ženske! To je pač dokaz, kako važna je dobra odgoja za hčere“.

To so Fenelon-ove besede. On ne želi z njimi nič družega, kot izboljšanja dekliške odgoje. Da ga pa ne bode nihče tolmačil napak, opomnim, da ne išče on izboljšanja v tem, da se učé hčere vsakršnih vednosti. To nam pričajo jasno besede: „Hčerim ni treba učenim biti“. Ali še lepše in določnejše nam pove on to na drugem mestu, rekoč: „Vse je izgubljeno, ako se peča ženska z umetnostimi, kot je n. pr. poezija in če ji je zoperno gospodinjstvo“.

To so seveda jako prozajične misli, ki jih je napisal ta Fenelon. Ali on je že vedel, kaj je pisal. In čudno, zelo čudno, da ni niti enega pisatelja, ki bi zastopal to idejo, da naj bo ženska učena. Nemški humorist Weber pravi v svojem „Demokritu“: „Učena, občutljiva, tercijska ženska in prešestnica so štiri nadloge, s kterimi je pozabil kaznovati Mozes Egipčane“. — Proč z vsemi nepotrebnimi učenostimi pri ženskih, v kuhinjo ž njimi ali pa k šivanji, otroke pestovat, ako jim jih je dal Bog. Ženske so zato tu, da — kakor Schiller poje:

— — — Sade nam umétno
Cvétlice rajske v životje posvétno,
Sladke ljubezni napletajo véz:
Pod zagrinjali navade ljubljive
Krasnega čutljeja plámene žive
Skerbno redijo z ročico nebés.

Ako bodo ravnale tako, potem bomo storili to, kar nam kliče Schiller: „Ženo spoštujte!“ Da, spoštovati jih hočemo, ali nikar naj se ne emancipirajo! Emancipirana ženska ni več ženska, mož pa tudi ni, in ker so ljudje le dvojnega spola, tedaj emancipirana ženska ni nič.

3.

Prestopimo k Rousseau-u. Rojen l. 1712, je sklenil svoje burno življenje v letu 1778. Bil je najpervo pisar pri nekem odvetniku, potem se je učil kleparstva, potem je bil strežaj, ker je pa kradel, so ga izpodbili iz te službe. Postal je tedaj seminarist, a pustil je tudi to, ter podučeval po hišah godbo, dalje je bil davkarski pisar in še družega več. Pozneje se je jel pečati s filozofijo, ter spisal več del o tem predmetu. Ali tudi o odgoji je spisal knjigo z imenom: „Emil ali o odgoji“, ki ima pet delov. Pervi štirje se bavijo z moško odgojo in zadnji, ki imá napis: „Sofija ali ženska“ uči, kako naj se odgoja ženski spol. In iz tega zadnjega dela hočem navesti nektere izreke:

„V ženski moževe lastnosti obdelovati in one, ki so nji lastne, zanemarjati, se pravi, na njeno škodo ravnati“.

„Verjemi mi, razumna mati, ne napravi iz svoje hčere terdnega moža, kot bi hotela popravljati naravo; napravi iz nje pošteno ženo in bodi prepričana, da bode tako sebi in nam kaj veljala“.

„Ženska naj se mnogo uči, ali le to, kar ji je treba vedeti“.

„Od terdnega materinega zdravja je odvisno najprej zdravje otrok. Od skerblijivosti ženskih odvisi začetna odgoja možev, od ženskih odvisé strasti, obnašanje, okús, veselice in sreča možev. Tedaj se morajo odgojevati ženske vedno le z ozirom na moške. Možém dopasti, njim koristiti, njihovo ljubezen in spoštovanje si pridobiti, njih v mladosti gojiti, za nje, ko odrastejo, skerbeti, jim svetovati, jih tolažiti, njim življenje sladiti — to so ženske dolžnosti, in za te se jih mora že v mladosti izgotoviti“.

„Pervo, kar se je učiti ženski, je ljubezen do svojih dolžnosti“.

„Emil in Sofija“ sta naredila velik p̄evrat v odgoji. Mnogo jih je bilo, ki so skušali izpeljati pravila, ki so v tej knjigi, ali kmalu se je pokazalo, da večidel niso izpeljiva. Ker je pa jako ostro pisal, ter kritikoval javno in družinsko življenje, sploh vse, kar se je delalo o njegovem času, mu je vzraslo mnogo sovražnikov in zato je moral pobegniti iz Francoskega na Angleško. Ali pomislimo, je li Rousseau kriv, da so njegove ideje neizpeljive. Na to vprašanje odgovarja sam: „Ljudje! ali sem jaz kriv, da si sami obtežite vse to, kar je dobro? Jaz čutim težave, morda so nepremagljive, ali resnica je: če jih hočemo premagati, jih do gotove stopinje gotovo premoremo“. — Poglavitna težava v Rousseau-ovi odgoji je ta, da bi moral imeti vsak otrok posebnega odgojitelja, ki naj bi ga vodil do 24. leta. Samo ta naj bi vplival na njega; ali z nobenim drugim človekom naj bi ne prišel v dotiko.

Vendar je ta knjiga velicega pomena v odgoji in Rousseau oče in začetnik preišljene odgoje. Ako tudi so njegove besede neizpeljive tako, kakor jih je zapisal on; ali prišli so za njim možje, ki so pomehčali njegove misli, ter jih tako uvedli v navadno življenje. To so bili tako imenovani filantropisti. Ali tudi ti so zabredli predaleč. Tako, da en izgled povem, se je valjal sloveči Bazedov zvečer pijan po blatu, šel potem drugi dan ves povaljan v šolo, da je potem tam dokazal svojim učencem: kako gerdó je, ako človek preveč pije. Zato mu je dejal nemški pisatelj Herder, da bi mu dal teleta v odgojo, ne pa otroke.

Omeniti mi je zdaj moža, ki ni bil sicer pedagog; ali ker je o namenu moškega in ženskega spola pisal tako važne besede, ga moram postaviti na to mesto. Kdo ga ne pozna orjaka v poeziji, slavnega Schillerja! Komú je neznana njegova krasna „pesen o zvonu“! Ne-potrebno se mi zdi, o njegovem življenji, o njegovih delih in o njegovem pomenu kaj pregovoriti. Mož je znan celemu olikanemu svetu. Iz

njegove „pesni o zvonu“ naj navedem nekatere besede po prestavi Koseškega, ki govore o dolžnostih možá in žené:

„Mož mora na bór,
Življenje sovražno
Opravljati važno,
Sejati, saditi,
Zvijavši dobiti,
Da v skusu in stavi
Koristno opravi.
Zdaj silno prihaja neskončnega blaga,
Napolni zaloga mu žitnice draga,
Pohištvo se širi, raztegne se dvor,
In noter vlada
Sramljiva ženica,
Otrók porodica,
In viža modro

Domače oprave,
Dekline učivši
Fantiče svarišči,
In vedno ko riba
Marljivo se giba,
Čuvaje vseh mest
Pomnoži obrest.
Z draginami polni predele dišeče,
In prejo verti na vreteno berneče,
Nabira v omare, očistjene pég,
Bliščečo volnino in platno ko sneg,
Sijanja pridružiti blagu ne múdi
Se vedno trúdi“.

Pomen teh Schillerjevih besed je ob kratkem isti kot Ksenofontovih, ki pravi: „Bog je žensko natoro priredil za dela in oskerbovanja v hiši, možko pa za opravila in oskerbovanja zvonaj hiše“, (glej prejšni pogovor!) ali Fenelonovih: „Dovelj je, če znajo (ženske namreč) enkrat le gospodinjiti“ (glej tudi prejšni pogovor!) —

Preden končam ta pogovor, moram pregovoriti še o nemškem pedagogu Sailerju. Ta mož je bil rojen l. 1751. v Aresingu na Bavarskem, je bil učenik bavarskega kralja Ljudjevita I. in pozneje škof v Regensburgu. Imenuje se in sicer po pravici „nemški Fenelon“, ne ravno zato, ker je bil škof kakor ta, ampak ker mu je soroden v mišljenji, in ker je odgojeval kakor ta nekega princa. Spisal je obširno knjigo z naslovom: „O odgoji za odgojitelje, ali pedagogika“, v kateri ima mnogo važnih besed o ženski odgoji.

On piše: „Razumnost in sercé za domače življenje in talent, ljubeznjivo cvetico blagostanja tkati v preprogo domačega življenja, in z nježnimi dvojnimi nitimi ljubezni, zaupanja in spoštovanja po eni in zvestega, veselega, radovoljnega delovanja po drugi strani vpletati, — to je najviša umetnost ženska. A tudi v tej najviši umetnosti je še nekaj najvišega in sicer: vera. — Prav, učite se peti, igrati na klavir . . . lahko vam bode s tem pregnati soprugu z mračnega čela temne oblake skerbí in tudi iz sercá. A notranje godbe vam ne zbuja nobén klavir, nobeno petje; notranja godba za vas se nahaja le v oni najviši vednosti in umetnosti ženski. Učíte se jezikov, katerih tirja čas: francoskega, angleškega, italijanskega, česar vam vaše okolnosti v sedanji dobi ne dadé pogrešati. A jezika ljubezni, ktera molčí, terpí, premagúje, njega vas ne uči nobena slovnica, nahaja se le v oni najviši vednosti in umetnosti ženski. Učíte se okusno oblačiti, ter veliko in malo abecedo družvenih ceremonij na pamet: teh dveh lehkkih proizvodov novega časa ne morete skoraj pogrešati. A notranjega čuvstva za resnično lepoto in pravo družabnost v življenji vam ne podajejo nikake novine o modi,

nikaka družba; to notranje čuvstvo se nahaja za vas le v oni najviši vednosti in umetnosti ženski“.

Pomen tega razlaganja se da ob kratkem povedati v stavku: „Ženska naj bode verna“. Vere je potreba pred vsem ženski, „kajti brez vere ni mogoče nikomur dopasti Bogu“. Vera in sicer živa vera v Boga jo tolaži, da prenaša radovoljno vse nadloge vsakdanjega življenja. In če ona ne najde nikjer tolažbe, kako bode po Rousseau-ovih besedah mogla „tolažiti moža, mu svetovati, ter mu življenje sladiti“. (Glej ta pogovor!)

Tako vidimo, da pedagogi podajajo eden družemu roko. Česar ni eden določno povedal ali le memo gredé omenil, to je določil in razložil bolj temeljito drugi.

4.

„V potu svojega obraza boš jedel svoj kruh“, s temi določnimi besedami je obsodil Bog Adama in ž njim ves njegov zarod k delu. Delo tedaj ni nikaka sramota, ampak človekova naloga. V teh besedah našega stvarnika imajo izvir vsi pregovori, ki slavé delo, ki nas spodbujajo k delavnosti, in ki nam kažejo nasledke, ki izvirajo iz lenobe, — one zagrizene nasprotnice dela. Takó n. pr. pravi slov. pregovor: „Lenoba je vseh gerdob gerdoba“, in drugi: „Kdor ne dela, naj ne jé“, tretji: „Lenuha dan straši“, četerti: „Brez potú ni sadú“, in Vodnik poje:

„Lenega čaka stergan rokál,
Pal'ca beraška, prazen bokál“.

Menim, da v teh izrekih je pač dovolj spodbujevanja k delavnosti. Kdo jih ne zna iz glave, — ali kdo jih spolnuje? Kdo rad dela, posebno če mora? Ali ni posebno lepó, če na povelje, kogar si bodi, takoj giblje toliko in toliko rok; ali oni, ki jim je dal povelje se vsede lepo mirno v senco, si zapali ali pusti zapaliti pipo lepo dišečega tobaka, ter zadovoljno ogleduje pridnost svojih delavcev. Oj, to je lepo, to je prijetno.

Ti pregovori pač niso za vse slučaje, akoravno jih je rodila skušnja, kakor vse druge pregovore. Tako n. pr. „Kdor ne dela, naj ne jé“. — Za Boga, koliko ljudi je na svetu, kterim vse življenje ni treba prijete za nobeno delo, ki se pusté celo slačiti in oblačiti, umivati in česati! Naj bi se prederznil kdo pred nje stopiti, ter jim reči: „Kdor ne dela, naj ne jé!“ Ali bi ga pogledali nevednega moralista, ali bi se mu posmehovali, preprostem postavodajalcu, — oj, pobegniti bi moral pred njihovim sikanjem, ter se skriti v kotec, kamor ne prisije noben žarek solnca! Kaj je rekel ta nevednež? bi se vpraševali, naj le pogleda, kako

dobro jemo in pijemo, kako se radujemo, in mi naj bi še delali! — To so seveda bogatinci, ki so podedovali po svojih pradedih denar, blago, častno imé in še mnogo družega, — to so seveda bogatinci, ali nad temi se ne spolnuje pregovor: „Kdor ne dela, naj ne jé“.

Čemu naj bi delal bogatinec? to vprašanje smejo po vsej pravici zastaviti vsi „služebni duhovi“, kakor so n. pr. kuharice, hišine, pestunje, dekcle, lakaji, kočijaži, snažitelji škorenj in obleke. Posebno veliko ženskih poslov bi bilo brez zasluzka, ako bi gospé same opravljale domača dela. Tistemu, ki bi si upal vpeljati to pri gospéh, bi pretila na vsak način poguba. Napravile bi upor, strašen upor, in gorjé, trikrat gorjé, če se vresničijo Blumauerjeve besede:

„Die Kriegswuth kam der Küchenmagd
Am ersten in die Adern,
Sie griff mit Ingrim unverzagt
Nach einem nassen Hadern;
Die mordgewohnte Köchin nahm
Ein Nudelbret zum Schild und kam
Mit einem langen Bratspiess“.

Ni je hvaležniše stvarice pod solncem, ako ji ravnaš po volji, kot je ženska. Tako so n. pr. nesle one k pogrebu nekega nemškega pesnika z vso častjo, zato ker je opeval njihove resnične in izmišljene lepe lastnosti. Necega italijanskega pisatelja, ki se je prederznil pisati: „Ženske so v cerkvi svetnice, angelji, če se jim približaš, doma hudobe, na oknu sove, pri vratih srake, na vertu kože“, tega pisatelja so pa hotele kamenjati. Gorjé pa vsacemu brez izjeme, ako se vresničijo Schillerjeve besede: „Kervave ríse zdaj so žene“. —

Pregovor: „Kdor ne dela, naj ne jé“, je splošnega pomena, veljaven za moški pa tudi za ženski spol. Moja naloga v teh pogovorih pa je, govoriti obširneje le o ženski odgoji. Tedaj recimo: „Ktera ne dela, naj ne jé“. To velja o gospeh in gospodičnah, o poslih in neposlih. Da pa ženske tudi delati znajo in hočejo, se jih mora delati učiti že v mladosti. „Mladost je norost“, mi bode oporekal morda kdo. Jaz pa pravim: „Starega konja je težko voziti navaditi“. Tedaj v mladosti in že v prvi mladosti naj se uči dekcle delati, že takrat ko je komaj eno leto staro. — To bi bilo malo prezgodaj, se mi bode vgovarjalo. — Ni res, počakajte vendar malo, da povém, kako naj se začne. Le odkašljajte se!

Začetek poduka v delu naj se začne z igranjem. Ktero majhno dekcle nima pupe, naj si bo že iz cunj ali porcelanaste? In ta pupa naj bo njena prva učiteljica. Kakor čudno se to glasi, vendar je resnično. Pupa ima tudi svoje potrebe, ali vsaj deklica, ki se ž njo igra, misli, da jih imá. Pupa hoče oblečena biti, hoče zaájana biti, hoče jesti in piti. Ali še niste nikdar videli deklice, ki je pitala z jedmi svojo pupo?

Kedar spi, hoče imeti mir, kedar se joka, hoče potolažena biti. In glejte malo deklico, kako ji zna z vsem postreči! Tako ji postreže, kakor so mati nji. Pogledjte malo deklico, kako slači in oblači svojo pupo, vedno ima kaj popravljati na nji, zdaj ji to, zdaj ono ni vseč. Neodpustljivo bi bilo, ako bi ji kdo branil ali jo oviral pri tem delu. Pupa je njeno edino veselje, tedaj tudi njena edina skerb. Kako težko se loči zvečer od nje, in po kaj družega seže najprvo, kot po njo, ko se spet zbudi?

Oj, ti ljubeznjiva nedolžna deklica, le igray se, nikdar naj ne pride oblak tuge čez tvoje lepo čelo! Le skači, pleši, poj in vesela bodi! Le vzemi svojo pupo, slači in oblači jo, povijaj jo, stiskaj jo na svoje persi, poljubuj jo, le deni jo v mehko posteljico, zaájaj jo, — saj vem, kako te to veseli. Vidiš, ljubka moja, saj to ne bo terpelo večno. Ko postaneš malo večja, te pošljejo oča v kak inštitut, tam se boš učila veliko lepega, ali pupo bodeš morala zapustiti. Nikar se ne jokaj, prosim te, bodeš že pozabila na pupo, ko ti pridejo v glavo vsakoršne učenosti. Sunila jo bodeš od sebe potem, ter ponosno dejala: To pa ni za me. — Kaj praviš, da ne boš nikdar kaj tacega rekla? V resnici ne? — Oj, saj vem to sam. Veselih dni saj ne bo več, katerih si preživela s svojo pupo. Zato se boš pa učila, mnogo učila; oča že vedo, zakaj se boš učila, veš zato, da bo enkrat kaj iz tebe.

Teh besed bi seveda ne govoril eno- ali dveletni deklici, saj bi jih tudi ne razumela. Ali govoril sem jih starišem, ki imajo dolžnost skerbeti za svoje hčere, in ki jim dostikrat prav napačno določijo njeno prihodnjost. Ali nadaljujmo svoj predmet. Deklico, ki tako neskončno ljubi svojo pupo, bode gotovo zelo veselilo, ako ji bode zamogla postreči s čem. Pupa tudi ni, kar si bodi. Pupa ima tudi rada zmiraj lepo obleko; posebno hudo bi bilo deklici, ako bi je ne mogla v nedeljo lepše obleči, nego ob delavniku. — Tu je pa ravno tisti trenotek, v katerem naj se začne deklica baviti z resnim delom. — Nespametno bi bilo, ako bi stariši delali za dekletovo pupo obleko. Deklica naj jo sama dela. Ukažimo ji, naj sama začne šivati. In da bode imelo njeno šivanje kak vspeh, je treba, da ji damo poduk, kako se naj šiva. Ako ravno ne bode deklica tako dostojne obleke napravila svoji pupi, kot morda njena mati, nič ne de. Učen tako nikdo z nebà ne pade. Ali glavna stvar je, da bode zadovoljna, ker zna z lastnimi močmi storiti kaj za „svoje dete“.

Ko bi pač stariši vedno mislili na to! Le na tak način je mogoče dekletu vcepiti ljubezen do dela. Pri otroku se ne sme ničesar storiti brez namena. In kako bodemo dveletni deklici drugače raztolmačili korist dela, kot s tem, da jo učimo delati na korist njene pupe? — To je začetek, a nadaljevanje si prihranimo za prihodni pogovor.

5.

Pervo delo dekletovo naj bode tedaj, da napravlja obleko za svojo pupo. To delo naj se počasi razširi na dekletje samo. Ni dovolj, da zna samo pupo slačiti in oblačiti; takoj ko je v stani svoje ude prosto gibati, naj se prisili, tudi sebe slačiti in oblačiti. Zoper to pravilo se navadno greši pri gospodi. Otroke, ki so po deset, celo po več let stari, morajo opravljati še vedno posli. Ali ni to najviša lenoba, ki si jo misliti more človek? To se pravi, vse moči, ktere je dala natora mlademu človeku, zanemarjati, — da, celo uničiti. In kaj še vse? Celu stari ljudje gospoškega stanú morajo imeti vedno strežaja, da jih napravlja. Oj, nesrečni taki ljudje! Njihova najviša sreča je denar. Naj bi še tega ne imeli, potem pa kar lahko noč!

Naj bode dekletje še tako bogata, naj bo še tako imenitnega stanú, če ne zna tega, ni vredna počenega groša. To pa še vse ni dovolj. Tudi svoje obleke naj se uči izdelovati. Treba ji je razložiti, da ni le prav, ako ima njena pupa lepo obleko, tudi ona jo mora imeti. In ker seveda dekletko jako veseli, ako more pupi napraviti kaj sama, in ker bi bilo nasproti gerdo, ako bi imela ona gerjo obleko, nego pupa, ji bode gotovo všeč, da bi napravila tudi kaj sebi. Vsaka dekletje, naj bode še tako imenitna, si napravi vso obleko lahko sama.

Ali to ne gre tako hitro. Najpervo naj začne dekletje plesti nogovice. To delo je najložje. Za tem naj pride šivanje perila, t. j. srajc in spodnjih kril, in še le naposled naj se začne šivanje zgornjih oblačil. Vse naenkrat bi bilo preveč.

Preden gre dekletka v šolo, se lahko nauči že narejati vso svojo opravo.

Za ta poduk seveda ni treba, da dekletka šiva ves dan od zore do mraka, ali pa še celo po noči do belega dné. Šiva ali plete naj pa vsaj po tri ali štiri ure na dan. Več časa jo priderževati pri tem delu bi bilo nespametno. Mladost je norost, ta pregovor ima v nekterem oziru prav; ali ravno da ta norost ni prevelika, se mora berzdati z delom.

Te štiri ure, v kterih naj dela dekletje čez dan, ne smejo biti zapored. Dve uri zjutraj in dve popoldne zadostuje popolnem. Ves drug čas naj bo njen. Naj le vzame še vedno svoje igrače v roke, naj le skače, pleše, poje, naj se raduje: ta radost ji bode dala novih moči, da pojde tem lože zopet da delo. To nikakor ne gré, da bi otroka kar neankrat spravili v resnobno življenje. Jaz bi dekletje, ki bi hotela več delati, nego ji je ukazano, s silo od dela spravil, ter jo ravno s tem kaznoval, da bi ji ne dal par dni nobenega dela. Od začetka se bode dopadalo vsaki pletenje ali šivanje. Hotela bo kar vsak dan narediti par nogovic, ali sešiti eno oblačilo. Ali kako dolgo bode terpel to?

En teden ali k večemu en mesec, in konec bo vsega njenega navdušenja in veselja za delo. Nič se ne da prehiteti, nič preskočiti.

Ali tudi delo naj se ji kolikor mogoče posladi in polajša. Tega polajšanja pa ne mislim tako, da bi pri šivanji vbodla enkrat s šivanko, potem pa četert ure gledala okrog sebe. To bi bila gerda napaka. Vendar naj se ji dovoli, kramljati z materjo ali ono osebo, ki jo nadzoruje; naj poje z njo kako pesnico, naj se ji pripoveduje kaka zgodbica ali kaj enacega. Tako ji bode potekel urno čas pri delu, in stavim kaj, da bode še prosila, da bi smela še dalje šivati. In kakó se bode veselila, preden pojde k delu! Kaj bi se tudi ne, saj bode vedela, da bode slišala spet toliko lepega, toliko prijetnega. Čemú bi se ji neki prepovedovalo, pri delu govoriti! Delo mora biti resno, — to je res. Ali nobeno dejanje ni tako resno in težavno, da bi se ne dalo zljajšati. „Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci“.

Ali slišim že glasove, ki se vzdigujejo proti meni: Ni prav, da se mlada, še ne šest let stara deklica, obklada že z delom. Ali vprašam: Čemú bi bila pač dekle cel čas, dokler ne gré v šolo, brez vsega opravila? Saj te male urice, ki jih ima delati na dan, je ne bodo uničile. Kaj pravim uničile, — celó najmanjše škode ji ne bodo prizadejale. To majheno delo ji bode podelilo malo premenjave. Kakó kmalu bi se naveličala igrati, ako bi jo obsodili, da se mora vedno igrati! Seveda bi se tudi večnega dela naveličala. Ali razlika míka. Čemu bi se moralo prihraniti vse delo za prihodnje čase?

Ta moj nasvet gotovo ne bode ugajal vsem. Ozrimo se pa malo po zgodovini. Nekdaj so tudi mislili splošno, da se mora računstvo učiti še le v viših razredih ljudske šole. Ali Pestalozzi ga je vpeljal kar v prvi razred, in imel je kaj lepe vspéhe.

Razum se pri deklicah mnogo prej rodi, nego pri dečkih. To je že davno dokazano. Zakaj bi se pri njih ne pričelo s podukom tudi prej, nego pri dečkih? Sploh vse telesne in duševne moči se razvijajo pri ženskem spolu prej. Zato pa tudi zvenejo in opešajo prej. Tedaj s čakanjem na prihodnje čase ni pri dekletih nič. Prej ko se more, naj se jih začne podučevati. Spominjajmo se na izrek: „Čem mlajše je drevo, tem lože se da vpogniti“, in: „Česar se Anžek ne uči, tega Anžè ne zna“.

Delo prežene vse napačne misli človeku iz glave. Ono mu krepi telo in s telesom tudi duhá. Nič ni na svetu gerjega, nego ženska, ki ves dan visi pri oknu, ter opazuje memo gredoče. Pri starih Germanih je bilo v navadi, da je mati, ki je imela hčer za možiteve, obesila kos prediva na okno. To je pomenilo: Jaz imám hčer, pridno hčer, ki zna presti. Kdor ima veselje, jo vzeti za ženo, naj se oglasi! — Zdaj se pa dekleta raje same obešajo na okno, ker ne znajo presti, da bi obešale predivo. In kaj vse vidi dekle pri oknu? Mlade našopirjene gizdaline,

gibčne lajtenante i. dr. Zdaj se ji posebno dopade ta, zdaj ji leži na sercu oni. Tako se navadi ljubiti vse in nobenega. In mladi gospodiči, gibčni lajtenanti tudi niso slepi za ljubeznjive poglede, ktere jim meče devojka z okna, oni nimajo kamenitega sercá, — tega se jim ne more oporekati. — Tudi oni jamejo metati še ljubezniviše poglede na dekle, — in vjeta je, preden se zavé. A vjeta ni dolgo, kajti naši lajtenanti jo kmalu spusté, kedar le vjemó kako drugo. Potem je dober civilist. A tudi njegova ljubezen ni večna, tudi on zapusti to, kar si je včeraj priboril s težavami, jutri z lehkostjo. Takó gre dekle z rok v roke, iz sercá v sercé, dokler ne odpade njenim licem cvetna mladost. Potem pa ni ona več za ta svet, kajti vživala ga je v mladosti preveč, spridila si želodec, in ta ji odrekel vse delovanje. Ali vse drugače bi bila, ko bi se ona vsedla k šivanju v mladosti, ter vlekla pridno niti. Bog vé, če bi si ne privlekla z njimi enkrat možá?

Ženska je prav usmiljenja vredna stvar. Tako kmalu se naveže na koga, ki jo potem lehkomišelnó pahne od sebe. — Ali zakaj je tako lehkomišelná? — Zato ker se hoče vedno zabavati. To je vir vse lehkomišelnosti. Ona se hoče in se mora zabavati, zato poseže po vsacem sredstvu, ktero ji pripravi zabavo. Ali privadimo jo že od mladosti na delo, vtisnimo ji v glavo, da je delo največja in najlepša zabava, in gotovo bode vselej segla po njem, kedar ji bode dolg čas.

6.

Napačno pri odgoji je posebno to, da stariši ali odgojitelji imajo vedno kaj popravljati na svoji hčeri. Zdaj si ni stisnila prav svojih persi, zdaj si ni nakopičila prav svojih lasi, zdaj ni prav prepasana i. t. d. To večno popravljanje in kritikovanje mora na posled jeziti deklico. S tem popravljanjem se ji pa tudi vzame vse veselje do dela. Čemú bi pa tudi delala, čemú bi se trudila, ako ne zna ničesa narediti dobro? In kaj je nasledek temu? To, da se odteguje delu, kjer je mogoče, ter je navali na mater. Kdo bi bil tako prederzen, da bi zahteval od štiritelne deklice, da si razčeše lase tako, kakor njena mati! In še drugo vprašanje: ali je ravno najlepše tako, kakor ima vredjene lase mati? Nikakor ne. Le poglejmo one mogočne, visoke frizure, koje nosijo sedanji čas ženske, kterih podlaga je žima iz konjskega repa. Kako smešno veličastne so te frizure! In vendar pravijo ženske, da so lepe. Gorjé oni, ki bi se prikazala le z lastnimi lasmi v kaki omikani družbi! Ako pa ima vložen konjski rep v lase, potem se pa sme že prištevati k

omikanim. V kolikem nasprotju je to z naravo! Konj ima žimo na zadnjem koncu svojega trupla, in je le konj. Ženska si jih pa devlje na glavo, katero ima za to, da misli; ali ne pomisli, kako napačno je to.

Nobenemu dekletu bi ne prišlo na um, vtikati si konjski rep v lase, ter jih skopičiti in obračati na vse strani, ako bi ne videla tega pri odraslih. Deklè ima vedno večji čut za lepo, nego odrasli; kajti ti so si ga že izpridili v življenji. Kaj je pa lepše, nego ravno to, kar je naravno. Komú ne prijà pogled na prosto naravo, ki se ozaljša v spomladi! Naj si bode še tako izbirčen v stvareh, ki so za oči, natora ga vendar zanima nad vse. Ali poglejmo naravo, ali se ona tudi našopiri, kakor kaka gosposka ženska? Gotovo ne. Narava ne dene na sebe nič več, kakor kar ravno potrebuje; in vendar je tako lepa, tako veličastna. Ali mi ljudje naj bi ravnali drugače, mi, ki smo tako odvisni od nje. Mi pravimo, da smo gospodarji narave, oj kaka ironija! Mi si upamo graditi vode, ter jim odkazovati nove toke; ali kako se maščujejo one za našo prevzetnost! Mi si upamo, imenovati vodé meje naših deželá; ali voda si napravi drugje svoj tok, in meja je prenešena. In tako še več enacega.

Ravno tako napačno je, oblačiti otroke v prav dragoceno obleko. Resnično je, da otrok naj dopada, ali nikdar ne z obleko. Ta naj mu služi samo v to, da skriva svojo nagoto, in da se varuje ž njo mraza in prehude vročine. To je namen obleke. Ali rabiti jo v to, da bolje dopadamo drugim, to je pa gerda napaka. Rousseau pravi: „Jaz sem opazoval, da dragocena oblačila napovedujejo vedno gerde ženske“. Naj si barvajo stare ženice svoja lica z barvami, naj se mažejo z dišavami, naj si natikajo gizdavo obleko na svoje telo, — dopustimo jim to veselje. Saj sprevidel bode vsak pameten človek, s kom ima opraviti. Ali mladost lišpati in kinčati, zoper to navado moram pa glasovati. Kolika nespamet bi bila oviti naravo v spomladi s svilo, ter jo potrositi s srebrom ali zlatom. Vsaka rosna kapljica se blišči na travi v solnčnih žarkih kot najčistejše srebró. Ne delajmo otrok lepših, nego so v resnici, bodimo varčni z obleko.

Varujmo se pa tudi, dajati jim večo hvalo, nego so je vredni in nego si jo dajó sami. Ako stori deklica kaj lepega, nas bode vprašala gotovo: Ali ni to lepo? Zdaj ji pa nikari ne recimo: Oj, to je krasno, prekrasno! Čemú to? Deklica sama meni, da je to, kar je storila le lepo, in ona gotovo o sami sebi ne bo rekla nič slabega, ampak prej dobro, kakor slabo. Mi bi jo naj pa še bolj hvalili, nego se sama! Ali bi naj je to ne prevzelo? Kaj posebno krasnega dekcle ne more na noben način storiti, in če je storila kaj lepega, čemú bi ji dejali, da je krasno! Ni se treba izgovarjati, da bomo dali s tako pohvalo dekletu večje ve-

selje do pridnosti. Saj če ga ji hočemo dati, lahko rečemo: Prav imaš, to je lepo. Ali krasno ni nikakor potrebno reči.

Nikdar se pa ne smé terpeti, da bi se dekile zjutraj po celo uro ali še dalje napravljala. Sama od sebe tega ne bode storila nikdar. Ali ako bode videla nas delati takó, takoj nas bode skušala posnemati. Ona naj se oblači, kolikor mogoče preprosto, in to naj stori naglo. Kakov namen ima neki gospoda pri takem dolgem oblačevanju? Poglejmo gosposko žensko, kaj stori ves ljubi božji dan! Zjutraj ostane do devetih ali desetih v postelji, v kateri tudi povžije svoj zajuterk. Potem vstane, se vsede k ogledalu, in urno morajo priskočiti dve ali tri hišine, da jo počesejo, ter ji sem ter tje zvihajo lasé. Potem pride na versto obleka, in tako preteče čas do poldnéva. Zdaj pridejo vizite. Nališpane dame, gospodiči v frakih in belih rokovicah pridejo naznanit čast, ki jim je dana s tem, da smejo obiskat to damo. Tako odbije ena ali dve uri, čas je iti h kosilu. Po kosilu se mora spet počivati ali pa brati kak roman. Krog četrte ure je južina. Po tej se mora pa gospa preobleči, da gre zvečer na sprehod, ali v gledišče, ali v kak koncert. Pozno v noč se gre spat, da so zjutraj spet lahko ob desetih vstane. — Tako ravna pač le gospoda, ako ima denar. Kdo ji more zabraniti! Nikdo, to je res. Ali praktično ni tako življenje in zdravo tudi ne. Ali se ne pravi to, zanemarjati vse moči, ktere je dal Bog človeku, da jih vporablja za svoj in za blagor družih? Kaka je pa tudi gospoda, ko se postara? In kakov je človek, ki je vporabljal modro svoje moči? Gospoda je rahlo-čuteča. Koliko nepotrebnih solza pretoči ona, kolikokrat pade v omotico brez potrebe, koliko dišav mora duhati, da pride spet k zavednosti! Tega bi ji pač ne trebalo, ako bi kaj več delala. Ali padati v omotico, to je pri gospodi običajno. Gorje gospé ali gospodični, ki bi ne padla pri enem ali drugem žalostnem dogodku v omotico! Nekdó je pa še dejal, da padejo gosposke ženske le takrat v omotico, če vedó, da jih bo kdo vjel. Tega ravno ne bodem preiskoval natančneje; ali verjamem, da kar tako izmišljena ta stvar tudi ni.

Greh bi bil, ako bi tudi oni stariši, ki vedó, da njihovi hčeri ne bode treba nikdar se truditi, nji ne pustili delati ničesa. Škodovali bi s tem ne samo njenemu truplu, ampak tudi njenemu duhu. Če ne bode delala hči, bode začela brati. In kaj? Romane. — No, porekó nekteri, branje je tudi delo. Branje uri duha. Prav imate. Branje je tudi delo; ali branje modernih romanov pa ni. Ti romani so pisani tako, da si ni pri njih treba prav ničesa misliti. Lehko jih razume človek, ki nima niti enega grama možganov v glavi. Začnó se vsi s tem, da se zaljubi mladenič v dekile, potem sledi kake stokrat „oh in ah“. Ljubimcema se stavljajo sem ter tje ovire, — ali slednjč je vendar le ženitev. Tako se piše v vsacem romanu. Kdo bi kaj mislil pri tem! Branje teh ro-

manov učini le to, da dekleta sanjarijo vedno po onih ljubimcih, o katerih so brale v romanih.

Boljše ne morem skleniti tega pogovora, kakor z besedami Fenelona, kojega sem omenil že v drugem pogovoru. On pravi: „Mehkužnost in lenoba, združeni z nevednostjo, rodite ono pogubljivo poželenje po raztresenosti. Od tod prihaja tudi ona nespametna in nenasitljiva radovednost. Radovednost se obrača na nečimerne in nevarne stvari, posebno na branje romanov in družih stvari, v katerih igra čutna ljubezen glavno nalogo. Dekleta so lehkomišeljne, in lehkomišelnost jim brani premišljati, kar bi jih dostikrat prisililo molčati.“

In pozneje pravi: „Zdravje in nedolžnost sta prava vira veselja. Ohranimo otrokom okus na preprostih rečéh.“

7.

Oj, ti ljuba preprostost! Kako se trudimo vzeti otroku mladost, ter ga napraviti prej ko mogoče starega! Kako grobo zavračamo dostikrat otroka, ki v svoji ljubeznjivi radovednosti nas vpraša po tem ali onem! Ne rečem, da ne stavlja otrok marsikedaj prav abotnih vprašanj; ne rečem, da ne tirja dostikrat marsičesa, kar mu ne moremo dati. Ali čemú bi ga zato odganjali z grobstvo? — Otrok je radoveden. Ali je to kaj slabega? Ali ni vsakdo izmed nas tudi radoveden? Le pogledjmo ljudi po kavarnah, kako hitro seže vsakdo po listih. Čemú neki? Zato, da izvé kaj novega. In ravno otrok naj bi ne bil radoveden? Jaz pravim, on mora biti tak, in prav žalosten bi bil jaz nad takim otrokom, ki bi me nikdar in ničesa ne vprašal. Fenelon pravi: „Radovednost je natorni nagon, ki tako rekoč pripravlja na poduk; ne pozabite je vporabiti. Otroška vprašanja naj se nam ne zdé sitna, kajti ona so vhodi, ktere je odperla narava poduku. Nasprotno, pokažite svoje veselje nad tem.“

Porekó pa stariši: Ako pustimo vpraševati otroke po vsem, ne bode nikdar konca ne kraja z njihovim vpraševanjem. — Nič ne dé, zato ste pa stariši. In kaj je lože, nego se odkrižati otroka! Ako nas ravno preveč nadleguje, mu pa kar recimo: Za danes si izvedel že dovolj. — Resnično je, radovednost naj ima tudi svoje meje, otrok naj izvé le toliko, kolikor mu je neobhodno potrebno vediti. Vseh stvari, za ktere vedó odrasli, bi ne bilo zdravo poznati otroku. Otrok nas tudi vpraševal ne bode po njih, ako ni že kedaj slišal o njih. Zató je pa potreben dober izgled od naše strani. „Gorje mu, kdor pohujša ktereга malih; boljše bi bilo za-nj, da bi si obesil mlinski kamen na vrat, ter se potopil v globočino morjá.“ Te besede so vredne vsega premisleka, in stariši naj si jih prikléčejo pri vsacem dejanji v spomin.

Kdor ne pusti otroka vpraševati, ta zaduši vse duhovno življenje njegovo, ko komaj požene perve kali. Koga bode neki vpraševal otrok, kdo ga bo neki podučeval, če mu stariši odrekó vso svojo pomoč? Otrok je navezan na stariše; ali zató pa tirja tudi marsikaj od njih. On je še nepopolna stvar, ali v njegovem notranjem živí čút dopolnjevanja. On čúti sam, da je nepopolen, zato vprašuje. On se želi dopolnevati, zató hoče od nas odgovora, — od nas, ktere mu je dal mogočni stvarnik v to. Ne smémo misliti, da se začenja prvi poduk še le v šoli; žalostno bi bilo, ako bi otrok tako dolgo ničesa ne vedel, ničesa ne poznal, dokler ne pride v šolo. Šest let njegovega življenja bi splavalo takó po nepotrebnem v dolgo večnost, — šest let, zlati čas, kojega celó ne doživi vsak.

Kar pa otroku odgovorimo na njegova vprašanja, to mora biti pa jasno in resnično. Ločiti pa moramo spet to, kar je odraslim jasno, in kar je otroku jasno. Varujmo se, govoriti ž njim v zamotanih stavkih, v neznanih besedah i. t. d. Ako nas vpraša po kaki stvari, ktere mu ne moremo pokazati, primerjajmo jo s kako znano. — In resnično mora biti, to, kar govorimo ž njim. Lagati se, ni nikdar lepo, posebno proti otroku ne. On bode nam gotovo vse verjel, laž kakor resnico, saj teh obeh stvari še ne vé ločiti. Ali gorjé nam, ko bode previdel, kaj resničnega in kaj neresničnega smo mu povedali. Gorjé nam pa tudi, ako smo ga z našo lažjó zapeljali do kacega krivičnega dejanja. V to kategorijo spadajo one laži, da štoklja prinese dete starišem ali da priplava po vodi; zraven tega mu pa še pripovedujemo, da ga je vstvaril Bog. Kakó se da strinjati to? Če je vstvaril otroka Bog, ga ne bo izročil prej štoklji, da ga ponese starišem, in tudi ga ne bo vergel v vodo, da priplava k starišem. To bode razumel vsak odrasli; ali otrok verjame to oboje, in ravno na škodo njegovi lahkovernosti mu pripovedujemo take abotnosti. Ali ni lahko, da zmerzne tak otrok v vodi, ali da mu štoklja zavije vrat, kakor kaki žabi; in Bog, o katerem pripovedujemo otroku, da je neskončno moder, neskončno usmiljen, naj bi izročil otroka taki živali, ali ga poslal v tako nevarnost. — Kaj mu pa hočemo reči, ako nas vpraša, od kod je prišel; ali naj mu povemo kar po pravici? — Jaz sploh ne verjamem, da bi otrok kedaj sam od sebe vprašal po tem. In če so ga napeljali drugi na to vprašanje, odgovorimo mu: Bog ti je dal in ti daje življenje. — Tako ne bomo niti z vero, niti z resnico v protislovje prišli.

Človek mora biti mož beseda. Njegova lastna beseda, njegova lastna obljuba naj bode pred vsem njemu sveta. Kar obljubi, naj spolni. Še-le ko bode znal ceniti svojo besedo, bode vedel spoštovati besede drugih. Zato pa naj obljubi vedno le toliko, kolikor mu je mogoče spolnjevati. To so znane stvari. Kdo jih ne vé! — Ali obernimo to razmišljevanje na odgojo. Ne obljubujmo otroku nikdar več, nego smo mu dati v stani

Pri tem nas bode on spoznal najpervo, ako govorimo resnico. Ako mu n. pr. rečemo, da črevljar dela suknje, in krojač škornje, nam bode tudi verjel, ako se ravno ne bo slučajno prepričal o nasprotnem; ali naša laž mu bode takoj odkrita, ako ne bode dobil tega, kar smo mu obljubili. Ako n. pr. obljubimo deklici novo obleko, pa ji je nočemo kupiti ali ne moremo, se ne smemo čuditi, ako nam tudi ona obljubi, da bode pridna, in vendar ni. V tem slučaju ne zasluži dekle kazni. Ako ji pa damo vsega kar poželi, in vendar ni pridna, takrat je pa naša dolžnost, odzvzeti ji to, kar smo ji že dali. Obljuba dela dolgove. Zato pa ne obljubimo otroku nikdar kaj tacega, kar mu ne smemo ali ne moremo dati ali storiti. V ta predal spadajo n. pr. take obljube: Jaz ti odtergam glavo, ali ti zrujem ušesa, če ne boš storil tega ali onega. In če otrok res ne stori tega, ali mu bomo odtergali glavo ali izrovali ušesa? Ali mu zamoremo storiti kaj tacega, ali mu smemo? Naj sledé tu še neketere psovke, s kterimi zmerjajo judje otroke kakor tudi odrasle: „Steine sollen dir wachsen im Bauch, Ribisel auf der Nase, Rasiermesser sollst du schwitzen, der grosse Zorn soll dein Leibeleben schneiden, du sollst krepieren wie ein Hund, Stricknadeln sollst du dir schneuzen, Pflastersteine sollen dir wachsen aus den Ohren“ i. t. d. — Ali se more to vse spolniti? Ne, čemu tedaj kaj tacega obljubovati? — Bodimo mož beseda, ali glejmo tudi, da bomo zamogli biti.

Jako obžalovati se mora tudi voščenje o godovih in ob novem letu. Pri vošilih si prav za prav ne mislimo ničesa, dostikrat pa tudi ravno nasprotno. Koliko jih je, ki govore z ustmi: Jaz vam vošim veselo novo leto, da bi ga še mnogokrat doživeli! ali v serci si misli: Da bi te le kmalu zlodi vzal! — Pomislimo pa še zraven, v kako zamotanih frazah, v kako „visocih“ izrazih se čestita dan danes! A tudi ubogi otroci se morajo učiti tacih izrazov, tudi oni morajo v tacih zamotanih frazah izraževati svoja vošila, za ktera nimajo niti najmanjšega občutka. Oj, besede in nič drugzega kot besede! Pedagogika nas uči, da se imajo otroci le to učiti na pamet, kar razumejo. Kdo mi je pa porok, da razumejo tako zamotana vošila? Zato pa vidi vsakdo lahko, kake neumnosti spravijo pri čestitanji otroci na dan. En izgled. Sam sem bil priča, kako je neki osem let stari deček vošil materi veseli god. Rekel je: Matí, jaz ti vošim veliko srečo, da bi dolgo let živela, in kmalu srečno umerla. — Kako se da to strinjati? Najpervo ji je dejal, da bi dolgo let živela, a precej je dostavil, da bi tudi kmalu srečno umerla. Ta izgled kaže jasno, koliko je dati na taka vošila. Fant je vtaknil le besedo kmalu v vošilo, in s tem skazil vse. On bi imel reči: „da bi enkrat srečno umerla“, ali namestu „enkrat“ mu je všel ta osodepolni „kmalu“ v vošilo. — To kaže dovolj, koliko veljave imajo tá na pamet naučena vošila, ki so le v glavi, ne pa v sercu.

Ali vošila so globoko vkoreninena v naše socijalno življenje. Gorjé nižim uradnikom, ako bi ne šli „in corpore“ čestitat svojemu šéfu za god ali novo leto! Ali vsi vemo, kaj si mislijo pri tem, namreč to, da bi ga le kmalu zlodi vzél, da bi ta ali oni stopil na njegovo stopinjo, in da bi se družih vsak povzdignil više. Ni čuda tedaj, da se čestita sedaj ob raznih slučajih prav po rokodelsko, saj tudi prinašajo vošila toliko ljudem lep denaren dobiček. Originalno je to, kar mi je vošil na Dunaji hišni čuvaj (hausmajster): „Ich wünsch' Ihna a glücklich's neu's Jahr, — Ist' s vielleicht nicht wohr“, in zraven tega je tako pomenljivo posegel v svoj žep, kakor bi me hotel opomniti, naj tudi jaz tako storim in kaj lepega privlečem na svitlo.

Tako je z vsem čestitanjem. Tudi navadni pozdravi, n. pr. dobro jutro, dober dan, dober večer i. t. d. nimajo več tistega pomena, nego so ga imeli nekđaj. Ti pozdravi so prišli v rabo s tem, da je eden družemu želel zjutraj, da bi dan dobro začel, in zvečer, da bi ga srečno dokončal. Z vošilom „leško noč“ je pa želel, da bi sladko spal, da bi ga ne težile nikake skerbi in nadloge. Ali vsa ta vošila so se vkoreninila tako, da jih sedaj kar mehanično izgovarjamo, kakor smo se jih naučili, akoravno so globokega pomena. Kaj zamoremo boljšega vošiti komu, kot ljubo zdravje, ki je podlaga zdravega duševnega življenja, ki je vir zdravih misli in občutkov.

Pred vsem bi bilo pa želeti, da bi ne čestitali toliko, ampak več storili dobrega. Od lepih besed ni nikdo sit in ne bode, ampak le k večjemu takrat, kedar se bodo spremenile te besede v denar, ki je po vsi resnici svetá vladar. Proč s takimi nespametnimi vošili, ki ne gredó iz serca, ampak so le „napiljeni“ iz bukev, proč z vsem lehkomišelnim blebetanjem! Čas je, da gledamo tudi na take malenkosti, ki nam niso nikakor v čast, na korist pa le onim, ki jih kultivirajo. — Morda sem celo preveč govoril o tem predmetu; ali ker je z odgojo v dotiki, sem ga moral omeniti, kajti — da ob kratkem ponovim — on je nedopustljiv, ker je nerazumljiv otrokom, in ker s čestitanjem ne izrazi otrok svojih občutkov, ampak občutke tega ali onega pisatelja, ki je spisal to vošilo. Še enkrat zakličem s Fenelonom: „Ohranite otrokom okus na preprostih rečeh!“

8.

Ženske so bolj občutljive kakor možje, in sicer na telesu in na duhu. Komú ni znano, kakó kmalu se prehladá ženske, kakó hitro onemorejo pri težavnem delu, kakó naglo se vtudijo pri hoji, kakó lahko padejo v omotico. Pravijo pa, da ženska pade v omotico le takrat,

kedar so že njene prošnje in solze zastoj. Občutljivost njihove duše se pa pokaže v tem, da jih vsak žalosten dogodek takó lahko gane do solz. Ali solze so le solze. Ženska, ki pretaka v tem trenutku britke solze, smeje se morda čez pet minut iz vsega gerla. Občutki odhajajo pri nji tako hitro, kakor pridejo. Za izverševanje dejanj take niso zmožne. Značaja ne išči pri njih: ako si ti Slovenec, je ona goreča Slovenka; si pa ti nemčúr, je ona zagrizena nemčurka. — Lepo je za človeka, ako ga gane tuja nesreča in razveseli tuja sreča, ako občuti tuje gorjé takó, kakor bi zadelo njega; ali se čisto pogrezniti v občutke, in le čutiti a ničesa storiti, to je pretirano, to je bolezen duše. Preobčutljiv človek ni za delo. Ženska, ki pretaka solze, ki si ruje lasé za mertvim kanarčkom, ki objokuje umerlega pinča, je preobčutljiva, tedaj bolna na duši, in potrebuje zdravnika. Za tičem ali psom tako žalovati kakor za človekom, to je že najviša neumnost — občutljivost sem hotel reči.

Da mi pa ne bode očital kdó, da sem enostransk, in da le omenjam ženske napačnosti, moram omeniti, da tudi mnogi možjé niso nič bolji. In le možje so izpridili tudi ženske. To so v prvi versti pesniki, ki opevajo ono zdihajóčo, stokajóčo, plakajóčo, pekóčo ljubezen. Če je treba, hodi tak pesnik v sanjah *) ob potoku, tam terga cvetice, ter jih vije v vence za svojo krasotico, zraven pa lije solze, da jih potok kar odnesti ne more (to vse pri luninem svitu). Lehko noč s tako poezijo! Koliko Werterjev je naredil Göthejev Werter s svojo serčno opeklino! In kaj bom našteval vse pesnike, ki so s svojim „Weltschmerz-om“ zakrivili, da je toliko sentimentalnih in mesečnih ljudi na svetu. Njihova poezija jih je napravila toliko nesrečnih, ktere najbolj robata proza ne more rešiti. — Zató pa je gerški pesnik Anakreon ves drug mož. On ni ljubil pri potoku, tudi ne v lopi; ampak pri vinu je pel svoje pesni. Zato si pa ni že v mladosti čisto izbrusil sercá, ampak še kot siv starček je imel več ognja v njem, kakor 99 mladenčev. In nemški pesnik Lessing? Kakó ta poje! To je mož, tega posnemajmo.

Prevelika občutljivost se nahaja rada le v takó imenovanih omikanih krogih, ki nimajo opraviti družega, nega prebirati pesni, romane in novele. Kmet, ki se trudi v potu svojega obraza ves dan, imá vse kaj boljšega premišljevatí, kakor one poetične vence, ki jih vijo pesniki svojim devicam (?). Ali on je zdrav na duhu in telesu. Kako resničen je izrek rimskega pesnika:

„Beatus ille, — ki daleč od mestnih klobócij
Z govédo rogáto
Orje zemljo robáto“.

*) To se pravi: luna ga nosi.

Opazka stavčeva.

Tudi orijentalca moram postaviti v izgléd. Menite, da on pozna kaj tacih jokov in stokov omikanih zaljublencev? O ne! mesec pozna le na svoji mošeji, ne pa v ljubezni. Saj je pa mesec tako nedolžen, da pride v pesni, kakor Pilat, da je prišel v vero. In jud? Njega tudi bolj briga svoja krama in dobiček, kakor ljubezen; in če ga zaščiplje kedaj kaj okoli sercá, kar se imenuje po naše ljubezen, vzame culo, ter gre po hišah vpit: „handle, nix zu handle?“, ter si misli: „Abraham Icig, moraš imeti prej kaj krajcarjev, potem se boš vergel svoji Sari pod noge“.

Preobčutljiv človek je bolnik, ki bi se moral zdraviti, kot oni, ki je bolan na pljučah ali na možganih. On je bolan na sercu; sercé je pa po žilah v zvezi z možgani in pljuči. Kako lahko se zgodi, da se ta serčna bolezen preseli na možgane ali pljuča! — Človek, ki je prvič zaljubljen, je ves poln občutkov, ktere izrazuje s samimi „oh, ah, oj, joj“ in tako naprej. Ako ga hočeš spraviti spet na pot pameti, mu moraš izneveriti njegovo ljubo. S tem mu bodeš izkazal tudi največo dobroto. Potem bo izprevidel, da ni nikjer one čiste ljubezni, one večne zvestobe, ki se opeva v pesnih. Od začetka bo res nevtolažljiv, strašno nesrečen i. t. d. Ali čas zaceli vse rane, tudi one, ktere je usekala ljubezen. Nesrečni ljubimec se bo obesil — na drugo, in po pravici povém, pri drugi bo pametnejši. Pozneje bom pokazal, da je zaljubljenost tudi velicega pomena pri odgoji, ali prav za prav na škodo odgoji.

Kaki so v življenji preobčutljivi ljudje? — Ako je zadela človeka kedaj kaka huda nesreča, je bil gotovo žalosten. In ta žalost ga morda še ni minula, ampak on še vedno žaluje in tuguje po izgubljenem blagu. Tak človek se takrat najlože izjoka, ako je v družbi veselih ljudi. On zna pa tudi s časom pozabiti na nesrečo, ki ga je zadela, ali žalosti se ne more iznebiti: ona se mu je vcepila globoko v njegovo dušo. Človek take baže je občutljiv, in kakor smo videli za družbo ni, ali vsaj za vsako družbo ne. Ako vidi vesele ljudi, takrat ga še le prav zabolí v serce in misli si: Glej, tak bi bil lahko tudi ti. In ker se ne more ž njimi radovati, je še bolj žalosten, in nasledek njegovi preveliki žalosti je jok. Žalost človekova ima pa še druge nasledke. V njegovem življenji so včasi trenotki, v kterih obupa nad vsem svetom, v kterih je sit življenja, morda si ga je že kedaj poskusil vzeti, in nekteri že si ga je vzel. Koliko vžitka ima človeštvo od tacega? On je tih, čmeren, bojazljiv, on vidi v vsakem človeku hudobneža, ki mu je zakrivil njegovo nesrečo, svet mu je solzna dolina, iz ktere ga zamore rešiti le smert. — Drugi taki nesrečneži so pa sanjači, ki si vse stvari napak predstavljajo. Sanjač more reči, da je bolha kamela, kertina gora, červ kača i. t. d. Med tem ko oni, kteremu je ostala žalost v njegovi duši, za zmiraj svet s črnimi očali gleda, vidi ga sanjač s povečalnimi očali. Oba nista za življenje. Pervi vidi vse černo, drugi pa vse večje, kar pa ni res, kajti

človek mora videti vse tako, kakor je. Kdor si hoče predstavljati prav velicega sanjača naj bere „Don Quixota“. Ta je najviksi sanjač, ki je deržal meh napolnjen z vinom za glavo nekega orjaka, čedo ovac za bojne trume, kteremu so dišale tri smerdljive kmetice, kot ambra i. t. d. Sanjač postane človek, ki je veliko bral, a malo skusil, kakor „Don Quixote“. — A ves drugačen je človek, čegar dušo zavzima veselost. Vesel človek živi lahko med veselimi, on zna tolažiti žalostne in berzda sanjače. „Veselost je nebó — pravi Jean Paul — pod kterim vse raste, samo strup ne“. — Preobčutljivemu človeku manjka terdne volje, da bi kaj storil. On začne marsikaj, ali ne dokonča ničesa.

Posebno občutljivi ljudje so slabotneži: ženske, otroci in oni, ki nimajo nobenega dela. Kmet ni tak, kakor sem že dejal, on pa zato tudi ni slab. Pervi pogoj, da se varuje človek prevelike občutljivosti je zdravje in moč. — Zdravo telo, najboljšo blago, — pravi pregovor. Zraven tega mu je pa še treba zdravega razuma in pameti. Z besedami: Bog nam daj um in ljubo pamet — prosimo ga za najviši blagor, ki ga ima človek.

Zdravje človekovo je pa odvisno od mnogih pogojev. Pervič od zdravja starišev, celo od zdravja pradedov. So bolezni, ki se ne pokažejo takoj na sinovih, ampak še le na vnukih. Dalje so tudi bolezni, kterim je posebno podveržen ta ali oni narod. Zdravi stariši imajo zdrave otroke. Zdravje rodi veselost, bolezen, žalost. V zdravem telesu biva zdrava duša, to pravilo so izpoznali že Rimljani. Bolehno dete ne živi v nadlogo samo sebi, ampak tudi v nadlogo starišev in cele okolice. Rousseau gre še dalje. On pravi, da bi bolehnega otroka po nobeni ceni ne sprejel v odgojevanje. Tu je zašel on predaleč. Bolehni otrok se mora še bolj gojiti, nego zdrav; on prizadene pač mnogo več truda, ali zanemariti se ne sme. Vpraša se: kaj pa potem, če stariši niso zdravi? Oj, potem pa ne more pomagati živ kerst. Naj gledajo ti sami, kako si ohranijo zdravje. — Ne sme se pa misliti, da je občutljivost otroku že prirojena, ako tudi vidimo, da imajo občutljivi stariši take otroke. Prirojenega ni nič, ampak te prevelike občutljivosti se je navzel otrok le po odgoji.

9.

Tudi ni vse eno za otroka, ali ga odgoja le mati ali le oče. Mati vzgoji v otroku le občutke, oče pa terdno voljo brez ozira na občutke. Obe te odgoji ste napačni. Naša duša misli, čuti in hoče. Le ako so te tri njene zmožnosti enakomerno razvite, takrat se govori o zdravi duši. Človek, ki veliko misli, malo čuti, in tisti, ki veliko čuti, malo stori. —

Kakošen vspeh ima izključivo materina odgoja, nam služi v izgled Pestalozzi, in kakošen očetova — Rousseau. — Rojstvo Rousseau-a je veljalo materi njegovi življenje, in Pestalozzi ju je umerl oče, ko je bil ta še le šest let star. Pervemu je manjkalo že od začetka življenja materine ljubezni, drugemu pa resnobe očetove. Pervi meni tudi zato, da bi se moral vzeti takoj po rojstvu otrok materi, ter se izročiti odgojitelju, ki naj bi ga izrejal daleč proč od človeške družbe; drugi pa izroča otroško odgojo materam, in je spisal v ta namen tudi knjigo: „Wie Gertrud ihre Kinder lehrt“. Pestalozzi je občutil bolj, nego marsikdo drugi, potrebo odgoje pri nižjem ljudstvu; on je tudi polotil se marsičesa za njegovo izboljšanje, ali izpeljal ni ničesa. On je bil preobčutljiv, zato pa za izpeljevanje svojih visocih namenov nesposoben. Pestalozzi je mnogo ljubil, njegovo serce je bilo za vse človeštvo, vsem bi bil rad pomagal; a Rousseau je pisal svojega „Emila“ le za bogatine. Ni čuda, da bi se bila ta dva moža prav lahko pozabila, ako bi takoj za njima ne bili nastopili drugi možje, ki so se poprijeli njunih idej, ter jih z nekterimi izpremembami tudi izveršiti skušali.

Tudi telesna odgoja ima namen varovati človeka prevelike občutljivosti. Pomehkuženo telo je vedno zelo občutljivo. Tisti, ki je bil zmiraj sit, ne vé, kakó huda je lakota, zato nima usmiljenja. Tisti pa, ki je bil le lačen, pa zavida sitega, in žalosten je, ker on ne more biti tak. In ker se ta žalost vedno ponavlja pri njem, se prav lahko zgodi, da mu ostane še potem, ako se mu jame goditi bolje. Najboljše sredstvo zoper preveliko občutljivost je delo. Ono varuje človeka pomehkuženja, a tudi prevelike občutljivosti. O delavnosti sem govoril že obširneje v 4. in 5. pogovoru.

Ni treba pa misliti, da je ravno tisti človek najbolj občutljiv, da je tisti posebno dobrega in mehkega sercá, ki se pri vsaki priložnosti joka. To je večkrat ravno nasprotno. Tako jokanje je posebno med ženskim spolom jako razširjeno. Ženske morejo obžalovati največega hudodelca, morilca in roparja, ki je prišel na vešala, ali malo jim je mari ta, ki vsled revščine strada. V dokaz naj omenim nekega dogodka. — Proti koncu leta 1876 je umoril nekov Lah z imenom Francesconi na Dunaji pisonosca s tem namenom, da bi mu pobrál denar, ki ga je imel v pismih. Ali kakó ga je umoril? Pervič ga je vstrelil v glavo, in ker ni bil precej mertev, mu je še z vervjó zadergnil vrat, in ker še ni poginil, mu je odrezal glavo. Ko se je izvedelo to hudodelstvo, je bilo vse ljudstvo razkačeno nad morilcem, najbolj pa ženske, ki so pomilovale ubozega pisonosca. Ko se je pa slišalo, da je morilec mlad in lepega obraza, poglela se je jeza v ženskih persih, in ko pride na svitlo njegova fotografija, — oj, takrat naj bi pogledali ženske obraze, ki so se pred malo dnevi serdili nad njim. Takrat se je vse jokalo, vse pomilovalo

ga, vse tugovalo, kar spada k lepemu spolu. In ta lepi spol mu je pošiljal v ječo žalujoča pisma in cvetice. Oj ironija! Morilca venčati s cveticami, tega še največi divjaki ne storé. Nič čudnega ne bi bilo, ako bi se bile zbrale takrat vse ženske dunajske, ter naskočile jetnišnico, da bi oprostile lepega morilca. A ko bi ga sodile ženske, gotovo bi ga bile oprostile kazni. Vendar tako daleč še nismo. Sodili so ga možje, ter ga obsodili na vešala.

Ob istem času, ko so se ravno najbolj solzile ženske za Francesco-nijem, so prinašali časniki mnogo poročil, koliko družin je na Dunaji, ki so prišle v veliko revščino, ki stradajo, ki nimajo ničesa obleči, ki bolehajo in si ne morejo kuriti stanovanj. Ali menite, da je ktera izmed teh občutljivih dam potočila kako solzo zaradi njih? Oj, nobena. — Tu imate ženstvo, kteremu dajete priimke: ljubeznjiv, občutljiv, rahločuten in Bog ve kaj še vse.

In kdo je zakrivil, da se zgodé take stvari, da so ženske tako občutljive za roparje in morilce, kdo je zakrivil to? Le možje, in nihče drugi. Možje so tisti krivičniki in sicer romanopisci. Ti ljudje znajo pisati tako ginljive zgodbice, da bi se kmalu pameten človek jokal, kedar jih bere. Ali ni to ginljivo, ako verže pisatelj svojega junaka v romanu v vodo, ker mu je ljubica postala nezvesta; ali ni to zanimivo, ako skočita on in ona v vodo, ali požreta strup; ali ni lepo, kako se še v smerti objemljeta i. t. d. In roparji, na te se kaj radi mečejo romanopisci. Ali ni to prav veličasten moment, ako čakajo roparji v trumah v temnem gozdu, tiho in mirno stojé skriti v germovji. Zdajci se začuje piskanje: roparski glavar prihaja, ostro zre na svoje podložnike, in glej! v daljavi se prikaže kočija. Bogat bankir se pelje v nji s svojo lepo hčerko. Glavar daje povelje, roparji pripravljajo za strel puške. Oj, to je veličastno, vzvišeno! — Take stvari kar pogoltnejo ženske. Zdaj se ne bomo čudili, ako so se ženske pustile v časi nalašč oropati od kacega lepega roparja.

Žalibog, da se nahaja tudi v knjigah, ki so namenjene za mladino, toliko tako imenovanih ganljivih povesti. Čemu mladino mučite s takimi proizvodi. Ni čuda, ako bere otrok zmiraj tako žalostne prigodbe, da se polasti prekmalu njegovega duhá žalost, otožnost in černost. Ni čuda, da je toliko mladih ljudi, ki obupajo prenaglo nad življenjem, ki vidijo vse černo, vse solzno, vse otožno. Mladina naj bere vesele stvari in le vesele. Vesel človek je povsod priljubljen, med tem ko se črnogledca vse ogiblje. Poglejmo mladino, ali je kedaj sama od sebe žalostna? Nikdar. — Čemu tedaj žalost s silo vlivati v njo! Otročje berilo se mora skerbno čuvati, in Bog nas varuj, mu dati kaj tacega v roke, od česar mi ne vemo vsebine. — Zraven žalostnih pripovesti se mora varovati

mladina tudi tako imenovanih „vitezkih povesti“. Perve stvari so same černogledce, te pa sanjače.

Občutki se dele v: žalostne in vesele. Med tem so nekateri bolj žalostni ali bolj veseli in manj žalostni ali veseli. Žalosten človek pa lahko vžalosti celo okolico, in vesel človek razveseljuje vso družino. To pride od tega, da se občutki preselijo iz osebe na osebo. Lahko se zgodi, da se jokamo tudi mi, ako vidimo jokati človeka, ki je prišel v kako nesrečo, da se smejamo na vse gerlo, ako vidimo koga, ki se le nasmehne. To preseljevanje občutkov pa vedó mnogi tudi porabiti. Komú se ne smili ubožec, ki sedi z obvezano nogo pri cesti, ter nas prosi milih darov. A med temi siromaki jih je mnogo, ki si obvežejo zdravo nogo, ter z njo vzbujajo naše usmiljenje. Celó otroci so že iznašli to. Gotovo je kateri izmed bralcev že videl sem ter tje na cesti dečka, ki se je plazil po tleh, kakor bi nekaj iskal in zraven se bridko jokal. Ako ga vpraša kdo: „Kaj se ti je zgodilo?“ je gotovo odgovoril: „Izgubil sem desetico, s katero so me poslali mati v prodajalnico“. Vsem se bo smilil ubogi fant, in našel se bo gotovo kdo, ki mu bo podaril izgubljeno desetico, rekóč: „Na, fant, tu imaš, da ne boš tepen domá“. — Ali čez par dni znamo imeti zopet priložnost istega fanta videti, ko se kje drugje solzi za zgubljeno desetico, in morda še v tretjič in četertič.

Iz sočutja izhaja usmiljenje in iz tega dobrotljivost. Kdor je v resnici usmiljen, ta je tudi dobitljiv. Usmiljenje imamo z nesrečnimi in žalostnimi. A pravo usmiljenje le takrat, ako je nas same zadela že taka ali enaka nesreča, ali če si pred oči stavljamo, kakó nesrečni bi bili, ako bi se nam tako godilo, kakor se temu ali onemu. A mnogo ljudi tega nikdar ne premislijo, in zato imajo usmiljenje najraje s takimi, ki ga ne zaslužijo (glej spredaj Francesconija), in s tacimi ga nimajo, ki so ga vredni. Tudi so nekatere ženske kaj malo izkušene; skušnje, ki jih imajo, so vzete le iz romanov. Kedaj pridejo one v nevarnost, v resnici kaj izkusiti! — Žalostno je pa tudi, da smo usmiljeni in dobitljivi dostikrat prav iz sebičnih namenov. Kakó izkazujemo dan danes dobrote? Ali poiščemo morda nesrečnike v njihovem domu, ali jim po neznanih osehah pošiljamo darove? Sploh, ali se ravnamo po Kristusovih besedah: „Naj ne vé tvoja levica, kar stori desnica?“ O, kaj še. Nas mora poznati ves svet, ako stórimo kaj dobrega, naše imé in naši krajcarji morajo tiskani biti po časnikih, mi moramo hvaljeni, občudovani in poveljevani biti.

10.

Usmiljenje je lepa čednost človekova. Dela usmiljenja so najviša in najlepša dela. Sv. pismo nam potojuje to. Kristus sodnji dan ne bo vpraševal, kolikokrat si klel, kolikokrat kradel, moril, ropal i. t. d., ampak on bo dejal: „Lačen sem bil, in mi niste dali jesti; žejen sem bil, in mi niste dali piti; — — — i. t. d. Da se pa vsakdo je in bode lahko vdeležil teh usmiljenih del, nam priča prorokovanje Kristusovo: „Reveže bote imeli vedno med seboj“. — Usmiljenje se tirja pred vsem od starišev, katerim je izročeno slabotno dete, da ga gojé. Kdo se ga bode drugi usmilil, če se ga ti ne bodo! Znabiti bode zanimalo marsikoga, ako omenim tu, kako so nekteri starodavni narodi ravnali z novorojeno deco. Vidi se iz tega, da jim je manjkalo one preserčne ljubezni, one lepe usmiljenosti, ki krasi vsacega, naj si bode bogat ali ubog, nizek ali visok, katero je še le keršanstvo vcepilo v človeško sercé.

Začnimo s Špartanci. Pri njih je odločila deržava takoj po rojstvu otrokovem, ali ima ostati ta pri življenji, ali ne. Zbrala se je komisija, ki ga je preiskovala. Ako je bil slaboten, mehék, spačen, vergli so ga v neko brezдно na Tajgetovem gorovji. Ako je bil pa zdrav, ga je smela doжитi mati. Povijali ga niso, pustili ga tudi cele dni in noči jokati; in za njegov jok se ni zmenil nihče.

Pri Atencih so položili novorojeno dete očetu pod noge. Ako se je obrnil ta od njega in ga pustil ležati, so ga pustili umoriti ali ga pa položili v kak samotén kraj. Vendar se pri Atencih pokaže usmiljenje do njega s tem, da so mu pridjali kako stvar, ki je imela vrednost, da bi kakega tujega človeka omehčali, da bi ga pobral.

Enako so ravnali tudi Rimljani. Tudi ti so polagali otroka po rojstvu očetu pod noge. Ako ga je pobral ta, da bi ga materi nazaj dal, je bil ohranjen pri življenji. Se je pa obrnil od njega in ga pustil ležati, so ga pa zadavili ali pa vergli na cesto. Revni ljudje so jih navadno metali na cesto. Le redko kedaj so naredili izjemo in sicer le pri dečkih, za dekleta pa ni bilo nobene milosti. Tudi premožni so usmertilí vse druge otroke, ako so že imeli dva ali tri poprej.

Pri starih Germanih je bilo očetu na voljo dano, ali hoče sprejeti novorojeno dete, ali ne. Ako ni imel oče volje, ga sprejeti, položili so ga na kak samotén kraj. Ali prepovedano je bilo vendar, djati ga v samoto, ako je že kaj jedel ali pil.

Na Kitajskem še sedaj novorojenčke dostokrat na ulice pomečejo in ima oče oblast čez življenje in smert svojih otrók. On jih sme kaznovati, kolikor hoče, celo umoriti jih sme.

Sploh se nahaja ta grozovitost pri vseh starejih narodih, le pri Judih in Tebancih ne. Še le kerščanstvo, kakor sem že dejal, je odpravilo to gerdo šego, kajti ne da se zediniti z naukom Kristusovim, ki je učil, da smo pred Bogom vsi enaki. Že Konstantin, rimski car, je prepovedal, otroke moriti in Justinian I. je določil, da se imajo vsi otroci, ki so bili položeni na kak samotni kraj, katerih so se pa usmilili tujci, jih pobrali in za služnje naredili, v proste ljudi spremeniti. — Dan danes prepovedujejo v vseh omikanih državah postave taka dejanja.

Usmiljenje do otrok je lepo, ali preusmiljeni pa spet stariši ne smejo biti ž njimi. Prav je, ako imajo poterpjenje z mnogimi njihovimi napakami, ali vsega jim tudi ne smejo pregledati. Brez kazni se ne da vladati. Vsaka človeška družba je podobna šoli. Glava te družbe je učitelj ali vodja, in drugi so njegovi podložniki ali učenci. V družini je oče učitelj, v vsakem glavarstvu je okrajni glavar vodja, uradniki so šolmoštri, briči pa šolske sluge, a prebivalci so učenci. Ktere predmete pa uči glavar, uradniki in briči? Pervič pokorščine, drugič dostojnosti, tretjič resnicoljubnosti, četertič miroljubnosti, petič pravičnosti i. t. d. Kdor ni pokoren, dostojen, vljuden, resnicoljuben, ta se kaznuje. Kazen je potrebna. Trotzendorf pravi: „Le oni bodo vladali po postavah, ki so se že kot dečki učili, postavam pokorni biti“. — Kedar se pregreši otrok, naj se kaznuje. Ali kakor so različni pregreški njegovi, tako različne naj bodo tudi kazni. Prizanašati mu vedno, je nespametno: udarce, katerih otrok ni prejel, té bo dal on starišem. Ne mislimo, da učimo s tem otroka usmiljenosti, ako se nam smili on tudi takrat, kedar se kaj pregreši. To naše usmiljenje je krivo, zato se ne more otrok na tem učiti pravega. Usmiljenje se mora vse drugače učiti in sicer:

Pokažimo otroku kako smo vedno usmiljeni do ljudi in do živali. Tudi na odrasle ne naredi dobrega vtisa terpinčenje ljudi in živali. Človek, ki obloži voz takó, da ga konj vleči ne more, ta zasluži, da bi njega vpregli, ter prisilili vleči. Kako hudo mora biti pač konju, ki je prisiljen vleči preobložen voz, zraven tega je tepen, a svojih bolečin ne more razodeti nikomu. Človek, ako je terpinčen, upije, joka, in si vsaj s tem malo ohladi, — če ravno jako malo — svoje bolečine. Človek je najkervoločniša zver. Gorjé kedar on zdivja! Takrat mu ni nič svetega, nič usmiljenja vrednega. In le strah pred kaznimi ga odvraca od divjosti. — Tudi pokorščina pri takemu človeku je le ena, namreč: pokorščina iz strahú pred kaznijo, t. j. on je pokoren le zató, ker se boji kazni. Vse, kar se piše in govori o pokorščini iz drugih vzrokov, je bolj ali manj izmišljeno, v praksi se ne potrdi nikdar. Zato so pa vsi postavodajalci zažugali kazni onim, ki ravnajo zoper postavo. Kazni spadajo tudi med sredstva, ktera se rabijo pri otroški odgoji, kazni so dalje sredstva, ktera rabi država, da se ohrani v nji mir in

red. — Rekel sem zgoraj, da moramo imeti usmiljenje z ljudmi in živalimi, a to naše usmiljenje tudi ne sme biti tako krivo, kakor je v časi do naših otrok.

Ne pustimo tudi otroka nikdar gledati, kedar koljemo kako žival. Ako nas ima on priložnost gledati, kako brez vsega občutka odrežemo živali vrat, ki nam ni storila nikdar kaj hudega, se ne smemo čuditi, ako on jemlje ticam jajca iz gnjezd, ter jih mori, če tudi mu one niso storile nikdar kaj hudega. — Za izgled naj se otrokom postavi oni deček, ki je imel neizrečeno veselje, ako je mogel pobrati kateremu tiču jajca iz gnjezda, ki je s smehom gledal, kako umira tica, katero je na pol pobil. Ali enkrat je vdaril svojega tovariša tudi tako močno po glavi, da je omedlel, in je potem iz strahú pred kaznijo pobegnil k vojakom. Ta povest še ne konča s tem. Prav lepo je izražena tudi v nji kazen, ki je zadela tega suroveža. Šel je kot vojak v boj, kjer mu je topova krogla odstrelila obe nogi. Prav izverstna kazen za njegovo neusmiljenost. — Reči moram, da mi ta povest med vsemi, kar jih je v berilih za ljudske šole, najbolj dopada. Dejanje tega malopridneža se nam stavi jasno pred oči; a tudi kazen, ki ga je zadela, je naravna. — Tudi o onem tičarji naj se jim pové, ki je slepil z žarečim železom štinkovce, da so lepše peli, ali na stare dni je sam oslepel i. t. d.

Ne gonimo ubožcev z gerdimi besedami od hiše. Dajmo jim kaj vbogajme, če moremo, če ne jih pa odpravimo z lepo. A svariti moram stariše, naj nikdar ne dajó otrokom denarja v ta namen, da bi ga oni darovali ubogim. Otrok prvič ne pozna vrednosti denarja, drugič pa ne ve ločiti resničnega siromaka od postopača, kar je celó odraslim večkrat težkó. Zató bi jaz pustil izbrisati ono povest iz šolskih beril, v kateri se pripoveduje, da je neki oče svojim trem otrokom dal nekaj denarja, naj ga obernejo, kakor hočejo. Ti trije utroci so ga obernili seveda dobro; a kdo nam je porok, da ga bodo vsi takó? — Ako dajemo vedno otroku denar, da ga daje on ubogim, ga bomo tako navadili dobrotljivosti, da nam ga bo v ta namen kradel, ako mu ga enkrat ne bi dali. Dovolj je, ako nas vidi dobrotljive in usmiljene. Ko bode on si kaj prislužil, potem ni ravno dvomljivo, kako bo ravnal.

Odtegujmo otroke od vseh onih, ki se pretepenjajo. Tepenje je vselej takrat surovo, kedar ni ž njim sklenjen kak viši namen. Otroke tepemo zató, da se poboljšajo; ali pretepi pri odraslih imajo pa le ta namen, da zlije drug na družega svojo jezo, ali da se ta ali oni pokaže, da je močnejši nego drugi i. t. d.

Tudi ne bahajmo se pri otroku, da smo komu storili kaj dobrega. Otrok naj misli, da moramo takó ravnati, da je to naša dolžnost, — kar je tudi resnica. — Ne oporekajmo tudi nikdar otroku tega, kar smo storili njemu. To bi bilo nespametno, saj zato

smo stariši, da skerbimo za njega. Tu ne velja izgovor. Zató so puhli oni izrazi, kako n. pr.: „Od hiše te bom spodil, zapreti te bom dal!“ In če ga spodimo od hiše, ga nam policija spet pripelje nazaj, in če bi ga peljali v jetnišnico, bi ga ne vzeli va-njo. Obetajmo mu le to, kar mu zamoremo storiti n. pr. natepel te bom, če se ne poboljšaš i. t. d. Le otroški nevednosti se imajo zahvaliti stariši, ako imajo taka žuganja kakov vpliv na otroka. A kako bi se blamirali stariši, ako bi zvedel po naključji otrok, da ga ne smejo spoditi od hiše, niti ga pustiti zapreti! Zraven je treba še pomisliti, da je tako obetanje laž, ktera ni nikjer dobra, najmanj pri odgoji.

11.

Zopet bom govoril o neki čednosti, namreč o resnicoljubnosti. Najvišji smoter vsemu človeškemu izpoznanju je resnica; zato je tudi oni človek, ki vedno govori resnico, za Bogom najpopolnejše bitje. Pač se človek ne more nikdar povzdigniti do popolne in najčistejše resnice; on nima moči, ločiti vedno in natančno resnico od krivice. Ako bi mogel to, bi moral biti Bog, ki je večna in brezkončna resnica, ki noče in ne more goljufati in tudi ne goljufan biti. Eden se bolj, drugi manj povzdigne do prave resnice. Ali če tudi ne more nikdar priti do popolne resnice, vendar mu je nalog, kolikor moči se bližati oni popolni resnici. „Hrepenenje po resnici“ — uči Lessing — „je več vredno, nego resnica sama“.

Ne bom dalje opisoval vrednosti resnice. Vsak poštenjak jo vé in zna ceniti. Ali resnica oči kolje, — pravi slovenski pregovor. Resnicoljubnost je lepa čednost, toda, koliko jih je, ki ljubijo resnico? Kdo jo rad sliši, posebno če odkrije njegove napake, njegove pregreške? Ko je odkril gerški učenjak Arhimed novo resnico, da izgubi kamen v vódi toliko teže, kolikor vóde spodrine, — je daroval bogovom sto bikov. „In od onega časa“ — pravi nemški humorist Börne — „se tresó vsi biki, kedar se odkrije kaka nova resnica“. Ta dovtip je eden najboljših Börnejevih. — Resnica je le ena, toda pota, po katerih prihajemo do nje, so različna. „Ali gorje onemu“ — piše Schiller — „ki je prišel do nje po potu krivice, kajti ona ga ne bode oveselila nikdar“. Resnica, ki jo je odkril kdo, ne razveseljuje samo njega, ampak vsakega poštenjaka, le biki, kakor pravi Börne, se tresó pred njo. Vsacemu učitelju je znano, kako razveseli otroke, ako najdejo kak nov glas iz kake besede; njih veselje je pa še le takrat popolno, ako poznajo ta glas tudi v knjigi. Kdo bi jim kalil to veselje, da bi jim rekel, da ga niso našli sami. In oni učitelj je največi mojster v poduku, ki pri vsaki priliki

napelje otroke do tega stališča, da nahajajo to ali ono resnico sami. S tem se jim podeli veselje do samostojnega premišljevanja, katero ima neznan upliv na njih značaj. Vse drugače bi bilo na svetu, ko bi ne živelo toliko „duševnih ničel“, toliko „kimalcev“, toliko „pokornih slug“. To bi bilo pa le mogoče, ako bi jih ne bilo toliko, ki se le opirajo na ramena učenejših ljudi. —

Kdo dela dan danes javno mnenje? Naši časnikarji. A kako gerdo ravna ti največ z resnico. Večina ljudstva si ne more pridobiti družega prepričanja o položaji sveta, nego onega, ki se jej usiluje po časnikih. Žalibog, da pridigujejo po časnikih resnico (?) največ nesramni židje, izpodeni pisaci in drugi enaki ljudje.

Slovenski pregovor pravi: „Otroci in neumniki časih resnico govoré“. To je, seveda, le časih. Mnogi otroci so že v prvi mladosti tako popačeni, da se lažejo, da se moramo kar čuditi njih prederznosti. A ti so pokvarjeni od starejih. Nepokvarjen otrok ljubi resnico. On hoče vedeti vsako še tako malo stvar natanko. Le poslušaj ga, kaka vprašanja ti zastavlja mnogokrat. Ne misli, da se ga bodeš iznebil s kakim poveršnim odgovorom. Ne misli, da mu bodeš zadostil tako hitro. Ne, on te bode mučil tako dolgo, dokler ne bode izvedel vsega, kar si je namenil, te vprašati. Glej za torej, da ga ne goljufaš, da ga ne nalažeš. Tvojo laž, tvojo goljufigo ti bode povernil skoraj in sicer v obilni meri. Sam bode lažnik, ter te nalagal mnogokrat in sicer večkrat o tem, o čemer te posebno mika izvedeti popolno resnico. — In neumniki — pravi dalje oni pregovor — govoré tudi resnico. To se pravi, če jo vedó. Nekdaj so imeli tako imenovani dvorni norci edini privilegij, govoriti z vladarjem prav odkritoserčno. Tudi višji duhovni in plemenitaži so imeli svoje „norce“. Ti norci seveda niso bili navadni norci, katerim se meša glava. A čudno, da so se imenovali nekdanji ljudje, ki so smeli svobodno razodeti vsacemu svoje menenja, norci. Ta beseda kaže dovolj, v kaki časti, ali boljše rečeno, v kaki nečasti je bila od nekdanj do današnjega dne resnica. Pač karakteristično znamenje propada človeškega. V najslabšem položaji so gosposki ljudje, ker tako težko izvedó resnico. Okrog njih se vedno plazi neizmerna druhal prilizovalcev in klečeplazov, ki slavé vsako še tako krivično dejanje. Marsikdo izmed njih bi rad storil kaj dobrega, ko bi ga ne odvernila ona nesramna druhal od tega. Prilizovalec je najhujši sovražnik človekov, on je gad, skrit pod rožnim cvetjem!

Resnici nasprotna je laž. Pregovor pravi: Kdor laže, ta krade. Znamenito je, da je v tem pregovoru lažnik postavljen na enako stopinjo s tatom. Laž sicer ni hudodelstvo, kot tatvina; lažnik se ne kaznuje po kazenskih paragrafih, pač se pa tat. A lažnik se kaznuje s tem najbolj, da mu nihče ne verjame. Laži se delé v: verjetne in neverjetne.

Ali je laž verjetna, ali ne, je dostikrat odvisno od osebe, ki se laže. Neverjetne laži so take, katere se — po domače rečeno — lahko z roko zagrabijo. Lepa zbirka tacih se nahaja v knjigi „Lažnjivi Kljukec“. Kdo ga ni bral v mladosti! S kakim modrim obrazom tudi pripoveduje Kljukec svoje dogodke, katerih, seveda, doživel nikdar ni. Ali prijetno je poslušati moža, ki se tako doslednje in premišljeno laže. Človek se daje rad za nos voditi, posebno, če ga nič ne veljá. Zlasti ženski spol se pusti rad nalagati, samó da ima kaj zabave. One kaj rade odpuščajo človeku, ako jih je nalagal, da je le bila zanimiva laž.

Laže se človek iz raznih namenov: iz strahu pred kaznijo, iz neumnosti, iz nevednosti, zarad dobička in iz navade. Posebno mnogo je lažnikov iz navade. Človek, ki se je navadil kleti, kolne, da sam ne vé za to; in človek, ki se je navadil lagati, ne more ničesa povedati brez laži. Navada je železna srajca, pravi pregovor. Ali ni v tem pregovoru nekak zagovor laži iz navade? Marsikomu se bo zdelo tako. Vendar ni res. Ta pregovor je vseh pregovorov skoro najslabši. Razlaga se tako-le: Kakor ne moreš sleči železne srajce, tako se ne moreš odvaditi svojih navad. Vprašam: ali se ni že marsikdo v resnici odvadil navad, katere so mu tako rekoč prešlé v mesó in kri? Železne srajce, pravijo, ne moreš sleči. No, če je ne moreš sleči, je tudi ne moreš obleči. Odvadiš se lahko vsega, če le hočeš; ali hoteti moraš, mi je rekel neki star, izkušen mož. Železne srajce pa zató ne moreš sleči, ker je ne moreš obleči.

Največji lažniki so stari dosluženi vojaki. Oni ti vedó praviti o Milanu in Benetkah, o Turčiji in Nemčiji. Oni ti vedó tudi mnogo celó o onih vojskah, katerih ni nikdar bilo, — če ravno niso nikdar drugje streljali, kot pred kosárno. In kako hrabri so bili ti vojaki, tako namreč pripovedujejo sami od sebe. Nobeden jim ni bil kos. In če jih vprašaš, kje imajo kako svetinjo v znamenje svoje hrabrosti, odgovore: i, ker so me ogoljufali zánjo. — No, take laži so največ prav nedolžne, in preganjajo dolg čas ljudem v dolzih zimskih večerih. Te laži ne škodujejo nikomur, a tudi ne koristijo nikomur. Ravno take so laži mnogih popotnikov, samó, da so ti prišli malo dalje po svetu, kot marsikteri vojaki, nekteri celó dalje, kot Jurče, ki se je na hip oglasil za pečjo v veliko radost svojemu očetu in materi. —

Ti lažniki niso škodljivi, niti koristni. A zdaj pridejo oni, ki se lažejo zarad dobička. Oni, če ravno niso tatovi, vendar so goljufi. K tem spadajo mnogi obertniki, ki hvalijo čez vse meje svoje blago, ako ravno so prepričani, da ni nič vredno. K tem spadajo dalje vsi mešetarji, ki govoré za tistega, kateri jim kaj plača, ki hvalijo njegovo blago, naj si bo kaj vredno, ali ne. Ne bom jih dalje našteval lažnikov, saj jih lahko vidi in sliši vsak, kjer jih hoče.

Najredkejše slišijo ženske resnico. (Človek bi jih pomiloval, ako bi same tako rade ne slišale laži). Kolikrat pač slišijo one, hvaliti lastnosti, katerih nimajo, kolikrat slišijo slaviti čednosti, katerih tudi nimajo! A njim se to dopade, in na zadnje res mislijo samé, da imajo vse te lepe lastnosti in čednosti. Nekoč mi je dejala neka stara judinja: „Res, imam že nekaj čez petdeset let, a čedna ženska sem še vedno“. Ko sem ji jaz dejal, da ni, se je pogledala v ogledalo, ter vzdihnila: „A bila sem nekdanj lepa“. — Od moških slišijo ženske tako redkokrat resnico, k večemu takrat, kedar razjezé moža, da zavpije ta: „Ti zmáj, ti pošást!“ Dokler so neomožene, se jih le pita z izrazi: „angelj moj, ti rožica, (ti serčice, ti ljubica, ljubičica, golobičica, ti lepota vseh lepot, ti biser, ti moje najdražje i. t. d.“). Kako jih mora zatorej osupniti, ako se v zakonu kar takoj slišijo imenovati: „ti zmaj, ti pokora, ti gerdavž!“ Kaj ne, to so čudne stvari? Gotovo, da jih zaboli v sercé tak priimek; a kaj se hoče? To boleost so jim zakrivali oni prilizovalci, klečplazi, rokolizalci, sladkoustneži, ki so jih povzdigovali nekdanj do nebes. Res zahteva dostojnost, da se damam pripoveduje zmiraj kaj lepega. Dobro, a lagati se jim ni treba, nezasluženi priimkov nepristojnih zaslug jim ni treba dajati. In ko bi vsaj imele kaj vgrizniti ženske od teh lepih besed! Ko bi se obsodili vsi taki možje, ki pripovedujejo ženskim toliko lepega, v kako denarno ali drugo kazen, kako hitro bi se odvadili teh sladkih govoric! Potem bi bilo še le prav jasno, kaj jim gré iz sercá in kaj le iz ust. Jaz ne razumem, kakó zamorejo biti oni možje, ki so prav odkritoserčni do družih možev, proti ženskim tako malo odkritoserčni. Znabiti jih opravičuje izraz „lepi spol, slabi spol?“ Morebiti mislijo, da morajo lepemu spolu praviti vedno kaj lepega, in to tudi zato, ker bi slabi spol lahko padel v omotico, ako bi slišal kaj gerdega? Že mogoče, ali pomisliti je treba, da se lepo posebno odlikuje takrat, kedar se primerja z gerdim. Lepi spol, ha, ha, ha! Jaz nisem videl še nikdar tako gerdih mož, kot so nektere ženske. Naj ponovim še enkrat izraz: deklè je angelj, žena je dar božji, a baba je hudič. Ali ni res? Kaj ne, preprost Kranjec je časih kaj odkritoserčen?

Laži so tako ukoreninene med ljudmi, da jih je prav težko vselej ločevati od resnice. Vse se laže. Vsa natora se že laže, kakor poje Heine:

„Die Wahrheit schwindet von der Erde,
Auch mit der Treu' ist es vorbei.
Die Hunde wedeln noch und stinken
Wie sonst, doch sind sie nicht mehr treu“.

Ne čudimo se psom. Pes je pes, saj človek tudi ni nič boljši. Najbogobojnejši človek, pravijo, pogostoma greši. To je bilo nekdanj. Zdaj tudi ta pregovor nima veljave. Moral bi se zategadelj predrugčiti, namreč: „Izmed sto besed, ktere izgovori kdo, jih je devetindevetdeset

lažnjivih, in komaj ena resnična“. Ali laž je takó mikavna. Z njo se tako lahko odkrižamo mnogokrat marsikake nadlege, marsikake neprijetnosti. In kaj bi bilo z zabavami, ako bi se v svojem govorjenji ne lagali? Od tedaj, kar so začeli ljudje toliko govoriti, od kar je mnogo govorjenja potreba pri vsaki zabavi in pri vsaki družčini, od teh mal je postala laž tudi potreba. Kakó bi mogli obstati naši veliki časopisi, ako bi se sem ter tje malo ne zlagali? Kako bi polnili svoje dolge in široke predale, ako bi jim ne pomagale laži? Ko se potem spriča, da so govorili laž, pride v nje popravek, kateri spet napolni kako predalo. Tako jim je moči obstajati, le tako jim je moči prihajati na svetlobo vsak dan v tolikih in tolikih polah. A občinstvo, ki se dá voditi od njih, je vredno vsega pomilovanja.

Še moram opomniti nekoliko o ljudeh, ki govoré „kakor jim je zrastel kljun“. Te ljudi nekteri jako hvalijo, imenujejo jih odkritoserčne, resnicoljubne in Bog zna, kaj še vse. Vprašam, ali so res ti ljudje, tudi v resnici vedno odkritoserčni in resnicoljubni? Odkritoserčni so morda, in to celo le v ožjem pomenu, namreč, svojim podložnim. Tem pač zabrusijo časih kako resnico v zóbe, da jih skoraj starejo. Njih podložni imajo pač prenašati njih oster kljun in njih žolčna jetra; a svojim predstojnikom so ponižni sluge. Pri svojih predstojnikih tudi stisnejo rep med nogé, pri svojih predstojnikih tudi znajo skriti svoj prederzni kljun, pri svojih predstojnikih tudi znajo očistiti jetra vsega žolča, — kakor drugi. Pes ima korajžo, lajati na tujca, a pred svojim gospodom skrivi urno herbet, ter mu pade pred noge. In pes tudi laje, kakor mu je zrastel kljun — pardon! pes ima gobec. — In resnicoljubni so tudi taki ljudje, pravijo, zato, ker govoré „na vsa usta“. Oj, neumnosti! Oni že povedo resnico, ako jo slučajno vedó. In če je ne vedó, govoré ravno tako, „kakor jim je zrastel kljun“, samó s tem razločkom, da govoré neresnico. In za te so navdušeni mnogi, in sicer zato, ker jim ugaja tako vedenje. — Govori vselej resnico in vsacemu! Ali ni to jako smešno, ako se mora naposled kdo opravičiti: Ne zameri, ako sem te žalil, kajti meni je že tako zrastel kljun. — Prepričaj se o resnici najprej, potem jo govóri svobodno. Ko si povedal komu resnico, ne opravičuj se kar nič. Če si ga razžalil z njo, misli si, da je človek, ki ne more ali noče spoznati resnice. Ako je ne more, zatrobi mu jo še enkrat na ušesa; ako je noče, pusti ga v miru, kajti z daljšim dokazovanjem mu bodeš ravno tako malo koristil, kakor z molčanjem.

Iz pedagogičnega stališča nimam dosti omeniti o resnicoljubnosti. Vsacemu človeku ima biti resnica sveta, in nad vse otrokom. Tem bo pa le takrat sveta, ako jo vidijo spoštovati pri odraslih. To si zapomnite stariši: Govorite vedno čisto resnico v navzočnosti otrokovi, in kaznujte ostro vsako laž. To je poglobitni nauk. Ali ne kaznujte ga,

ako se vam otrok zlaže z nevednosti. Pri tem ni on kriv, da se je zlagal, ampak oni, ki so ga nalagali. Kaznujte ga posebno ostró, ako se vam je nalagal iz porednosti ali škodoželjnosti. — V pedagoških knjigah se tudi nahaja pravilo, kakó naj se ravná z otrokom, ki se prvič ujame pri laganji. To se mi zdi nepotrebno. Kdo vam je porok, da je bila to prva njegova laž, pri kateri ste ga ravno ujeli? Bog zna, kolikrat se je zlagal že prej. Ker zatorej niste prepričani, je li to prva laž, ali ne, kaznujte ga ravno takó, kakor bi ga bili, da se je nalagal že mnogo-krat. Ostra kazen mu bo najprej ucepila misel, da se ne sme lagati.

12.

Živel je nekoč oderuh, ki je bil pa sicer prav pošten človek. Dal je Bogu, kar je božjega, in ljudem, kar je človeškega — za dobre obresti. Hodil je rad v cerkev, rad molil, dal tudi sem ter tje pol krajcarja kakemu beraču s prošnjo, naj ga ne nadleguje več. Necega dné je bil tudi v cerkvi pri pridigi, v kateri je govoril ravno duhovnik o oderuhih, ki derejo ljudi, jih spravljajo na beraško palico, ter jih poženo po svetu ne brigaje se za njihovo uboštvo. Gospod pridigar je vedel tako dobro obdelovati ta predmet, da je celo našega skopuha ganil do solz. Jokal se je mož tako hudo, da je moral zapustiti cerkev, kajti bal se je, da bi mu ne počilo serce samega usmiljenja. In kaj pravite, kaj je storil mož, ko je prišel iz cerkve? — Šel je, ter je odpustil vsem svojim dolžnikom dolgé. — Motite se. Šel je naravnost k sodnji, vložil tam prošnjo, da se ima nekemu dolžniku vse premoženje prodati „po eksekuciji“.

Nepoboljšljiv človek! Ni vreden, da živi, — porečemo. A roko na serce, dragi moji, roko na serce, ti rahločuteči ženski spol! Pomisli in premisli, ali si tudi ti čist vseh tacih pregreškov. Verjamem, da marsikdo izmed čestitih bralcev ni spravil še nikogar na beraško palico, najberž zato ne, ker ni imel še take priložnosti. Vprašam pa, kako se je zaderžal v enacih slučajih? Že vidim, da moram priti spet na pomoč.

Poglejmo malo v družinsko življenje. V neki družini je več otrok, dečkov in deklic, in eno izmed deklic občuduje in preslavlja vse zaradi njene ljubeznjivosti in njenega dobrega serca. Vse jo imenuje angelja v človeški podobi, vse jo časti, vse visoko ceni. In res, ta deklica se zna vesti ljubeznjivo, ima usmiljenje z nesrečnimi, ima veselje s srečnimi. Kdo bi je ne častil, kdo ne slavil! A poglejmo jo doma v krogu svojih bratov in sester. Zavzeli se bomo, dvomili bomo, da je to ona, ki smo jo videli malo prej polno vseh ljubeznjivosti do tujih ljudi. Prava Ksan-tipa je, vedno se vjeda, vedno se krega s svojimi najbližnjimi sorodniki.

— Ničesa jim ne privošči, ničesa ne zaupa, draži in žali jih na vso moč. Ali je mogoče to? — Volk ostane volk, ako se tudi obleče v ovčjo kožo; a človek se zna potajiti, hliniti in potuhniti. In ravno ženske so mojstrinje v hlinenji. —

Pojdimo dalje. Nahajajo se ženske, ki imajo veliko usmiljenja z nesrečnimi. Njim se smili vse, celo morilci, ki se kaznujejo zaradi tucih prestopkov, ki so nevarni vsi človeški družbi. One se jokajo in želé temu hudobnežu, da bi le mogel uiti posvetni oblasti. In doma? Oj, doma pa mučijo svojega moža z vsakoršnimi sitnostimi, vsako besedo, vsako dejanje mu jemlje za zló. Namestu da bi mu posladile življenje z ljubeznijo, s prijaznostjo, mu dadó okusiti že na tem svetu kakov je pekel. Ubogi mož, ki imaš tako ženó! Ni čuda, da se ogiblješ dóma in svoje žene. In kaj pravijo ljudje? Ljudje rekó tako-le: Glejte ga, tako dobro, tako usmiljeno ženico ima, pa jo zanemarja. — Ljudje pač ne vedó, kaka je proti tebi, to vse ti bolje veš. Ne brigaj se za njihovo menenje, delaj tako, kakor ti veleva tvoj razum! Žena, ki ne zna ceniti moža, ga tudi ni vredna.

Ogiblji se onih ženskih, ki so grobe s posli. Navadno je, da mislijo gosposki ljudje, da stojé posli globoko pod njimi. Posli so jim malo več, ali tudi nič več, ali celo še manj, nego živina. I kaj bi jim ne bili? Posla dobé zastonj, konja morajo pa kupiti. Posli so jim mašine, ktere le navijajo, — seveda z besedami — in potem kar sami od sebe opravljajo razna dela. In ženska tako rada spremeni celo svojega moža v posla, kateri ji služi le v to, da zadovolji nje sitnosti, nje muham. Zato se pa tudi nahaja v nemškem jeziku izraz „Pantoffelheld“. Kako bi se to prestavilo v slovenski jezik? „Pantoffel“ se pravi po slovensko: škerpetelj; naredimo tedaj po izgledu babjek nov samostalnik: škerpetljek = Pantoffelheld. In ti škerpetljeki niso redki med Adamovi sinovi, oj, njih je kot listja in trave. Ni se jim ravno treba sramovati preveč, kajti imajo v zgodovini imenitne tovariše, n. pr. Napoleona prvega in tretjega. A ljubeznjivi ljudje so ti škerpetljeki. In čuditi se moramo ženskemu spolu, ki zna tako verlo iz največega divjaka napraviti tako domačega, tako voljnega služabnika. Nič pa ni ložje, kot oženjenemu človeku postati škerpetljek. Ženitvi sledé navadno tako imenovani medeni tedni. V tem času je navadno tudi mož najbolj ljubeznjiv proti svoji ženici, in ona proti njemu. A za medenimi pridejo ledeni tedni. Ljubeznjivost moža se malo pohladi, in zdaj meni takoj ona, da jo zanemarja; začne ga oštevati, začne se jokati, in on, kteremu je ljub domač mir nad vse, skuša ji zopet streči, ter ubogati njena povelja. Ali njena povelja so vedno hujša, vedno ostrejša, in tako pride on nji popolnoma v oblast, ali kakor se navadno reče pod škerpetelj. Gorje mu potem! — Zgodovina nas uči, da so bili slabotni in bolehní vladarji,

n. pr. Ludvik XI. na Francoskem vedno najhujši tirani in tlačitelji narodov. In ženska, ali ni ona slabotna stvarica? Zato je ona najhujša tiranka in tlačiteljica svojega moža.

Kdo je kriv temu? — Odgoja in le odgoja. Jaz ne mislim pri tem samó domače odgoje, ampak tudi javne odgoje. Otrokom se doma vse premalo vcepi ljubezen do starišev, a premalo tudi ljubezen do bratov in sester. Poglejmo malo k gospodi. Komaj odrastó malo otroci, že dobi vsak družega odgojitelja ali drugo odgojiteljico, ali pa morajo, — kar je navadnije — vsak v drug inštitut. Tako preživé daleč drug od družega svoja prva leta; in ko se spet povernejo k svojim starišem, se skoro ne poznajo več. Gledajo se pomenljivo, k večemu se pozdravijo prav nerodno po onih pravilih, katerih so se naučili v učiliščih, in potem je konec vse prijaznosti. Drug ima družega za tujca, za pritepenca, ki deli ž njim ljubezen in skerb starišev. Pravega prijateljstva zastonj iščeš med njimi. To se ne naredi več, če ni bilo že začeto v prvih letih življenja. Imeli bi se pač radi, ako bi se mogli drug družemu prilizovati, a tega ne storé, in čemu tudi? — Do starišev so pa tudi merzli zato, ker menijo, da niso ti ničesa storili za njihovo izobraženje. Na svoje učitelje se spominjajo pač še kterikrat, kajti o teh vedó, da so imeli nekaj truda ž njimi. In ker menijo, da ni ljubezni v domači hiši, jim oterpne serce do svojih sorodnikov, in ker nekaj mora ljubiti človek: ljubijo le one, o katerih menijo, da jih tudi ljubijo. To so seveda največ prilizovalci, klečeplazi in lizuni, čisto tuji ljudje.

A gospoda sama ne ravna tako. Sedanji čas ne najdeš skoro nikjer prave ljubezni v družinah. Že zato ne, ker ima mnogo starišev to neumno navado, da dajó nekterim otrokom v vsem prednost pred drugimi, in drugič so krive temu denarne razmere. Siromašni stariši — in ti ravno imajo največ otrok — menijo celo, da imajo otroke le za nadlego, za kazen, ali Bog zna za kaj vse. Toliko otrok in tako malo kruha, to pač ni ravno spodbudno. Zato zanemarjajo otroke, in ti zanemarjajo stariše. Kje je v tacih slučajih ona ljubezen, ki veže tako lepo stariše z otroki? In ako morajo še pri vsem tem stradati otroci, ne bomo se čudili, ako jih vidimo ljubeznjive in prijazne do tujih ljudi, kateri so podelili morda kteremu izmed njih kedaj kak košček kruha.

To so pač jako žalostne razmere; a resnične so. Pomaknimo se v duhu malo naprej. Človek, ki se ni učil nikdar ljubiti svojih — celo svojih najbližjih sorodnikov, ne bo mogel nikdar rad imeti človeka, ki je ž njim v ožji zvezi. In od tod prihaja ona žalostna prikazen, da imajo žene dostikrat veliko usmiljenje z nesrečnimi, celo z morilci, a svojega moža kar terpeti ne morejo. Te žene so bile odgojevane po prvem ali po drugem navedenih zgledov. Kaj je storiti, da ne bodo take? Odgojajte jih ravno na nasproten način. Bogatini, pustite doma otroke, ne

zanemarjajte nekterih in ne povišujte drugih; siromaki, vi jih pa ne imejte za šibo božjo. Imejte jih radi, saj vas ljubezen ravno toliko velja, kot sovrašтво. Verjemite, da vam nič ne koristi, ako jih zanemarjate; a škoduje vam pač in največ otrokom samim.

Malo več zmernosti v vsem bi priporočal starišem. Zadovoljnost je lepa čednost in polovica srečnega življenja. Ne dajte otrokom vsega, kar imate, in tirjali ne bodo več od vas, kakor kar imate. A pri nas je že tako, da večkrat stariši nimajo sami kaj obleči, a otroci hodijo v svili. Tudi tako je, da se morajo večkrat truditi noč in dan stariši, da zamorejo otroci noč in dan ležati na mehkih blazinicah. Ni se treba čuditi, da je zdaj toliko mladih postopačev in toliko nežnih „frajlic“. Vsak človek ima svoj namen na zemlji, le postopač ga nima. Bodite zmerni v dajanji stariši. Kaj bote storili, ako ste dali vse že svojim otrokom, a ti še zahtevajo kaj od vas? Rekli bote tako-le: „Vse smo vam že dali; zdaj nam pa še iztergajte serce iz persi“. Da, serce imate še, ljubeče serce, a preljuječe je vaše serce. Žalostno je, ako vas priženo otroci do tega izreka. — Ali zakrivili ste ga sami. Nesrečni ste, verjamem vam; a nesrečni so in bodo na veke tudi vaši otroci. Ko vas ne bodo imeli več, nadlegovali bodo druge. Vaša hči bode terpinčila s tirjatvami svojega moža. Gorjé mu, ako ji ne bode mogel dati vsega. Nesrečna bo ona, in najnesrečniši bo on. Tako se selijo bridkosti iz hiše v hišo, od družine do družine. Bodite zmerni!

Ni prav, ako se otrokom vedno dobro godi. To je že stara resnica. In vendar se ne izpolnuje, ali k večjemu le tam, kjer se mora. „Natora vse modrejše ravna. Ona obiše vsecega zdaj s to, zdaj z ono boleznijo, in zakaj bi ji ravnali mi nasproti?“ (Rousseau.) Ali ravno otroke obiše ona največ z bolečinami. Reklo se mi bode, da je to že dovolj za nje, in ni treba natore še podpirati. Dobro, ali protiti ji tudi ni treba. Lakota je huda vsacemu, najbolj onemu, ki je prvič v svojem življenji lačen. Ali menite, da bote imeli svoje otroke vedno pri sebi, da jim bote zamogli vedno vtikati razne sladkarije v usta? Ne, to ni mogoče. Šli bodo po svetu; in vprašam, ali bodo imeli vedno toliko sredstev za nasitjenje, kot so jih imeli pri vas? Prikratite jim v časih malo jedila. Ne bo jim škodovalo. Glejte pa tudi na to, da si otroci vselej jed, katero dobé, zaslužijo. Kako, vprašate? „Oj, za to je mnogo priložnosti. Pervič z učenjem. Reče naj se otroku: kedar se naučiš to ali ono, boš jedel, prej ne. Razume se, da mu ne bote dali toliko za učenje, da bi ne mogel se naučiti do onega časa, v katerem sedete h kosilu ali večerji. Spet porečete: ako ravnamo tako, se bode učil on vsega le poveršno, in vedno mislil na jed. To je ravno vaša naloga, da ne terpite pri njem nikake poveršnosti. Ko bode videl, da tako ne gre, bo storil drugo pot gotovo drugače. — Drugič naj si zasluži otrok jed z drugimi opravki.

Deklica n. pr. s pletenjem ali šivanjem, dečka pošiljajte po to ali ono. S tem jim bote najboljše vkoreninili pregovor: „Kdor ne dela, naj ne jé“. Videli bodo, da brez potú ni sadú; s tem se bodo učili spoštovati delo, kajti le ž njim se je mogoče obogatiti in najesti do sitega. Po storjenem delu diši najboljše jed. Na zadnje bodo delali že zato radi, da jim bode boljše teknilo kosilo in večerja.

Skoro nepotrebno se mi zdi, odgovoriti na vprašanje: Kako naj se ravna, kedar so otroci bolni; ali naj se tudi takrat naganjajo k delu? — Vsak pameten človek izprevidi, da to ne gre. A čudno, — kdo bi si mislil! — da se nahajajo stariši na svetu, ki s šibo, če je treba, pože-nejo bolne otroke iz postelje. To se pravi pač, da ti stariši hočejo stori-ti preveč dobrega, ali pa da so nesramni, prismojeni in neusmiljeni. Neumna živina ljubi svoje mladiče, jih gladi in liže, ako se poškodovajo, in ravno človek naj bi se pustil osramotiti od nje? Nikjer ni treba to-liko humanizma, kot ravno pri bolnikih, in ravno ti se zanemarjajo do-stikrat prav nesramno. Kaj moremo pričakovati od tacih otrok? Ne tožite stariši, ako vas oni v starosti izpodé iz vašega domovja, ne tožite o njihovi terdoserčnosti, saj ste jih vi učili tako. Strezite otrokom v bolezní, in če morate prečúti vse noči pri njihovih posteljah, potem ste še le komaj izpolnili svojo dolžnost. S tem dosežete še drugi namen. Pokažete jim, kako naj se oni obnašajo do bolnikov. Dajajte jim jesti, dajajte jim še boljše hrane, kot sicer. —

A ne samo to, ravnajte ravno tako s svojimi posli. Nesramno je ono ravnanje, ako izpuščamo bolne posle iz služeb, ali jih pošiljamo v bolnišnice. Tu je humanizem na mestu. Kaj si mislite o gospé, ki pretaka solze zarad tega ali onega nesrečnika, ki ji je čisto ptuj; svoje bolne služabnike pa goni od sebe? Ali se ne pravi to, imeti serce na herbtu namestu v persih. Strezite bolnim poslom, vi gosposki gospodje in gospé, ali še boljše, dajte jim otroke v postrežbo. Naj se učé ti tudi v poslu spoštovati človeka, ki je z njimi vred enak pred Bogom.

In ti snubec, ki snubiš svojo nevesto, glej, kako se obnaša ona do poslov. Poizvedi, kako oni govoré o nji, ali jo hvalijo ali grajajo. — Glej pa tudi na njeno obnašanje do starišev, bratov in sester. Ako je s temi dobra, bo tudi s teboj. —

13.

Imel sem že priložnost opisati različne ljudi: zaljubljene in huma-nitarne, sentimentalne in neusmiljene, ponižne in ponosne, sramožljive in nesramne. Naj pregovorim še kaj o starih devicah. Kako pridejo

te v pedagogične pogovore? — vprašaš. Le poterpi, kmalu boš slišal, kakov vpliv imajo te stare device na odgojo.

Vedi, da ima človeška duša mnogo zmožnosti: da ona izpoznava, čuti in hoče. Odgoja ima ravno namen pospeševati in dopolnjevati te zmožnosti. Odgoja ima podati otroku razne znanosti, ona ima poblažiti njegovo serce, ter je poučiti, kaj naj hoče in kaj noče. Hoteti ima le to, kar je dobro, in da doseže to, se mora truditi, mora delati. Ozka in ternjeva je pot, ki pelje k dobremu. Ali stanoviten mora biti človek, ne sme opešati. In da ne opeša na poti k dobremu, da ne zabrede od prave poti, v tem ga imajo podpirati stariši, odgojitelji in učitelji. In kedar nima več teh, kaj potem? Oj, potem je pa dolžnost vsacega človeka ga voditi na tej poti, mu braniti, da se ne oddalji od nje, ter mu spet pomagati, da pride na njo.

„Kaj poreko ljudje?“ — Ali nisi slišal, dragi bralec, vzdihniti tako marsikoga, ki je bil ravno pripravljen, da zavozí od prave poti. „Kaj porekó ljudje, če zavozim?“ Človek, kako slab si! Ljudi se bojiš, ljudi, ki so ravno tako slabotne stvarice, kakor ti. Zakaj ne rečeš, kaj poreče Bog? Kaj ne, zato ne, ker ti Bog ne da zmiraj tako živo občutiti, kako slaba kreatura si, kot ljudje. On je usmiljen, zato se ga ne bojiš. Sram te bodi!

Česa se bojiš od ljudi? Njihovih hudobnih jezikov, kaj ne? Njihovih metelj se bojiš, s katerimi tako radi pometajo pred ptujimi pragi? Njihovih oči se bojiš, ki vidijo vsako tersko v očesu svojega bližnjega, kaj ne? Le boj se jih: ne bo ti škodovalo. — Zdaj je čas, da se malo seznaniva ž njimi. Tem hudobnim jezičnikom in jezičnicam, tem pometalcem in pometalkam se pravi v navadnim življenji: opravljivci in opravljivke. Kdo opravlja? Tisti, ki ima čas za to. Kdo najrajše opravlja? Ženske, ker imajo največ časa za to. Ktere ženske najrajše opravljajo? Stare device, ker te imajo med ženskimi največ časa za to.

Mislímo si stare, zarjevele devičice zbrane pri kofetu, onemu sladkemu nektarju vesoljnega ženstva. Kofè jim razgreje dušo, odprè sercé, namaže in okrepcá jezičke, in ti začnó migati in opletati po ustih, da je veselje in — groza. Ti jezički pometó, — kakor sem že dejal — ves prah, vso nesnago pred vrati družih ljudi, ti jezički prekritikujejo vsako tersko, naj si bo še takó majhena, v očeh družih. A če pogledamo na zadnje, koliko so pomedli, koliko tersk so izderli i. t. d., vidímo, da so napravili le še več nesnage, in da so naredili iz vsake terske debelo bruno. Stara devica, klepetulja in opravljivka so trije pojmi, ki so vedno združeni na eni in isti osebi. V malih mestih, po tergih in vaséh so jako mogočne, — celo vsegavedne. Njihovim očém ne odíde noben dogodek, vsako novost vedó one najprej, ktero potem razpravljajo pri kofetu, ter raznašajo po celem kraji. One so tako rekóč živi časniki v krajih,

kjer ni tiskanih. Posebno ostre so z dekleti, ktere so zapeljali „hudobni“ moški. Pač zato, ker se ni ponižal noben mož, da bi katero izmed njih zapeljal kedaj v kako skušnjava. Gorjé celo dekletom, ki se može! Vsaka mora najprej skozi jezike teh starih devic, vsak jezik verže kaj na njo, in če je tudi le majhen, čisto majhen pljunek, nič ne dé. Mora ž njim pred oltar, in ubogi mož jo dobi vso popljuvano. Naj bo. Neki pisatelj se je izrazil rekóč, da ljudje o človeku le trikrat govore: pri rojstvu, kedar se ženi in kedar umerje. Pri rojstvu mu poje vse slavo, po smerti bilje in pri ženitvi mu pojo povabljeni slavo, stare device pa bilje. —

To so gerde opravljivke, te stare device. Vendar so koristne, one so v manjših krajih moralična policija. Ker njihovim očem težko kaj odide, in to kar izvedó, takoj obesijo na veliki zvon, se boji vsakdo učiniti kaj takega, kar ni za javnost. Tako one odvernejo marsiktero prešestovanje, iz strahu pred njihovimi hudobnimi jeziki se ne dáde tako lahko zapeljati dekleta „hudobnim“ moškim, a tudi moški niso tako prederzni, kajti hudobni jeziki teh starih devic bi jim znali škodovati marsikje. Tako so stare device, ktere imenuje hudobni svet le opravljivke, klepetulje i. t. d. važen faktor v javni odgoji. Njihovi špičasti jezički namestujejo leskov les pri odraslih. In verjemite mi, od kar se ne rabi več tako pogosto šiba v odgoji, imajo one mnogo več klepetati, kakor nekdej. Oj, svet je vedno „hudobniši“. —

Prav modro je vravnano na zemlji. Kdor se že Boga ne boji, ima vsaj nekoliko strahú pred starimi devicami, — oziroma pred njihovimi jezički. Kaj pravim „jezički“? Ali imajo stare device jezičke? Ne, to so že jeziki, dolgi jeziki, večkrat tako dolgi, da se ne dáde več izmeriti. — Ali kot moralična policija imajo vendar stare device mnogo pomena. V mestu Monakovem na Bavarskem polože pred vrata neoženjenih in neomoženih merličev snop slame, zato ker niso dali v življenji zerna od sebe. Ali klasično je menenje raznih narodov, kam pridejo stare device po smerti. Nemško ljudstvo jih obsodi naravnost v pekel, kjer morajo prodajati zveplenke in cunder; na Dunaji morajo čediti Štefanov zvonik, in v Nürnbergu pometajo z bradami starih samcev tako imenovani beli zvonik i. t. d. Pri Serbih preganjajo neveste, ki so umerle pred poroko, kot Vile mladeniče, in kogar vlove po noči, ta mora ž njimi plesati tako dolgo, dokler ne pogine. V deželi Siamski plešejo v mraku umerle device in umore vsacega, kdor jih zasači pri teh plesih. Pri Gerkih moré otroke, pri Malajih stojé kipom enake po gozdih, ter vabijo može k sebi, i. t. d.

Ločiti se moram sedaj od vas, stare device. Bodite srečne ves čas svojega življenja, le mažite si svoj jeziček s kofetom, le opletajte ž njim, in le vestno zastopajte moralično policijo. In če vas tudi celó po

smerti ne pričakuje nič dobrega, ne obupajte. Tolažite se, da ste vendar za nekaj, bodite ponosne, da se vaših jezikov dostikrat bolj bojé ljudje, kot roke božje. Veste, človek potrebuje strahú, in vé ste najhujše strašilo vsem razuzdancem. Le nič se ne bojte!

Ženske, kakor veste, rade mnogo govoré. Njim je tudi govorjenje potreba. V tem se ravno ločijo od moških. Mož lahko pové z malo besedami veliko, ženska pa z mnogo besedami malo. Če hoče tedaj ona povedati veliko, mora govoriti mnogo, mnogo, mnogo. Še drug razloček je med tema spoloma. Ženske se preradé vtopé v malenkosti, med tem ko se mož briga rad za celoto. V tem obziru so podobne ženske otrokom. Tu imam tudi priložnost opozoriti na neko napako pri ženskem poduku. V ženskih pripravnicah se navadno podučujejo ženske raznih predmetov po ravno tistih knjigah, kot pripravniki. Koliko pregreha zoper žensko naravo! Ženska se rada vtopi v malenkosti, in mi jo mučimo s splošnostjo. Vzemimo v pretres n. pr. naravoslovje. Knjige, ki obravnavajo ta predmet, so sestavljene ali po analitični, ali po sintetični metodi. Daljnega razlaganja teh dveh metod lahko opustim. Po kateri teh dveh metod hočemo podučevati ženske? Po tisti, po kateri podučujemo otroke. V naravoslovji podučujemo otroke tako, da jim popisujemo razne živali n. pr. konja, kravo, ovco i. t. d. vsako za se, in še le pozneje zvežemo enake živali v eno celoto. To je tako imenovana sintetična metoda. In po tej in po nobeni drugi metodi naj bi se predavali ženskam vsi predmetje. Ženske so že take, in te lastnosti jim ne bode iztepel nikdo, da se le rade pečajo s posameznostimi in malenkostimi. Kdor jih uči po analitični metodi, ta mlati prazno slamo, ali meče bob v steno. Pač nespameten bi bil oni, ki bi tirjal od psa, da bi mijavkal in od mačke, da bi lajala. To ne gre, in pri ženski tudi ne gre, da bi se učila predmetov tako, kakor moški.

Še enkrat ponavljam, da se ženske najraje pečajo z posameznostimi in malenkostimi. Že sem navedel prej neki izgled: stare device pri kofetu. Naj navedem še par izgledov. Kdo še ni bral pisem, ktere so pisale ženske roke! Kaj je bral v njih? Večidel stvari, malenkostne stvari, ki so se dogodile v tem in tem kraju, v tej ali tej družini i. t. d. In vsi ti dogodki so bili opisani z nekako preobširno obširnostjo, z nekako prenatalčno natančnostjo in „marljivostjo, kakor če bi bili to dogodki, ki preté celemu svetu pogin. In h koncu pride tako imenovani „postscriptum“. Ta je v časi še daljši, nego celo pismo. Jaz sam sem dobil nekđaj pismo od nekove ženske štiri strani dolgo. Pismo je obsegalo prav za prav le eno in pol strani, ali zdaj je prišel „postscriptum“. Oj, ta je bil pa dve in pol strani dolg, tedaj vsega skupaj štiri strani. Iz pisem najlože študiraš ženske lastnosti, in te so navadno: raztresenost, pozabljivost, žlobudravost, nepremiselnost i. t. d. Take so vse sploh. —

One so v stani premišljati po cel dan, iz kake snovi je trak, ki ga nosi ta ali ta na klobuku; one se zanimajo bolj za niti, s katerimi je sešita ta ali ona obleka, kakor za vojskovodjo, ki je zmagal v desetih vojskah sovražnika; one se lahko pogovarjajo spet cele ure o leči, o fižolu, kako se ima zbirati in lušiti, i. t. d. Nikdar ne bom pozabil nekega dogodka pod Tivoli v Ljubljani. Bil sem še dijak in šel sem študirat tje. Vsedem se na neko klop, ter se vtopim v knjigo. Nisem bil dolgo sam, kar pridete dve gospí, se vsedete zraven mene na klop, ter začnete ne brigajoč se za me se pogovarjati. In o čem? — Pretresovale ste vprašanje, v kateri ljubljanski gostilnici je najboljša postrežba. Mojega študiranja je bilo seveda konec, zrl sem kar tako v knjigo, ter poslušal njune pogovore. Sedel sem čez eno uro in ves čas ste obravnavale predmet o postrežbi. To mi je bilo vendar že preveč. Pobegnil sem na drugo klop, ter študiral tam dobri dve uri. In ko se podam potem domov, ter šel mimo omenjenih dveh gospá, sem slišal ravno, ko je dejala ena: „Veš kaj, pri Kozlarji pa ni nič dobra postrežba“. — Tedaj še niste končali tega malenkostnega predmeta. —

Da mi ne bo nikdo oporekal, da vedno le obiram ženske, hočem spet o moških povedati kaj gerdega. V razpravljanji malenkosti je sedanjí moški spol čisto enak ženskemu. Pravo babje moštvo je sedaj na zemlji. Če vidiš sedaj dva študenta skupaj, kaj meniš, o čem se pogovarjata? Morda o Ksenofontu ali Cezarji? morda pretresujeta, kako bi se dala izpeljati ta ali ona matematična ali geometriška naloga? ali morda premišljata lomljenje solnčnih žarkov? — Oj ne, le tega ne. Pogovarjata se le o profesorjih, kakovo suknjo ima ta ali oni, kako ga dražijo učenci v šoli, kako je hud, koliko cvajarjev in drajarjev je že dal, i. t. d. — Pač babja mladina je to. — In oficirji? O čem se pač ti pogovarjajo? — Ali o slavnih zmagah na bojnem polji? ali morda pretresujejo najnovejšo taktiko? Oj ne, le tega ne. Pogovarjajo se o zmagah po salonih, pogovarjajo se o nekervavih bojih, ktere so bili zoper ono terdnjavo na levi strani ženskih pers, in o enacem. — Babji oficirji so to. In politikarji? Ali pretresujejo ti morda vprašanje, kako bi se znižali davki? ali kako bi se odvernila ta ali ona vojska? ali s katero državo naj bi se zvezalo to ali ono kraljestvo v prihodnjih vojskah? Oj ne, vsega tega ne. Pogovarjajo se o imenitnih igralkah v gledališčih, o tem in onem plesu in koncertu. — Pač babji politikarji. In tako naprej. Vse slabotno, vse babje. Ni ga več onega duha v ljudeh, ki bi jih zamogel dvigniti nad malenkosti vsakdanjega življenja, le vedno se plazi človeštvo po blatu vsakdanjosti, in ni čuda, da je tako slabotno, tako umazano, tako zanemarjeno. Le tako naprej, in izmerli bodo tudi s časom še oni, ki se trudijo še nekoliko vzderžati nad tlom človeštvo, in potem se bomo pogreznili pač vsi v nesnago.

Le malenkosti se pretresajo, in le na malenkosti se gleda. Obleka dela dan danes človeka. Ali meniš, dragi bralec, da bodo ljudje dan danes gledali kaj na tvoj razum, tvojo pamet, tvojo bistroumnost? Motiš se. Pač bodo pa opazovali tvoj ovratnik, tvojo suknjo, tvoj klobuk in tvoje škornje. Babje človeštvo to. Gledali bodo le na tvoje poklone, tvoje elegantno vedenje in gibanje. Radi ti bodo odpustili tvojo nevednost, ako si jim le vseč v obnašanji. Rekli bodo k večemu: „Malo neveden je ta človek, ali sicer je prav ljubeznjiv“. — Zato je pa tudi toliko praznoglavcev v visocih službah, kajti podvergli so se tem sedanjim šegam, a nasproti jih je mnogo, premnogo bistroumnih, ki so ostali za praznoglavci iz nasprotnega vzroka. In lorbarji zelené zdaj samo za praznoglavce in za venčanje prešičjih rilcev.

Pojdite rakom žvižgat, vi malenkostni možje! Spokorite se, ter odverzite to neumno in nepristojno žensko lastnost. In ker vi v družih stvareh presegate ženski spol, varujte se, da ga tudi kmalu v tem ne bodete. Ne pobabite se čisto! Vedite: kar je za ženske, ni za vas. Ženske lastnosti se vam podajó ravno tako slabo, kakor bi se psu mi-javkanje. — Tedaj dovolj o tem. —

14.

„Kdor zaničuje samega sebe, podlaga je tujčevi peti“. Te besede je zapel naš pesnik Koseski že pred kacimi 30 leti. Tako in enako so peli in pojo še dan danes vsi naši pesniki. Od Vodnika, ki je s svojo „Mirjo oživljeno“ zapel prvo domorodno pesen do pesnika, ki je včeraj dal natisniti svojo zadnjo pesen, — vsi so opevali našo domovino, vsi so v nas vzbujali plamen domoljubja. Slovenski pesnik in domoljuben pesnik, ta dva pojma sta vedno združena na eni in isti osobi. Vsak poje le iz ljubezni do domovine, slovenskega pesnika ne čaka bogastvo, niti venci iz zlata, niti čast. Na vse to še misliti ne sme. On poje le za domovino, le nji v slavo vije pesniške vence.

Pri Slovencih ni te žalostne prikazni, da bi kateri pesnik zaničeval svojo domovino, da bi jo smešil pred družimi narodi. — Ona mu je sveta. In žalostno je le to, da ne mislijo vsi tako, kakor on, in žalostno je, da mora vpletati v svoje domorodne pesni opominjevanja, pozive na svoje domačine, naj ostanejo zvesti svojemu domu, naj bodo ponosni nanj, naj si štejejo v čast, da so sinovi matere Slave.

„Kdor zaničuje samega sebe, podlaga je tujčevi peti“. Kolicega pomena so te besede za nas! Jih je li izrekel Koseski kar tako brez premiselka? — Gotovo ne. Žalostna skušnja nas uči, kako zaspani so

postali Slovenci. Za vse drugo se bolj brigajo, kakor za se, vse drugo bolj ljubijo, kakor svojo domovino. Oni so poslušali od nekdaj radi sladke govorice zapeljivcev, ki so jim obetali zlate gradove, oni so se pustili čestokrat zapeljati. — In tujec, ali jim je dal obljubljenih zlatih gradov? Ne, zapeljal jih je, da jih je dobil v svojo oblast, da jih je spravil pod svojo peto, da jim zdaj zapoveduje in jih tlači.

Ne zaničuj samega sebe! Kdo te bo spoštoval, če se ne spoštuješ sam! — To bodi vsacega geslo. — Bodi pa tudi tak, da se bodeš zamogel spoštovati sam, in da te bodo zamogli spoštovati drugi. — Bodi značajan, imej terdno voljo, za kar se po resnem premisleku odločiš, to stori. Imel boš sovražnikov dovolj, a za te se ne brigaj! Vsak značajan človek jih ima. Ometovali te bodo z blatom, a ti ga otreši od sebe, in poškrpil bodeš ž njim one, ki ga mečejo na té.

Nekov latinski pregovor: „semper aliquid haeret“ (zmiraj nekaj obvisi), če te kdo omeče z blatom, — je prav kakor nalašč narejen za naše čase. — Rad bi ga poznal onega, ki bi zamogel vmazati ali osmešiti značajnega moža, ako bi bil svet tak, kakoršen bi moral biti. Ali svet ne gleda dan danes toliko na dejanja človekova, kakor na to, kar se piše ali govori o njem. Nič bi ne moglo obviseti na značajnem človeku, ako bi svet znal ceniti značaj. Ali ne zna ga. In za to se prestroji toliko značajnih ljudi v veternike. Ni čuda. Komu je pa tudi ljubo, nositi v eno mer umazano perilo.

„Svet potrebuje značajev“, ta pesen se sliši peti vsak dan po čapopisih; stara pesen, a vendar vedno nova. Značajev potrebuje svet, nima jih, a mora jih imeti. Veternikov ne potrebuje, ima jih sicer dovolj, a ti mu niso v prid, ampak le v škodo. V živalstvu in rastlinstvu imamo tako imenovane šiškarje ali zajednice. To so drobne živalice in rastline, ki vedno žive in rastejo na družih živalih in rastlinah, ter se živé in redé ob njihovem soku. Tem šiškarjem ali zajednicam se dadó primerjati veterniki ali kakor jih imenuje moderni svet, renegatje.

Gerški basnik Ezop nam je zapustil neko basen o netopirju, kateri je bil v neki bitvi zdaj s tiči, zdaj z dojkami. Bil je tedaj to, kar se imenuje po naše veternik. In od tega časa se ne sme prikazati niti po noči niti po dnevi. Ujedle bi ga dojkilke, opikali bi ga tiči, ako bi ga dobili. Živali naj bi nam služile v izgled. A kdo bo posnemal brezumno živino? Kdo bere dan danes še basni? Bolj prilično bi bilo, ako bi se skrivali značajniki, ter živeli skriti v kakem berlogu, da bi jih ne mogel ometati svet z blatom.

Svet potrebuje značajev. Kje jih vzeti? Vzgojiti se jih mora. Vendar oglejmo si naprej značaj. Kaj je značaj?

Značaj je vterjena volja. Oni človek ima značaj, ki ravna po terdnih in nepremakljivih načelih, od katerih ga ne odverne nič. — Zna-

čajen človek ima svoja načela, ktera so izšla iz npravnosti. Njegova dejanja ne vlada nikdo drug, nego njegova npravnost. On je mož-beseda, on je poštenjak, vreden vse časti, vse slave. Značaj mora biti celoten, polovičarjev ni pri značajnikih. Tu se pravi: ali značajen ali veteru. Značajen človek si je svest tega, kar hoče, in to skuša tudi izpeljati z vsemi močmi, — le škoda, da mu nasprotujejo tolikokrat okolnosti.

Odgojimo si značaje. Kaj se pravi, odgojati koga? Odgojati se pravi, vplivati na mladega človeka, gojiti vse njegove zmožnosti, dopolniti jih, ter ga storiti zmožnega, da se pozneje dopolnuje sam. Vplivi so različni na otroka. Vplivajo stariši, odgojitelji, tovariši, vera, kraj, v katerem živi i. t. d. Kakoršni so ti vplivi, tak je tudi on, na kogar vplivajo. Kar vidi, kar sliši, kar čuti, to vse preide v njegovega duha, to mu ostane, in z eno besedo, tak je, kakoršnega so naredile okolnosti.

Zato bodi naša glavna skerb: gledati, da so vplivi na njega dobri. Kakov zamore biti pač on človek, ki je vzrastel med roparji, cigani, pijanci in preklinjalci? Ali zamoremo od tacega pričakovati kaj dobrega? Kdo bode iskal med plevelom dobrega žita? In to vprašanje nas dovede do novega vprašanja: Kdo bo iskal med neznačajneži značajnega človeka?

Gotovo nikdo. Tu ima prav pregovor: „Jabelko ne pade daleč od jablane“. — Izjeme so tudi tu; kdo bi to zanikal! — Resnica ostane vendar to, kar ta pregovor pravi. Kako naj odgojimo značaje? Po razlagi značaja, ktereга sem omenil zgoraj, bi ne smeli omejiti otrokove volje. Vendar to ni kar tako. Preberimo še enkrat omenjene verstice in povdarimo posebno to-le: „Značajen človek si je svest tega, kar hoče, in to skuša tudi izpeljati z vsemi močmi“. — Tudi otrok hoče marsikaj, gotovo tirja od nas raznih stvari, kterih mu ne smemo ali ne moremo dati in ne dopustiti. A ravno iz tega se mora učiti, da v prihodnje tirja in hoče le to, kar je prav. On si mora biti svest, da je to pravo, kar hoče. Ne stavljajmo mu nikacih ovir, ako hoče izpeljati kaj tacega, kar je pravo.

In kar sem že povsod omenil, to omenjam tudi pri odgojitvi značaja: Bodimo sami značajni! Le ako smo taki, se smemo postaviti otroku v izgled. A izgledni mu moramo biti: moramo biti popolnejši, nego je on, kajti kako ga bodedo dopolnjevali, če ne tiči v nas niti pičica popolnosti. Le pogledjmo, kaj se vse tirja od učitelja. On mora biti tak in tak, in spet tak in tak; kajti če ni tak in tak, ne bode mogel z vspehom odgojati in podučevati mladine. Čudno je to, da se nič tacega ne tirja od starišev. Ti morajo biti dobri, kakoršni so, ako vedo kaj o svojih dolžnostih, ali ne, ali imajo zmožnosti, odgojevati otroke in jih rediti, — za vse to se ne briga nikdo. Vendar je to poglavitniša stvar, nego učiteljska skušnja.

Značaj ni prirojen nikomur, on se mora tako rekoč vcepiti v človeka. Vcepi se pa le to va-nj, kar vidi, sliši in občuti. Viditi mu je treba značajev, slišati jih, kaj oni govore, to je glavna stvar. S samim pridi-govanjem o značajih se ne doseže nič pri otroku.

Značajen človek je mož — beseda, sem dejal. Moštvo, to je poglavitno znamenje značajnosti. Kar obljubi značaj, to stori. A on tudi ne obljubi ničesa, kar storiti ne more. — Iz tega sledi novo pravilo za odgojo: Ne obljubimo otroku ničesa, kar mu dati ne moremo. Norec je oni, ki več da, kakor ima.

Dosti imam še misli o značaju, ktere bi rad zapisal, a niso še godne za spis. Počakal bodem, morda pozneje kaj pregovorim še o tem.

Ako postavimo otroku koga kot vzor značajnosti, naj se trudi, trudimo se tudi mi ž njim, da ga doseže. In če tudi vidi, da se mu slabo godi, da ga preganjajo zaradi njegove značajnosti, zato se trudimo še bolj, da ga doseže. — Saj mu tudi iz katekizma beremo, ali sam bere, da mora človek svojo vero kazati v dejanji in besedi. In ravno zaradi tega je moralo toliko prvih kristjanov v smert. Življenje teh mučenikov se da posebno dobro porabiti pri odgoji značaja. Ti so si bili svesti tega, kar hočejo, in za to svoje prepričanje so šli v smert. Niso se pustili odverniti, ako ravno so jim obljubovali častnih služb, premoženja i. dr. Oni so ostali terdni pri tem, kar so verovali, niso obernili plašča po vetru. Na te naj bi se domislil marsikteri moderni veternik, ki zaradi dobička, in le zaradi golega dobička spremeni tolikokrat svoje prepričanje.

Pri odgoji značaja je potrebno, da sta oče in mati vedno enih misli, da ne razdere eden v otroku tega, kar je sezidal drugi. Če mu eden reče: to je prav, in drugi ravno nasproti: to ni prav, kar ti je rekel prvi; — ne bode vedel otrok nikdar pri čem da je. Vedno se bode opotekal od nazora do nazora, nikdar ne bode vedel, kaj naj bi hotel, kaj začel. Tak človek ni za svet, tak človek je veternik, tak človek je netopir, pol tiča, pol miši, zdaj tič, zdaj miš, kakor ravno nanesó okolnosti.

15.

„Spoznavaj sebe!“ Ti besedi ste stali zapisani nekđaj nad vrati delfijskega svetišča, tam kjer je bilo bivališče boga, ki je po svojih duhovnih in duhovnicah razlagal prihodnjost gerškemu narodu. Dovolj se je že pisalo o teh besedah, dovolj so se že komentirale, in moral bi jaz pisati le kaj starega in že povedanega, ako bi hotel razlagati na široko pomen teh dveh besedi.

„Spoznaj sebe!“ — Kdo pozna samega sebe na tanko? Kdo tudi pazi na samega sebe najbolj? Kdo si je že zastavil ona tri znamenita vprašanja: kdo sem, kaj sem in čemu sem na sveti? In vendar je naša naloga, si zastaviti ta tri vprašanja. To pač menda vsakdo vé, da je človek, vendar neki deček v prvem razredu tega ni mogel zapopasti. Povedal sem nekoč svojim učencem, da smo mi ljudje. Hitro poprašam enega izmed njih: kaj si tedaj ti? — „Jaz sem lump!“ mi odgovori prav korajžno. Najberže je slišal, kako so ga zmerjali doma z lumpom. Tudi nisem prepričan, ako vsi odrasli vedó, da so ljudje, kajti marsikdo živi, „kot bik na gmajni.“ A tudi obnašanje mnogih ni tako, kakor se spodobi človeku. Kolikokrat se ne poniža človek v svojem ravnanju pod brezuumno živino! Ne bom našteval taka ravnanja. Kdor jih pozna, za tega bi bilo to odveč; komur pa niso znana, za tega je pa najboljše, ako jih nikdar ne izvé.

In če tudi večina vé, da so ljudje, vendar ne vé, zakaj so na sveti, kaj je njihov namen. Eden misli, da je in pije in spi; drugi misli, da je samo za delo na zemlji; tretji zató, da ga preganja osoda; četerti zato, da strada, itd. Vsi ti imajo prav in nobeden. Človek mora piti in jesti, on mora delati, a on ne smé biti nezmeren v jedi in pijači, on si mora kaj pritergati, on se mora marsičesa zderžati, in kar se tiče osodinega preganjanja, na to nam odgovarja pregovor: „Vsak je svoje sreče kovač.“ — Mnogo norcev je na sveti, ki verujejo na osodo, kakor na kako višje bitje, ki mora imeti svoje žrtve. In kaj dobro jih zavrača omenjeni pregovor: „Vsak je svoje sreče kovač“, in ta-le: „Kakor si postelješ, tako bodeš ležal.“ —

Čudno je, da samo oni ljudje, ki so prišli v nesrečo, toliko tožijo o osodi. Srečni pa niti ne zinejo o nji. Kako je vendar to, da le nesrečniki vedno imajo kaj opraviti z osodo? Odgovor je lehak. Le uboštvo privede človeka na to, da jame misliti, odkod prihaja njegova nesreča. Vse okolnosti prevdarja na tanko, ali na samega sebe, ki si je najbližje, ne misli nikdar. A v sreči se človek odvadi misliti. Nikdar mu ne pride na um, da bi prevdaril, na kakov način je postal srečen. Od tod prihaja tudi ona žalostna prikazen, da tak človek tako rad in tako lahko pozabi svojih nekdanjih dobrotnikov. To je odgovor na to, da mislijo in verujejo ljudje le na osodo, ki jih je storila nesrečne.

Vera na osodo je zelo razširjena med ljudstvom. Kolikokrat slišimo koga reči o kom: „mu je bilo že tako namenjeno.“ — Če je kdo ustreljen v vojski, če si je kdo zlomil nogo ali roko ali kaj enacega, to si raztolmači ljudska modrost takoj s tem, da mu je bilo to tako namenjeno. Tako mišljenje je prav mohamedansko. Po Mohamedovem veronauku je to tako, Mohamedanci verujejo terdno na ono neizprosljivo osodo, po kateri mora človek umreti ta dan, ako gre v boj ali ne, da si mora zlo-

miti roko ali nogo, ako mu je vsojeno ta dan. Takovo mišljenje se pač ne strinja z zdravim človeškim razumom. Koliko let bi še morda živel oni človek, ako bi ne šel ta ali oni dan v boj; celo svoje življenje bi lahko nosil drugi zdrave ude, ako bi si jih ne bil polomil vsled lastne ali tuje nerodnosti. — Če kdo pade z visoke skale v brezdno; ali ga je vergla osoda z nje? Ali ga je osoda peljala na njo? Ne njegova lastna volja ga je vodila, in njegova lastna slabost ali neprevidnost ga je tresčila v brezdno. Ali je namenil sovražnik v boji ono kroglo, ki ga je zadela, ravno njemu, ali ne morda komu drugemu?

Kerščanska vera prepoveduje verovanje na osodo; ali vendar je tako razširjeno med kristjani. Zato ja naloga vsacega izobraženega človeka delovati na to, da se to mišljenje kolikor mogoče iztrebi iz preprostega naroda.

Ne smemo se čuditi, ako najdemo osodo v spisih nekterih pisateljev. Med Nemci so živeli v začetku sedanjega stoletja pisatelji, ki so pisali tako imenovane „osodne žaloigre“. Znano je, da junak v žaloigri mora poginiti, vendar ga pusti pisatelj, da se bori s težavami, da jih skuša premagati, ter oditi poginu. A v osodnih žaloigrah vlada nad junakom neka nevidna moč, osoda, ki določuje njegovo dejanje in nehanje. Junak v teh igrah ni več prost človek, ampak odvisen od osode. On mora ravnati tako, kakor mu veli osoda, in ne drugače. Poginiti mora, ali on ni sam zakrivil svojega pogina, ampak vsojeno ali namenjeno mu je bilo tako. — Taki junaki so pač prav slabotni ljudje, in nikakor niso vredni, da jih človek gleda v gledališčih, in po pravici je obsodila kritika te osodne žaloigre.

Človek je vstvarjen za delo. On ima um in voljo, on ima telesne moči, ktere naj vporablja, da postane sam srečen, in da pospešuje srečo družih ljudi. Ali pa zamore razvijati svoje moči v lastni prid in v prid družih, ako veruje na osodo, proti kateri ne more ničesa storiti? Ne! — Vera na osodo ga ovira pri njegovem delovanji. Zato moram tudi iz stališča odgoje glasovati zoper vero na osodo.

Beseda osoda bi se morala izbrisati iz vsacega jezika, kajti osoda ni nič. Varujmo se pred vsem govoriti otroku kaj o tem predmetu. Ne recimo nikdar v njegovi navzočnosti znane fraze: „to je tako namenjeno“. Kako ga bode to oviralo pri njegovem učenji! Ako bode imel le količkaj težav pri uku, takoj si bode mislil: „je že tako namenjeno“, da se ne bom naučil tega ali onega. Vsaka še tako majhna težava se mu bode zdela, kakor bi bila poslana od osode, mu naznanit, da je njegov trud zastonj, „da mu je že tako namenjeno“, da se ne bo naučil tega ali onega. — Ravno nasprotno ravnajmo. Povejmo mu, da njegova pridnost lahko premore vse težave, vse bridkosti, recimo mu, da je vsak svoje

sreče kovač, da si vsakdo sam postilja postelj, na kateri bo pozneje ležal. To so nauki za mladino, ne pa vera na osodo.

Ne vem, kaj bi dejal o onih, ki tako radi rabijo znano prislovico: „tako je namenjeno“; zraven tega pa tudi mnogokrat izpregovoré znani pregovor: „Kakor si postelješ, tako bodeš ležal“. Kako se da to strinjati? To je velikansko protislovje. Molimo za nje: „Oča odpusti jim, ki ne vedó, kaj govoré!“

In kakor povsod, tako tudi tu, branje vcepi mnogim vero na osodo. Tudi v tem obziru je treba skerbno paziti na to, kar beró otroci. Tu je treba še mnogo popravljati celó na onih knjigah, ki so namenjene za mladino. Naj le nekaj omenim. Kdo ne pozna one prav lepe pravljice, ki se nahaja v Grimm-ovi zbirki z imenom „Ternova rožica“ (das Dornröschen)! Prav lepa je ta pravljica, lepo se bere in lepo posluša. Ali nikjer se nam lepše ne pokaže vladanje osode, kot ravno v nji. Kralj, kraljica in njuna hčerka so v nji le igrače v rokah osode. Kakor so obsodile hčerko one copernice pri rojstvu, tako se je zgodilo ž njo. Obsodile so jo namreč, da se bo ranila z vretenom. Kralj je pustil odpraviti vsa vretena iz cele njegove države; a hčerka njegova se je le ranila z vretenom. Tako se je moralo zgoditi, tako ji je bilo vsojeno. Ne vem, ali je že kdo poslovenil to pravljico, ali ne. In če jo je, bi ne bilo prav, ako bi prišla v kako berilo za ljudske šole, kakor se nahaja že po nemških berilih. Saj je dovolj družih lepih pravljic. Tudi Slovenci imamo dosti enacih pravljic, ki so vrezane po istem kopitu, kot „Ternova rožica“; a v berila jih ne devljimo nikdar.

V povesti „Ternova rožica“ so prerokovale one copernice, — ki se v tej pravljici imenujejo modre žene, — da se bode ranila kraljeva hči z vretenom. To mi daje povod, da spregovorim tudi par besed o prerokovanji. Živeli so pač nekdam možje, razsvitljeni po Bogu, ki so prerokovali izvoljenemu ljudstvu njegovo prihodnost. Ti so bili le redko nasejani; a dan danes hoče že vsakdo prerokovati, posebno stare babnice menijo, da imajo poseben privilegij za prerokovanje. In kako določno prerokujejo te ženice! Ravno tako, in nič drugače, se ne bo zgodilo to ali ono, — pravijo. Niso še izmerle one modre žene, ktere so prerokovale „Ternovi rožici“ prihodnost, dan danes jih namestujejo naše stare babnice. Tudi te rade že kvašijo pri rojstvu otrokovem, kaj bo iz njega. To se razume samo ob sebi, da mu prerokujejo vse dobro. Čudno je, da pri rojstvu in po smerti človekovi ve vse le dobro pripovedovati o njem. Ali morda te babnice poznajo latinski izrek: „De mortuis nil, nisi bene“?

Kdo bi ne vedel rad prihodnosti svoje? A ta je skrita za vsacega. Že od nekdam so se trudili narodje, jo izvedeti, in pri tem so zašli v neznanke abotnosti. Tako so imeli Gerki svoje orakle, Rimljani neiz-

merno tropo duhovnov, ki so imeli nalogo, prerokovati samó prihodnost. Kdo ne vé, kakov „švindeln“ se je godil s temi prerokovanji? Perviĉ oni zamotani in nedoločni odgovori oraklov, in drugiĉ one sleparije rimskih avgurjev. A tudi ti orakli in avgurji še niso pomerli. Tudi te namestujejo dan danes stare babnice. In s ĉem? S kartami. Źalostno znamenje to. Pravijo da je naŝ ĉas, ĉas napredovanja. A v tem sluĉaji smo še paĉ daleĉ zadej.

In ni ĉuda. Saj se pa tudi niĉ ne stori zoper to. Kaj briga inteligentne pisatelje ta prazna vera, oni piŝejo le za omikane; manj zmoŝni pisatelji imajo pa le terdno voljo, ohraniti ljudstvo v neumnosti. Kdo bi pa tudi bral njihove spise, ako bi jih preprosto ljudstvo ne. Ali bi se pa smeli priderzniti ti pisaĉi — hotel sem Źe napisati mazaĉi — ljudstvu podati kaj tacega, kar je v nasprotji z njegovim dosedanjim miŝljenjem? Zamerili bi se s tem niŝjemu ljudstvu, in nihĉe bi jih ne bral. Zato je tako malo spisov, ki glasujejo zoper to prazno vero.

Le Bogu je znana prihodnost, kajti on je vsegaveden. Ali si pa zamoremo misliti o njem kaj tacega, da bi navdihnil vsako staro babuljo s svojo vsegavednostjo? Ne, tega si ne bode paĉ nikdo mislil. Ko bi on razodeval prihodnost ljudem, bi jo naznanil gotovo najpervo ljudem, katerih celo Źivljenje je posveĉeno njegovi sluŹbi, t. j. duhovnom. Ali tudi ti je ne poznajo. In posebno ĉudno je to, da se bere prihodnost dan danes iz kart. Karte naj bi sluŹile v to, — karte, s kterimi se stori toliko greha, — karte, ki so Źe toliko ljudi spravile na beraŝko palico, toliko samomorov Źe uĉinile, — karte naj bi sluŹile v to? Oj, nikari misliti kaj tacega! Bog, ki edini ve prihodnost, naj bi jo zaupal kartam. To se ne da strinjati z njegovo neskonĉno modrostjo in ne z zdravim ĉloveŝkim razumom.

Proĉ z vsem prerokovanjem. Posebno otrokom ne prerokujmo niĉesa. Oni bodo brez naŝega prerokovanja postali to ali ono. Brez naŝega prerokovanja in brez osode bodo tako leŹali, kakor si bodo postljali. — Ali se vedno izpolnjujejo naŝa prerokovanja? Oj ne, skoro nikdar se ne izpolnijo. Źe to edino bi moralo odpraviti naŝo vero v prerokovanja; a ĉlovek se teŹko odvadi tega, ĉesar se je navadil. Ali ĉe hoĉe, se odvadi, samo hoteti mora.

Ti bralec, ki Źe verujeŝ na karte, bodi tako dober in premisli nekoliko ta prerokovor. Znabiti se nauĉiŝ kaj iz njega.

16.

„Omika duha je bistveni del ĉloveŝke vrednosti“, pravi Dittes v svoji pedagogiki. Te besede so gotovo vsacemu jasne. Ali kakor s humanizmom, patrijotizmom, ravno takó se dela velikansk „švindeln“ z

omiko. Malo je ljudi, katerim je čisto jasno, kaj je prav za prav omika. Kdo je omikan? Ali oni, ki zna prav po „reglementu“ se poklanjati, ali je morda oni, ki zna prav galantno gosposkim babnicam lizati roke, ali oni, ki jih zna prav junaško voditi na sprehajališčih? — Nekteri že mislijo, da je tak človek omikan. Koliko resnice je na tem, bomo videli pozneje.

Ali je morda oni omikan, ali je morda ona omikana, ki hodi v dražih oblačilih, ki ima, kakor neka prislovica prav čudno pravi, „škornje na wix, v žepu pa nix“? Tudi te ljudi prištevajo nekteri k omikanim. Omikanec mora biti tak; če ni tak, ni družega kot lump in cigan. Tako modruje svet.

Pač žalostno znamenje. In nikdo se ne potruzi, da bi podučil ljudstvo o čem boljšem. Učenjaki pregledujejo in računijo premikanje nebesnih teles: planetov in kometov, ali kaj se suče v možganih nevednega ljudstva, na to ne gledajo.

Omika, ljubi moji, je to, kar človek vé in zna, to edino in nič družega. Omika človekova so njegove vednosti. Učen človek je tudi omikan, in če bi tudi nag hodil med nami.

Ali to še ni vse. Ni dovolj, da si je nakopičil človek le samo učenosti v svoje možgane, ampak on mora tudi te svoje vednosti znati vporabiti. Kako moremo ceniti koga, da je omikan, kateri nam še nikdar ni pokazal svojih vednosti? To, kar ima kdo le v glavi, je nevidno za naše oči, pokaže se še le v dejanji.

Vendar človek je jako slaba stvarica. On ljubi najbolj onega, ki gladi njegova ušesa s sladkimi govoricami, t. j. s prilizovanjem. In ker zna prilizovalec toliko lepega pripovedati, si takoj mislimo: Oj, ta je pa gotovo učen, kajti vsak nevednež ne vé tega! — Ha, ha! Ali smo s slepoto vdarjeni? Ali ne vemo, da ima človek lepe in gerde lastnosti? Ni li oni jako kratkoviden, ki vidi same lepe lastnosti na nas? Kako li moremo imenovati onega omikanega, ki le pozna, kaj je dobrega na človeku? Onega, ki nam stavlja pred oči le naše slabosti, kako imenujemo tega? Oj, ta je neomikanec, nesramnež, grobijan, i. t. d.

„Obleka — pravi pregovor — ne dela človeka“. Mi pa ravno narobe pravimo: Obleka dela človeka. V nekem obziru imamo prav. Vedeti je treba, da smo napredovali jako v iznajdbah. Z obleko znamo danes skrivati naše telesne napake, z obleko znamo dopolniti to na našem truplu, česar nam ni podelila natora. Tega pred več leti niso znali ljudje, zato so si izmislili ta pregovor, da obleka ne dela človeka, ki zdaj nima več veljave.

A resnična omika človekova se tako rada prezira. Najprvo mora človekova zunanost napraviti dober vtis na nas, potem še le pregledamo

njegovo notranjost. In če ni napravila njegovo zunanost dobrega vtisa, potem se tudi kar nič ne brigamo za njegovo učenost.

Omikan človek je tudi svoboden, — pravijo. Ta izraz se mora malo zmeščati. On je svoboden, a le v mišljenji. Misli človekovih ne konfiscira državni pravdnik. A kaj so same misli, če jih ne moremo prestaviti v dejanja? Težko je nositi v glavi vsakoršne načerte i. t. d., če veš, da jih ne smeš spraviti na dan. Zato vidimo dostikrat, ono žalostno prikazen, da postanejo učenjaki pravi čmerneži. Nič jih ne veseli, in srečni so le, kedar so zakopani med knjigami in vtopljeni v misli, ktere so jim edino zveste. Omikan človek je le svoboden v mislih, a ne v dejanji. Še le okolnosti, v kterih živi kdo, ga naredé popolnem svobodnega.

Človek se pa ne izomika samo iz knjig, ampak tudi iz življenja. Niso zastoj pisatelji primerjali življenja z odperto knjigo, ktero je treba brati in brati, da jo razumemo. Človek, ki ni nikdar prišel čez svojo rojstno vas, če tudi je preštudiral sto in sto knjig, vendar resnične omike si ni pridobil. Zadobi jo le v obhoji z ljudmi raznih stanov in narodov. Kdor pozna narode le iz knjig, je skoro veči tepec, nego oni, ki jih čisto nič ne pozna. Kar človek vidi, to si ložje zapomni, in to ložje obderži, nego to, kar je le bral ali le slišal. Zato je čisto primerno, da se pri otrocih začenja poduk z ogledovanjem raznih predmetov. Žalibog, da se to ne nadaljuje tudi pozneje!

Rousseau je tega menenja, da bi se morale odpraviti vse knjige, ki se bavijo z naravoznanstvom; na predmetih naj bi se učili otroci. In res nič boljšega si ne moremo misliti pri tem poduku. Kaj pomaga otroku, ako izvé iz knjig, kakove barve je velblod, ali koliko zob ima kert. To pozabi kmalu. Ali če je videl velbloda, ali če je sam štel kertove zobe, ne bode pozabil tega. Kako lahko pozabi človek, kakove lastnosti ima n. pr. ogeljna kislina, ako jih je videl zapisane v tej ali oni kemični knjigi. Ali ako jo on čuti, poduha i. t. d., je ne bode pozabil tako naglo. Mnogo so se smijali ljudje Rousseau-u, ker je pisal tako. Ali reči moram, da je ta stvar vsega premisleka vredna. Beseda v knjigi je mertva.

Kaj pa tedaj, če ne moremo pokazati otroku predmeta? Takrat mu pokažimo podobe, in sicer dobro izdelane podobe. Pustimo mu jih pregledovati dalj časa, in ne preveč na enkrat.

Res je, da so nekteri predmetje, kakor n. pr. zgodovina, ktera se more učiti le iz knjig. Pri tem predmetu pa niso stvari merodajne, ampak le dogodki. Vendar čisto brez podob podučevati v zgodovini tudi ne gre, kajti če vidijo učenci n. pr. na podobi, kako preganjajo ti ali oni vojaki druge, si ložje zapomnijo, kdo je zmagal v tej ali oni vojski.

Ravno tako je zemljepisje brez podob, kakor riba brez vode. Vseh dežel ne more videti nikdo, a tudi vseh dežel se ne more narisati v vsako zemljepisno knjigo; ali vsaj večja mesta, znamenita poslopja bi morala lepšati vsako tako knjigo.

Ta ovinek se mi je zdel potreben, kajti ako ravno je vsacemu omikanemu znano, da je beseda mrtva pri poduku, ako je ne podpira ogledovanje onega predmeta, o katerem se podučuje, — vendar je toliko knjig, v katerih so le same besede. Prave izobraženosti si ne pridobi človek iz tacih knjig.

Najbolj smešno je pa, ako človek, ki samotari v kakem prav zapuščenem kraju, hoče opisovati človeštvo, ali človeško življenje, ali kako naj bi se izboljšalo človeštvo, i. t. d. Ko bi nam tak človek kaj pisal o teletih, radi bi ga poslušali in bi mu tudi verjeli; ali o ljudeh pisati človeku, ki dostikrat ne vidi cele mesce družega, kot bike in krave, osle in junce, to je malo preveč.

Spoznavaj razne ljudi, in spoznal bodeš lahko tudi sebe! To je glavno pravilo. Ako ravno je vsakdo samemu sebi najbližje, vendar se spozna še le takrat najbolj na tanko, ako svoja dejanja in svoje misli primerja z drugimi. Konja bodeš še le takrat prav vedel ceniti, ako ga primerjaš z oslom, in pametnega človeka tudi le takrat, ako ga primerjaš z norcem.

Ni napačno, ako pošiljajo bogatini radi svoje otroke popotovat po raznih deželah. A tudi nepremožni imajo dosti prilik, hoditi po svetu. Le poguma je treba, denar se že dobi, če tudi časih le s klobukom v roci. Pomilovati se mora vsak mlad človek, ki se poda takoj na kak samotni kraj. Tam živi seveda prav idilično, in dobro se mu godi, kmalu najde tudi tovaršico, ki ga spremlja skozi življenje, in srečen je. Ali za življenje ni več tak človek, kajti on ga ni užival nikdar, on ga ne pozna. On se tudi ne more povzdigniti nad prozo vsakdanjega življenja, on postane suhoparen in neveden.

A to, kar sem pisal do zdaj, je le z ozirom na moža. On je vstvarjen v to, da bije „boj za bitje“, on je vstvarjen za opravila zvonaj doma. — Ženska je za dom. Čem manj ona pozna burnosti in težav življenja zvonaj doma, tem srečniša je, in tem bolje je za njo.

Lepih lastnosti se ne navadi ženska nikdar iz knjig. Ponižnost, ljubeznjivost, sramožljivost se ne dadó naučiti iz njih, ampak iz dobrih izgledov.

Dom bodi njeno torišče; za dom naj se izobraži tako, kakor mož za svet. Le doma naj bode srečna, le doma vesela. Zato jo pa ni treba seznaniti s svetom, kateri jo dostikrat zapelje, ter izterga iz domače hiše, v katero bi se pozneje rada povrnila, ako bi ji bilo mogoče. — Naj se mi ne očita, da hočem premeniti vse ženske v puščavnice ali samotarke,

da jim hočem kratiti vsa veselja tega življenja. Motite se. Tudi doma se lahko raduje, tudi doma se lahko zabava vsaka poštena ženska, in slabo znamenje je, ako se ne more drugje, kakor v šumečih družbah, na plesiščih i. t. d.

Tako sem v tem pogovoru opisal obširneje ono pravilo: Mož je vstvarjen za življenje zvonaj doma, žena le za dom.

17.

Ni ga gerjega človeka na svetu, nego je nevošljivec. Ko bi pač enkrat napredovalo človeštvo tako, da bi se zamogla izbrisati ta beseda in vse, ktere so ž njo v zvezi iz človeškega govora! — Nevošljivost je strast, ktera škoduje le, — kakor vse strasti — nevošljivcu samemu. Čemu smo nevošljivi komú? Zato, ker ima bodisi duševne ali telesne prednosti, kterih mi nimamo, tudi zato, ker je bogatejši nego mi, tudi zato, ker se mu ni treba vkvarjati s tako težkim delom, nego se moramo mi. Takoj se vprašamo, če vidimo koga srečnejšega od nas: čemu se godi temu bolje, nego meni? Zakaj bi se meni ne moglo goditi tako, kakor njemu? — Na to ne najdemo dostikrat odgovora. Naj sledi tu odgovor na to, ktereга sem omenil že v nekem prejšnem pogovoru: „Vsak je svoje lastne sreče kovač“.

Čemu smo nevošljivi komu, ker ima duševne prednosti pred nami? Pomislimo pred vsem, da vsi ljudje nimajo enacih zmožnosti: eden je prejel pet, drugi dva, tretji en sam talent. Glejmo samo, da še tega enega talenta ne zakopljemo. In ako ga zagrebemo, potem še le zavidamo onega, ki jih ima več, in onega, ki še tega enega ni zakopal.

A naše socijalne razmere nam dajó mnogo priložnosti, da smo nevošljivi. Pač je žalostna resnica, da dostikrat najmanj talentirani ljudje dosežejo visoke službe; a taki, ki so s talenti obdarovani v obilni meri, ostanejo le na nižjih stopinjah. Tega ne more nihče ovreči. — Ti so seveda dospeli na te visoke stopinje le po protekciji, s svojim lizanjem in klečeplastvom. In mož, kteremu ne pripušča značaj, da se poniža tako daleč, čegar duh se ne pusti vkloniti, — ta ostane zadej, on nima nikjer besede, in tako se njegov talent sam pokonča. Koliko uničenih talentov pač imajo na vesti že naše socijalne razmere, in dan na dan se kopičijo nove žertve. Pač pravi nemški pregovor:

„Wem Gott das Amt,
Dem gibt er auch den Verstand“.

Ali kakor ste slabi rimi tega pregovora (Amt in Verstand), tako slab je njegov pomen. Razum se ne pridobi s službo, ampak tega mora človek že imeti, preden jo dobi. — Kako bi se dal posloveniti ta pre-

govor? Boljši ne sme biti, nego je nemški. V ta namen te pokličem, ljuba muza, na pomoč, pomagaj mi, da ga dostojno prestavim. — Glasi naj se tako - le:

„Komur da Bog krúh,
Temu dá tudi trebúh“.

Rimi ste slabi, pomen tudi ni prav dober. A kdo bo kaj boljšega pisal, kakor resnico! S kruhom si ne pridobi človek nikdar več duševnih zmožnosti, ali zato mu vzraste trebuh, velik trebuh, debel trebuh.

Po omiki se delé nevošljivci na dva dela: v omikane in neomikane. Omikan zna skrivati svojo nevošljivost. On je kolikor mogoče prijazen z onim, komur je nevošljiv. Ali v žepu derži vedno pest. Kako rad bi te vdaril ž njo! Ali to ne gre tako. Pregrešil bi se zoper dostojnost. In vse bi mu očitalo, da je neolikan nevošljivec. — Kaj mu je storiti? Gre in zakoplje svojo nevošljivost globoko v svoje persi, serdi se na skrivnem. Serd ali jeza škoduje človeku, — pravijo. V jezi ne ve človek kaj dela, — tako tudi pravijo, — ako mu jeza prikipi do verha, se izlije na vse, kar je v njegovem obližji. Nič ni varnega pred njim, niti ljudje, niti živina, niti kamenje, niti les. Imamo dokaj izgledov, da je marsikdo izlil svojo jezo na deske, ter jih pretepal in preklinjal. — Ali huda je tudi ona jeza, ktere ne pustiš prikipeti do verha, ktero tako rekoč vedno požiraš. Ona ti razjeda tvoje persi, dokler jih ne uniči. Imamo izgledov, da so mogli nevošljivci z zdravjem drago plačati svojo nevošljivost.

Neomikan nevošljivec je pa ves drugačen. On ne skriva pred nikomur svoje nevošljivosti. Vsakemu pové v obraz in tudi tebi, da ti je nevošljiv, kajti ti nisi po njegovih mislih vreden tega, kar si dosegel, in priseže ti, da se bo maščeval. — Svet ga imenuje, kakor sem omenil, neomikanega nevošljivca. Ali boljši je nego omikani. Kajti veš določno, s kom imaš opraviti; veš, da se ga imaš bati, lahko se ga ogneš. — Ali zoper omikanega nevošljivca nimaš sredstva. In piči te naposled, kakor gad.

Visoko ceniti se mora mož, kteremu je neznana nevošljivost, ta hudobna strast.

Nevošljivi so tudi narodi narodom zarad boljše vlade, bogastva in družih stvari. Na to se je odgovarjalo že mnogokrat. Reklo se je: vsak narod ima tako vlado, kakoršno zasluži. To ni res. Pred Bogom, našim stvarnikom, smo vsi enaki; in čemu bi tudi ne mogli biti pred raznimi vladarji? Tukaj se ne more navesti pregovor: „Kakor si postelješ, tako bodeš ležal“. Zakaj ne? Zato, ker si noben narod ne postilja sam, ampak si mora tako, kakor mu veli vlada. Ta pregovor ima le pomen v življenji vsacega posamnega človeka. Le v konstitucionelnih državah si postiljajo narodi sami. Le gledajo naj, da volijo može za

poslance, ki so prijatelji naroda, ki ga poznajo natanko, ki vedó njegove potrebe, — ne pa može, ki ga smešé pred celim svetom.

Mi sovražimo nevošljivce, a vendar jih delamo sami. Že v zgodnji mladosti jim vcepljamo to nečednost v njihovo mlado serce. Znano je, da mnogi stariši nektere otroke bolj ljubijo, kakor druge. Tem svojim ljubčekom dajo vse, kar le hočejo, dajo jim boljša jedila, lepšo obleko, prizanašajo jim napake, jih nikdar ali malokedaj kaznujejo, i. t. d. Ali ni to najboljše sredstvo, zbuditi v sercih onih, ki se zanemarjajo sovraštvo in nevošljivost?

Naj navedem nekaj verstic iz Fenelona. On pravi: „Opazujte dobro, kako že v prvi mladosti otroci radi poiščejo one, kateri se jim sladkajo, in se omikajo onim, ki so ostri ž njimi; kako dobro razumejo, kričati ali molčati, da dobé to, kar želé, koliko zvijače in nevošljivosti imajo že v sebi“.

Vsega premisleka je vredno tudi to, kar piše sv. Avguštin. „Videl sem“, piše, — „nevošljiivega otroka; ni še znal govoriti; a gledal je že na otroka, ki se je doжил iz tistih pers kot on in ž njim vred, z bledim obličjem in z razdraženimi pogledi“.

Tem besedam se ne smemo čuditi, tudi se ne smemo jeziti, da so taki otroci na svetu. Poterkajmo se na svoje persi, ter vprašajmo se: ali nismo mi sami taki, in ali mi odgojamo tako svoje otroke, da se ne more vseliti nevošljivost v njihova serca? — Težko bomo potem vergli kamen na koga družega.

Najpervo je potrebno pri odgoji, da čujemo, da se ne vseli nevošljivost v mlada serca. Vendar ako se je vselila, glejmo, da jo spravimo iz njega. Kako? — Na to nam odgovarja sv. pismo najbolje:

„Ako tepeš svojega otroka s šibo, bodeš rešil njegovo dušo pekla“.

Ne mirujte stariši, dokler ne izrujete s korenino te strasti iz otroškega serca. Niti najmanjše trohice je ne sme ostati v njem. Seveda, ako ste mu jo vcepili vi v serce, bi bilo neprilicnejše, ako bi vas položil na klop, ter vas nasekal. A ubogi otroci morajo tolikokrat terpeti za vaše napake, vaše pregrehe. Tudi bi ne dosegel nič, ako bi vas kaznoval: otroku bi ostala vse eno ta nečednost. Glejte tedaj, da jo odpravite vi. Ni ravno treba začeti takoj s tepenjem. Opominjajte ga, podučite ga, kako gerdo je, če je nevošljiv. Če to ne pomaga, zažugajte mu kazen. In če ga še to ne izboljša, potem pa le šibo v roko. Ne pustite rasti ž njim te strasti! Čem večji bode, tembolj nevošljiv bode tudi.

Pred vsem pa vi sami ne bodite nevošljivi, ali vsaj otroku se ne kažite tacih. Ne govorite v njegovi pričujočnosti; kakor se dostikrat zgodi, n. pr.: „Ta ima toliko, in jaz nič; — ta ima večjo srečo, kakor pamet; — ta je dosegel to ali ono le po svojih prijateljih; i. t. d.“ —

Še enkrat ponavljam, da nam naše socialne razmere dajó mnogo priloznosti, da smo nevošljivi, res je tudi, da bi se zamogla nevošljivost še le takrat odpraviti iz človeškega govora, ako bi se izboljšale te razmere, in ako bi bila odgoja boljša. Ali začnimo vendar nekje. Če tudi drugzega ne, bodemo vsaj naše otroke v njihovi nežni mladosti obvarovali strupa nevošljivosti. — Jaz menim, da je to vsega premisleka vredno. Veselilo me bode, ako so padle te moje preproste besede na plodovito zemljo. Poguale bodo, če tudi ne precej, gotovo pozneje, čverste rastline.

18.

Častimo in slavimo one, ki so vredni časti in slave; povzdigujejo jih v deveta nebesa, ako jih zaslužijo! Klobuk z glave pred njimi! — A ne prilizujmo se nikomur!

Prilizovalec je najnevredniša in najnesramniša dvonogata stvarica, ki živi pod milim nebom. Žalibog, da nosi glavo po konci, kot drugi ljudje; žalibog, da ima dar jezika, kot značajnik; žalibog, da je človek.

Velik napredek bi bil za naše 19. stoletje, ako bi se tudi ta beseda mogla izbrisati iz človeškega govora. To bi bilo seveda le takrat mogoče, ako bi prilizovalca ne bilo več na svetu.

A čudo, čudovito! To ne gre, kajti nikdar in nikoli ni bilo toliko prilizovalcev na svetu, kot jih je ravno v sedanjem 19. stoletji. Saj je pa tudi današnji čas, kakor nalašč narejen za prilizovalce. Kdor zna verlo kriviti svoje herbtišče, kdor zna najbolje lizati nežne ročice, kdor zna najboljše kimati in rekati v eno mer „da, da, da,“ — ta je mož po najnovejšem kopitu, ta ima sijajno prihodnjost, ta je vstvarjen za kaj višega, kakor oni, ki ne zna ali noče storiti kaj tacega.

Komu se prilizujemo? — Bogatinom in onim, ki so več, kakor mi. — A ravno tem smo tudi nevošljivi, — kakor sem povedal že v prejšnem pogovoru. Vendar ni prilizovalec vselej tudi nevošljivec. Nevošljiv je le tisti komu, ki ima ravno take zmožnosti, kot on, a ni dosegel tega, kot on. Prilizovalec je pa navadno človek plitve glave, malovednež, ki se hoče s pomočjo onega, komur se prilizuje, malo povikšati.

Prilizovalci so čudni možici. Jeziček jim je namazan s samim medom, in s tem medenim jezičkom te ližejo in gladijo, da je veselje. In ko se omiješ s čisto vodo, še le vidiš, da je bil to le med, ki ti je visel na tvojem telesu; a čisti vodi se je moral umakniti.

Prilizovalec govori malokedaj resnico. „Resnica oči kolje,“ — pravi pregovor. Ako bi ti prilizovalec govoril vedno resnico, bi ti moral omeniti tudi tvoje napake, tvoje slabe lastnosti, — a potem bi se ti zameril. Ali on te zna tako preveriti, da naposled res misliš, da nimaš nobene

slabe lastnosti, da si najpopolniji, najboljši človek. — A umij se, in vidil boš, koliko ti bo ostalo tega prilizovanja.

Pedagogika tirja, naj se ne pusti otrokom prilizovati. Ali ravno zoper to pravilo se tolikokrat greši.

„Oj, kako lepo, kako ljubeznjivo je to dete!“ se sliši mnogokrat reči otroku kar naravnost v obraz. To je prilizovanje. Koliko se trudi dostikrat marsikdo, da dobi od kacega „lepega, ljubeznjivega otroka“ poljub; kako napenja marsikdo vse svoje moči, da bi privabil k sebi tacega otroka, i. t. d. — Take stvari se seveda le godé, da bi se ta ali oni prikupil otrokovim starišem. A drugače bi piskal takoj ta prilizovalec, ako bi ne imel ta otrok starišev, in ako bi bil prisiljen ga rediti. Oj, potem bi ne bilo to dete več lepo in ne ljubeznjivo; oj, potem bi le gledal, da bi se ga odkrižal, ne pa vabil k sebi.

A ta stvar ima še drugo senčno stran. Pervič: čemu je treba vedeti otroku, da je lep, da je ljubeznjiv? Zato ni nič lepši in nič bogatejši; a ponosen je pač na to. In zaničljivo gleda na onega otroka, kteremu ne reče nikdo, da je lep in ljubeznjiv.

In ko bi bilo tudi vselej res to! Ko bi bil vselej res tudi oni otrok lep in ljubeznjiv, kterega imenujejo prilizovalci tako! A prilizovalec, kakor sem že omenil, ne govori vselej resnico. On je lažnik „ex professione“. Pregovor pravi: „Kdor laže, ta krade“. In dostikrat je ukradel prilizovalec s svojim prilizovanjem zadovoljnost, ter mu vsadil ponos v njegovo mlado serce. Oj, pojte rakom žvižgat, lažnjivi prilizovalci!

In drugič: čemu je treba, da se mi prilizujemo otroku? Če je tudi otrok lep in ljubeznjiv, ohranimo to za se. Občudujmo ga, hvalimo ga za se. Ali je on kriv temu, da je lep? Ali on kaj pripomore k svoji lepoti? Čemu ga tedaj hvaliti zarad česa, za kar se ni nikdar trudil? Hvali naj se, če je priden, ubogljiv, pobožen i. t. d. V pridnosti, ubogljivosti in v enacih krepostih naj raste, v teh naj se dopolnuje. Lepota je takó peto kolo pri človeku: brez nje je ravno tako lahko srečen, kakor ž njo.

Spametujmo se vendar enkrat, in ne segajmo po tako visocih sredstvih.

Zgodi se mnogokrat, da otrok sovraži koga ne vedé zakaj, da začne vpiti in plakati, celo tepsti ga, ako se mu hoče bližati. Celó svoje lastne stariše sovraži mnogokrat tako. In kaj storé ti ljudjé, kterih ne mara ta ali oni otrok? Bližajo se mu s smehljajočim obrazom, dajó mu sladkarije poljubljajo ga, pusté se od njega tepsti, i. t. d. A tudi to večkrat ne pomaga nič. — Zdaj se začno na videz jokati. To pomaga. Otrok postane žalosten, in iz golega usmiljenja se pusti od njih ljubkati, božati in lizati. — To dejanje se mora obsoditi. Če te ne mara otrok, ne maraj ga tudi ti. A jokati se pred njim, če tudi le na videz, to je

nevredno za te. Vedi, iz golega usmiljenja je potem otrok prijazen proti tebi. Ali ni to narobe svet? Zdi se treznemu človeku pri tem dejanji, in otrok tudi ravna tako proti tebi, kakor bi bil ti odvisen od njegove prijaznosti, kakor bi ti ne mogel živeti brez njegove ljubeznjivosti. On si pusti drago plačati to svojo ljubeznjivost, in vedno dražji bode ž njo, postal bode nazadnje tako drag, da mu je ne boš mogel več preplačati.

S tem lizanjem bodeš vcepil v njegovo mlado dušo ponos. Mislil bode o sebi marsikaj, kar ni. On se bo mislil tvojega vladarja, tvojega malika, kteremu moraš darovati toliko in toliko hekatomb ljubeznjivosti in prijaznosti. Mislil si bo, da je tvoj vladar, ako ravno v resnici ni drugega, nego slabotna stvarica, odvisna od tebe in od družih, kajti gorje mu, ako ga zapusté njegovi gojitelji! Poginiti bi moral.

A ne samo mi se prilizujemo otrokom; tudi one otroke ljubimo, ki se prilizujejo nam. Na prilizovanje jih navadimo že zgodaj. Učimo jih poljubovati roke, plezati se krog odraslih, jih objemati in gladiti z rokami. — Take otroke imenujemo prijazne, ljubeznjive in Bog zna, kaj še vse. In kako jih naganjamo dostikrat na to, da skazujejo take ljubeznjivosti! „Precej mi imaš poljubiti roko! — Precej mi poljubi usta! — Če mi ne poljubiš roke, ti ne dam južine!“ i. t. d. — Tako se navadi otrok na to lizanje, na prilizovanje. On se prilizuje potem ne vede zakaj vsacemu, kdor je večji, nego on.

Nič se mi ne zdi gerjega, nego to lizanje rok. S tem lizanjem izkazujemo čast ljudem, ki stoje nad nami; s tem lizanjem izrazujemo svojo zahvalo za prejete dari. Naj bi se že poljubovala roka onim, kterim moramo hvaležni biti za kaj, kteri stoje po svojih duševnih zmožnostih visoko nad nami. Seveda bi ti odvernili to čast. — A lizati roke ljudem ki niso nič bolji od nas, ki so le zato vzvišeni nad nami, ker imajo denar, — to je pa vendar preveč. In komú najraje poljublamo roke? Slabemu spolu, ženskemu spolu, ki se imenuje tudi — Bog zna s kako pravico! — lepi spol, — to je vendar trikrat preveč. A to je bilo tako od nekdej, in en sam glas vpijočega ne bode odpravil tega. Ženska je v telesnih in duševnih zmožnostih daleč za možem. Ali ni to nevredno za može, da se ji poklanjajo, ter ji ližejo roke? Od ženskega spola se še nismo ničesa naučili, čemu smo ji hvaležni, čemu se ji sladkamo, čemu jo povzdigujemo v deveta nebesa? Pamet, pamet, ljubi moji!

Pedagogika je obsodila prilizovanje, pedagog ne sme biti prilizovalec, kajti on mora biti otroku izgled, kakoršen je on, tak bode tudi otrok, kterega odgoja. — Zato bi moral biti odgojitelj neodvisen, drugega gospoda bi ne smel poznati, nego Boga samega, in le temu bi se moral klanjati. A v našem navadnem življenji je to drugače. Ravno pedagoga vse tako opazuje, ravno on ima toliko gospodarjev, toliko nadzornikov, toliko čuvajev. Od vseh teh je odvisen, vsem tem mora biti pokoren.

Pač se vgovarja temu: Odgoja je važna stvar, in mora se nad njo čuvati, kakor nad svojim lastnim očesom. Vprašam: ali je pa to tudi dobro, ako vsak po svojem hoče zidati, ako hoče vsak po svojem obdelovati otroka, dopolnjevati njegove zmožnosti, i. t. d.? In če se bojite, da bi ga znal kateri odgojitelj zapeljati na kriva pota; čemu izročate slabim odgojiteljem otroke? Zakaj ne izobrazite bolje odgojiteljev, ali zakaj ne namestite samih nadzornikov po šolah? Tako ne mora dalje ostati. Odgojitelj mora biti svoboden, in izgojal vam bode svobodne ljudi.

Pardon! Le tega nikarite! Le odgojitelju ne dajte nikake svobode! Saj imamo najraje prilizovalce in kimalce v življenji. Čemu so nam svobodni ljudje? Čemu so nam, saj ne morejo ničesa opraviti zoper premožico kimalcev. Bilo bi le takrat kaj ž njimi, ako bi svet napovedal vojsko prilizovalcem in zanemarjal kimalce. Zato ni nič, ako odvrčamo otroke od prilizovanja, pri starih moramo začeti, te moramo najprej popboljšati, in še le potem se obernimo na otroke.

19.

Gerški basnik Ezop nam je zapustil basen, v kateri nam pripoveduje, da je našel mož po zimi zmerznjeno kačo, jo pobral, ter grel toliko časa, da se je otajala in oživela. A kaj je storila potem kača? Morda se mu je zahvalila prav lepo? — Oj ne, kdo bi pričakoval kaj takega od nje? Ni se mu zahvalila, ampak pičila ga je. In nauk te basni je ta-le: „Nehvaležnost je plača sveta“.

Kdo bi pač pričakoval od kače kaj družega! Kača je brezumna stvar. Kaj je ona vedela, da jo je ta mož rešil pogina. Kdo bi ji zameril, da je učinila kaj takega! A zdaj poglejmo človeka, ki ima um in pamet, poglejmo človeka, ki je podoba božja; — in ta podoba božja je nehvaležna. Ezop bi bil v tej basni ravno tako namestu kače lahko opisal človeka. Kača ni mogla ravnati drugače; a človek ravna lahko.

Nehvaležnost je plača sveta. In ravno ta gerdi pregovor ima dan danes toliko veljave, oberniti se da na toliko ljudi, na toliko slučajev. Kdor deluje na to, da bi mu bili drugi hvaležni, kdor izkazuje dobrote, kdor nasituje lačne in napaja ženje za to, da bi mu bili ti hvaležni, — ta ni na pravem potu.

Danes potegneš koga iz vode, a jutri te pahne sam v njo. — Nehvaležnost je plača sveta.

Poglejmo v zgodovino, poglejmo one orjake učenosti in umetnosti. Še ko so živeli, so izdali svoja neumerljiva dela. Ali jih je cenil svet? Ali je podpiral kdo one pisatelje in umetnike? Da so se mogli preživeti,

jim je bilo treba delati, se truditi in potiti ves dan, in po noči pri slabo berleči lešerbi, ali celo pri luninem svitu so pisali svoja neumerljiva dela, ktera dan danes občudujemo. Ali ko bi vedeli, koliko skerbi, koliko žalosti je navdajalo pesnika ali pisatelja pri spisovanji teh del, morali bi se zjokati. Ali na to ne gledamo. Mi se radujemo pri branji teh del, ali pesnik se je morda jokal.

Pač po smerti jih slavimo, stavljamo jim visoke monumente, osvitljamo jih z bakljami. Kako veseli bi bili ti možje, ako bi jim bila dala pri življenji kaka usmiljena duša par krajcarjev za žemljo, ali vsaj par kapljic olja za lešerbo, da bi jim ne bilo treba napenjati si tako svojih oči.

Kaj ve pesnik po smerti o monumentih, o velikanskih bakljadah! Njegov monument so njegova dela, terša kot železo, iz kterega jih vlivate. Pomagajte raje mladim močem s tem denarjem, da se jim ne bode treba toliko truditi za svoj obstanek, za kosce kruha, kteri morajo dostikrat vžiti oblitega s solzami.

Dovolj o tem. Ne bodem dalje opisoval nehvaležnikov, ampak pretresovati hočem to nečednost iz pedagogičnega stališča.

Žalibog, da se je vcepila nehvaležnost že tako globoko v otroško serce. Mladina ne pozna dobrot, ktere ji izkazujemo, zato jih tudi ne vé ceniti. Ona ne vé, koliko skerbi, koliko truda prizadeje starišem; ona ne vé, koliko jih veljajo njene potrebe, koliki dobrotniki so ji učitelji, i. t. d. Zato jih ne zna ceniti, zato jim je nehvaležna.

Kaj je storiti? Povejmo mladini, povejmo ji stokrat, trobimo ji tisočkrat na ušesa, da smo mi njeni največi dobrotniki, da brez nas, brez naše pomoči, ne premore nič, da je vse, kar je, dosegla le z našo pomočjo.

Ali ni to napačno? slišim vpraševati. — Ni napačno. Kako nam bode drugače hvaležna mladina! Ali ni to baharija? — Ni, kdo bi se neki bahal otrokom! To je le gola resnica, ktero jim pripovedujemo, in resnica se sme vedno govoriti.

Kdor zna ceniti dobrote, ta spoštuje onega, ki mu jih je podelil, ta ga uboga. Odkar ravno izhaja ona malomarnost, ona neubogljivost otroška, ktera tako hudo žali, tako žalostí sercé starišev! Njen vir je pač iskati v tem, da otroci ne poznajo tega, kaj so jim storili dobrega stariši. Ne smemo se čuditi, ako beremo pogosto ali slišimo, da je ta ali oni sin otolkel svojega očeta, da se je celo tako daleč pozabil, da je umoril ono, ki ga je nosila pod sercem, ki mu je dala življenje, gojila ga in redila. Ne čudimo se takim dogodkom. Oni izvirajo le iz nehvaležnosti otroške.

Da bode otrok ložje izpoznal naše dobrote, ne izkazujemo mu jih v preobilni meri. Odtegnimo mu v časih kaj, dajmo mu tudi okušati grenkobo življenja, mešajmo v odgoji med s pelinom. Otrok je n. pr. navajen

zajuterkovati zjutraj ob sedmih, pustimo ga sem ter tje čakati zajuterka do osmih. Če bode imel vedno o pravi uri zajuterk, si bode mislil, da mora to tako biti; ali zdaj bo vedel, da je to le odvisno od starišev. Izprevidil bode celo, da je lahko brez zajuterka, ako mu ga mati skuhati neče.

Nekteri stariši imajo navado, da dajó otrokom o posebnih priložnostih n. pr. ob nedeljah par krajcarjev za poboljšek. Ti naj izpuste par nedelj, ter mu naj ne dajó nič. Ako so ga navadili na to, da dobí vsako nedeljo kaj, se bode takoj mislil, da mora to tako biti, da ima poseben privilegij na to darilo. Naposled ne bo celo nič več mislil, od kod prihaja ta denar, ampak vzal ga bode vselej kot kakov tergovec za blago. Ali ako izostane to nekaj časa, mu bode prišlo gotovo na um, da ni to nikakov privilegij, da izvira to darilo le iz dobrotljivosti starišev; in ako dobóde prihodnjič zopet kaj, znal bode to bolje ceniti, nego prej.

Sploh moram omeniti, je to velika napaka, dajati otrokom denarja; a v nekterih slučajih, — kakor sem dokazal zgoraj — zna služiti to tudi v pospeh dobre odgoje.

Kakor povsod, tako moram tudi tu povdarjati: naj bodo stariši otrokom sami v izgled hvaležnosti. Naj omenim na tem mestu neko povest, ki stoji v drugem berilu za ljudske šole z naslovom „Rjuha“. „Z nekovim starim možem sta njegov sin in njegova sinaha gerdo ravnala. Mučila sta ga tako, da se je moral podati stari slednjič v siromašnico. Pred odhodom je prosil sina, naj mu pošlje dve rjuhi, in ta veli svojemu dečku, naj jih ponese tje. A ta se je mudil nekako predolgo pri hiši, zato ga vpraša njegov oče, kaj dela. In hude so besede, ki mu jih je odgovoril deček: „Skriti sem hotel eno rjuho, da mi ne bo treba kupovati nove, kedar dojdete vi v siromašnico.“ — Ta povest je pač vredna, da si jo zapiše vsakdo z žarečim ogljem ne samo v možgane, ampak tudi v serce. „Kakor ti meni, tako jaz tebi.“

Omenil sem že prej, da so učitelji dobrotniki otrok. Naj gledajo stariši tudi na to, da so tem otroci ravno tako hvaležni za poduk, kakor njim. Naj ne govorijo nikdar kaj slabega o učiteljih v pričo otrok. Kaj hočem o tem reči? Zdelo se bode marsikomu, da delam propagando za učitelje. Oj ne. Poskušajte govoriti slabo o učiteljih, napeljujte otroka do nehvaležnosti, učite ga zaničevati učitelje. A smem vam potem tudi prokovati, da bode vam tudi nehvaležen, da bode vas tudi ravno tako zaničeval, znabiti še bolj, nego učitelja. In znabiti se bode pripetilo celo, da bode otrok zaničeval vas, — a do učitelja bode kazal še tem večje spoštovanje. Prerado se zgodi v življenji to, kar pravi pregovor: „Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade“.

Pomislimo h koncu, da so celo marsiktere živali hvaležne človeku za dobrote. Spominjajte se na leva, kteremu je izderl nekov služenj tern

iz noge, in ko so ga potem vergli pred leva, da bi ga raztergal, mu ni storil nič žalega. Čemú bi se moral pustiti človek sramotiti neumni živini! Čemú naj bi se ne ločil on, — podoba božja — v ničemer od nje!

20.

Že pred dvema letoma sem pisal obširneje v tem listu o ljubezni do domovine. Ta pogovor sem slišal precej hvaliti, in „Slovenski Narod“ ga je tudi ponatisnil. Takrat sem govoril o tem predmetu bolj splošno; a danes naj ga opišem le z ozirom na ženski spol.

Ljubezen do domovine, ljubezen do materinega jezika ima jako slabe korenine med tako imenovanim slabim spolom. Ložje, kot mož, pozabi ženska na svoj dom, svoj jezik. Ravná se ona navadno po možu. Kar je mož, to je tudi njegova zakonska polovica.

Nekteri možje, — to so seveda neoženjenci, — imajo posebno veselje vnemati sercá „lepega spola“ za narodnost. In kako lepo se glasi nekterim ušesom vsklik: „Jaz sem narodna!“ Za mene to nima nobenega mika, kajti jaz sodim vse tako, kakor je. Le poslušajte, kako vnemajo ti možje, ali bolje rečeno babjeki, „lepi spol“ za narodnost? Napravljajo veselice s slovenskim značajem, plese, tombole in Bog zna, kaj še vse. Na te povabijo ves lepi spol cele okolice, da bi se tam vnel in navdušil za našo domovino. — Na teh veselicah se pač vname sercé marsiktere devojke, — a ne za našo narodno stvar, — ampak marsiktera se vname za marsikterega; in če je ta marsikteri tudi nemškutar, ki je zašel na to veselico, to je vse eno. — Kaj se hoče. To je že tako in ni drugače. Ženska je vstvarjena za moža, ona je navezana na-nj, in domovina moževa, je tudi njena.

Tedaj kaj se doseže s temi veselicami? Ne bom se jezil, da so ženske take, da se tako rade „izneverijo“. Ali smejeti se moram onim telebanom, ki vnemajo serca naših deklet za našo narodno stvar. Narodna ženska ni nič boljja, nego učena ženska. Učenjakinje sem pa že davno obsodil.

Ženski se ni treba brigati za blagor domovine; ampak le za blagor domače hiše. Če bodo vse hiše v naši domovini v redu, bo cela domovina v redu. Nji ni treba vediti, kaj se piše in govori o naši domovini; poslušaj naj raje, kaj se govori o nji, o njenem gospodinjstvu. Ona naj ne preiskuje, za ktere pravice se borimo mi, kaj želimo, kaj tirjamo; ona naj se raje bavi s tem, kaj tirjajo njeni otroci od nje. Nji se ni treba prav nič veseliti naših političnih zmag; one naj se veselé le takrat, kedar so premagale ktero-koli otroško nečednost. Ona naj ne ve, kakov vpliv je imel ta ali oni govor v tej ali oni zbornici; ampak skerbi naj,

kako je teknila jed, ktero je skuhala, svojemu možu. Za take in enake stvari naj se briga.

In lepo vas prosim možje, kaj nam koristi ženska narodnost. Ali potrebujemo mari kje pri naših delih ženske podpore? Saj smo vendar možje, močni spol. Čemú bi se neki opirali na ženstvo?

Ne mislimo, da bodo otroci tudi narodni, ako so matere navdušene za domovino. Skušnja nas uči dostikrat ravno nasprotno.

N. pr. naš pesnik Vodnik je bil gotovo goreč Slovenec. Ali je bila njegova mati tudi goreča Slovenka? Za celo življenje bi se osmešil oni, ki bi terdil kaj tacega. Vodnikova mati je bila preprosta kmetica, ki je znala žeti žito in kopati krompir in zraven še kuhati. Ne z gorečnostjo slovensko, ne z navduševanjem za naš jezik se je odredil naš Vodnik, ampak edino slovenska kaša in pšenica ste ga poganjale k višku, da je rastel in se dopolnjeval od dne do dne. Bog zna, če bi bil Vodnik kedaj tak postal, ako bi ga bila pitala mati z ljubeznijo do domovine. A v prid vsemu slovenskemu svetu mu je dajala le krompir in druga jedila, ktera so ga redila.

Vnemajte ženstvo raje za šivanje in za blagor moževega želodca. S tem bodeate več koristili domovini.

Imamo tudi nekaj pesni, ki opevajo žensko navdušenje za narodnost. Naj omenim neke prav znane, ki se glasi: „Sem Slovenska deklica, — Minka mi je ime, — Sem obraza bistrega, — Hrabro 'mam sercé“. — Lepo od tebe, draga Minka, da si Slovenka; lepo od tebe, da imaš lep, bister obrazek, če se tudi sama hvališ ž njim; lepo od tebe, da imaš hrabro serce, če ravno se dostikrat vstrašiš drobne miške, ki se je vstanovila pod tvojo posteljo. Navdušen sem za te, lepa slovenska Minka, ali navdušen sem le toliko časa, dokler berem one štiri verstice, da si slovenska deklica, da si obraza bistrega in da imaš hrabro sercé. Samo do tu sem navdušen za te.

„In v peti verstici začneš peti: „Ljubi moj je Slave sin“ — oj, zdaj pa takoj vem, kam pes taco moli. Ti lepa Minka si Slovenka le zato, ker je tvoj ljubi Slave sin. Molči, molči, Minka o tvoji narodnosti. Vse navdušenje si mi razgnala s temi besedami. Ko bi bil tvoj ljubi nemčur, bi bila ti nemčurska deklica z imenom „Fräulein Mini“.

Ravno taka je tudi ona pesen, v kateri pojó navdušeni kranjski fantje ta dva verza: „Si kranjske ljub'ce zbiramo, — Se v tuje ne oziramo“. — To je laž. Ravno tako radi se zagledamo v lepe Italijanke, Nemke, kakor v naše „mile slovenske krasotice“. Kaj se bi neki hvalili s tem, kar ne storimo. In omenjenema verzoma se pridruži še tretji: „Naj gorše so Slovenke“, — če je res?

Le nikari ne rogovilimo preveč! Jaz sam sem nekdaj v „Zori“ pel slavo slovenskim dekletom. Takrat sem vzel tudi vsako stvar tako,

kakor ni bila; a zdaj jo takó, kakor je v resnici. Takrat sem še pesmaril, in „pesniku“ se odpusti marsikaj, kar se prozajistu ne more. Človek se vedno uči, a nikdar ne izuči.

Kako pride ta predmet v te pogovore? Tako te slišim vpraševati, dragi bralec. Čudno se ti dozdeva morda. Ali meni se je zdelo potrebno opisati tudi to in dokazati nepotrebnost, navduševati ženski spol za domovino. Ženska naj ostane v domači hiši, in dokler se ne poda iz nje, se ne bode podala tudi iz domovine.

Ne mislimo, da zamore ženska kaj vplivati na moževo mišljenje, da bi po ženskih koga privlekli na našo stran. Slab mož bi bil oni, ki bi se dal preobračati svoji ženi, — slab mož bi bil, še slaběji, nego njegova slaba polovica. Sram bi nas moralo biti, ako bi šteli take slabotneže med svoje. Ne opirajmo se nikdar in nikjer na ženstvo, kjer smo se operli, tam smo vselej padli. Ženska se mora opirati na nas, in to tudi stori vselej, če ravno o tem noče dostikrat vedeti ničesa.

Sploh bodimo možje! —

K A Z A L O.

	Stran
1. Sokrat zopet živ, hodi po svetu	1
2. Izreki starejših in novejših pisateljev o ženski izreji	3
3. O tem na dalje. Rousseau, Schiller	5
4. Ženska naj se navadi z mladega dela	8
5. Dalje o tem	11
6. Lepa obleka ne nadomesti telesne lepote	13
7. Otroška vprašanja	16
8. Preobčutljivost, dušna bolezen	19
9. Občutljivost dalje	22
10. Pravo usmiljenje	26
11. Resnicoljubje	29
12. Zakaj v družini ni prave ljubezni	34
13. Stare device, naj boljša moralična policija	38
14. Nравnost, podlaga značajnosti	43
15. Osoda, prerokbe	46
16. Prava omika, v čem je?	50
17. Nevošljivost	54
18. Prilizovanje	57
19. Nehvaležnost	60
20. Ljubezen do domovine pri ženskih	63

